

Empirická analýza preferencií hodnôt politicko-ideologických paradigiem ako predikátorov rozhodovania sa vo voľbách

Richard Geffert

UPJŠ Košice, Fakulta verejnej správy, Katedra sociálnych vied

Štúdiá je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/3589/06

Abstrakt:

Problematika politických ideológií predstavuje jeden zo základných okruhov skúmania predmetu politológie. Politické ideológie sú integrálnou súčasťou každej politicky vyspelej spoločnosti. Politologická obec v Slovenskej republike, ako súčasť politicky vyspelého sveta, nevyhnutne musí venovať adekvátnu pozornosť aj tejto, doposiaľ značne zanedbávanej problematike. Je tiež dokázateľné, že k politickým ideológiám v SR je zaujímavý dominantne kritický postoj odbornej aj laickej verejnosti. K riešeniu týchto problémov napomáha aj táto štúdiá, ktorá pojednáva o základných politicko – ideologických paradigmách na Slovensku. Empirická analýza preferencií hodnôt politicko-ideologických paradigiem ako predikátorov rozhodovania sa vo voľbách je štruktúrovaná ako sonda do hodnotovej, a teda ideologickej orientácie slovenského voliča v lokalite Košice a okolie. Je realizovaná prostredníctvom empirického výskumu a jeho empirickej analýzy s využitím diskriminačnej a regresnej analýzy. Sonda je realizovaná v zmysle základného výskumu, ktorý nie je možné zovšeobecniť na celý diapazón Slovenska. Je však zaujímavým skúmaním vzťahu hodnotovej orientácie slovenského voliča v danom priestore s výberom politickej reprezentácie v parlamentných voľbách 2006.

Kľúčové slová: politické ideológie, Slovenská republika, liberalizmus, konzervativizmus, socializmus, komunizmus, nacionalizmus, enviromentalizmus, kresťanstvo.

O b s a h

1. Politické ideológie a metamorfózy ich paradigiem.....	140
1.1. Podstata ideológie.....	140
1.2. Status a funkcie politicko-ideologických paradigiem.....	143
1.3. Hodnotové paradigmy premoderných, moderných a postmoderných ideológií.....	145
1.4. Dichotómia vo vnímaní politických ideológií.....	158
2. Empirická analýza preferencií hodnôt politicko-ideologických paradigiem ako predikátorov rozhodovania sa vo voľbách.....	170
2.1 Zameranie analýzy a výskumné ciele.....	170
2.2 Metóda a spracovanie dát.....	170
2.3 Popis výskumnej vzorky.....	172
2.4 Analýza preferencií politických ideológií a ich hodnôt v Košiciach a okolí.....	173
2.4.1 Faktorová štruktúra položiek charakterizujúcich hodnotovú základňu politických ideológií.....	173
2.4.2.1 Diferencie v miere inklinácie občanov k politickým ideológiám s ohľadom na demografické charakteristiky	180
2.4.2.1. Interpohlavné diferencie v inklinácii k ideológiám.....	180
2.4.2.1.1 Interpohlavné diferencie v inklinácii k ideológiám (základné hodnoty – A).....	180
2.4.2.1.2 Interpohlavné diferencie v inklinácii k hodnotám jednotlivých politických ideológií (základné hodnoty –A).....	181
2.4.2.1.3 Interpohlavné diferencie v inklinácii k ideológiám (volebné hodnoty – B).....	185
2.4.2.1.4 Interpohlavné diferencie v inklinácii k hodnotám jednotlivých politických ideológií (volebné hodnoty – B).....	187
2.4.2.2. Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k hodnotám.....	191
2.4.2.2.1 Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k ideológiám (základné hodnoty – A).....	191
2.4.2.2.2 Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k hodnotám jednotlivých politických ideológií (základné hodnoty – A).....	193
2.4.2.2.3 Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k ideológiám (volebné hodnoty – B).....	198
2.4.2.2.4 Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k hodnotám jednotlivých politických ideológií (volebné hodnoty – B).....	199
2.4.2.3. Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k ideológiám.....	204
2.4.2.3.1 Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k ideológiám (základné hodnoty – A).....	204
2.4.2.3.2 Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k hodnotám jednotlivých politických ideológií (zákl. hodnoty – A).....	205
2.4.2.3.3 Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k ideológiám (volebné hodnoty - B).....	210
2.4.2.3.4 Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k hodnotám jednotlivých politických ideológií (volebné hodnoty – B).....	211
2.4.2.4. Diferencie v miere preferovania politických ideológií v živote vo všeobecnosti (A) a v rozhodovaní pri voľbách (B)	216
2.4.2.4.1. Diferencie v preferovaní ideológií pri rozhodovaní vo všeobecnosti	

	(A) a pri rozhodovaní vo voľbách (B).	216
2.4.2.4.2.	Diferencie v miere významnosti medzi hodnotami jednotlivých ideológií pri rozhodovaní vo všeobecnosti (A) a vo voľbách (B)..	217
2.4.4.	Miera prediktability rozhodovania vo voľbách na báze preferovania ideológií.....	221
2.4.5.	Určenie charakteru ideológií na báze hodnôt ideológií.....	224
	 Záver	 229

Úvod

Napriek zdanlivej neaktuálnosti či dokonca „prekonanosti“ problémov, ktoré súvisia s vnímaním fenoménu politických ideológií a ich funkcií je analyzovaná téma, predovšetkým svojou hodnotovou podstatou, aj v súčasnosti stále veľmi aktuálna. Je tomu tak z toho dôvodu, že sa vždy (nezávisle na tom či si ju uvedomujeme alebo ju nevnímame) určitým spôsobom premieta do konkrétnej životnej reality každého moderného človeka vyspelej spoločnosti. Je to tým, že sa pokúša (práve prostredníctvom svojej hodnotovej podstaty) priamo či nepriamo ovplyvniť ich aktuálnu či budúcu existenciu; predovšetkým jej kvalitatívnu podobu. Napriek mnohým prirodzeným špecifikám, vyplývajúcim z národných odlišností je na Slovensku aj táto otázka jednou zo stále značne zanedbávaných avšak veľmi dôležitých tém. Je potrebné sa jej venovať, a to aj v súvislosti s možnosťou zvládnutia zložitých problémov, ktoré súvisia so statusom a budúcnosťou postavenia slovenskej spoločnosti ako celku, jej sociálnych skupín, no v neposlednom rade aj jej jednotlivých členov. V súčasnosti ešte stále ostáva otvorených mnoho dôležitých otázok, na ktoré je potrebné snažiť sa hľadať (v tomto čase a priestore, nadväzujúc však aj na ich historické metamorfózy) relevantné odpovede. Tieto môžu napomôcť k adekvátnemu pochopeniu skutočného stavu, jeho príčinám a prípadným možným riešeniam problémov vznikajúcich v zložitej sociálno-politickej a priamo súvisiacej ekonomickej realite. Na Slovensku rovnako ako aj v iných štátoch stále oscilujú v odborných ale aj laických kruhoch (avšak s inou optikou pohľadu) otázky ako napríklad:

Ak je problematika ideológií aktuálna, aký má pre človeka ako individuum, pre spoločnosť ako takú a jej časti, či pre politické subjekty význam? Sú ideológie pre ľudskú spoločnosť užitočné, alebo naopak škodlivé? Čím sa líši chápanie fenoménu označovaného pojmom ideológia v jeho dnešnom význame od pôvodného chápania a prečo sa líši? Ako sa daný fenomén v historickom kontexte vyvíjal a aké sú teda jeho pravdepodobné vývinové línie? Ktoré základné determinanty bezprostredne vplyvajú a budú mať vplyv na podobu a funkcie neustále sa formujúcich ideologických koncepcií? Aký majú vplyv funkcie ideológií na politický život štátu? Ako bol, je a bude vnímaný tento z mnohých dôvodov veľmi dôležitý problém konkrétne v realite Slovenskej republiky? Tiež sú podstatné otázky súvisiace s pochopením podstaty analyzovaného fenoménu, ktorá je základom jeho neustálej a neutíchajúcej aktuálnosti aj v dnešnej slovenskej modernej či postmodernej (?) spoločnosti.

Hľadanie odpovedí na vyššie stanovené (aj z nich vyplývajúce) otázky je napriek ich neoddiskutovateľnej opodstatnenosti v realite Slovenska (na rozdiel od štátov, ktorých vyspelosť sa pokúšame dosiahnuť) nepokryté ani len základnými možnými predpokladmi ich korektného zodpovedania. Jednoznačným dôvodom takéhoto súčasného viac menej negatívneho stavu (v realite Slovenska v porovnaní s vyspelými štátmi) je celkom určite absencia systémového teoreticko-analytického výskumu, z ktorého by bolo možné

vychádzať pri nazeraní na danú problematiku, ktorá je vo vyspelých krajinách úplne prirodzeným štandardom súčasť riešenia daných tematických okruhov. Nepochybne to vyplýva aj z faktu, že politické ideológie sú jedným zo šiestich základných okruhov predmetu politických vied¹, bez skúmania ktorého nie je možné pochopiť v systematickej celostnosti zložitosť sociálno-politicko-ekonomickéj reality, a tak odborne a zmysluplne čo najefektívnejšie reagovať na jej problémy.

Reálna rozpracovanosť problematiky politických ideológií v rámci globálneho vedeckého empirického a teoretického výskumu vyspelej západnej civilizácie sa odráža v množstve vedeckých a odborných prác, za ktoré je možné spomenúť autorov a ich práce Andrew Heywood „Political Ideologies: An Introduction“, John Hoffmann & Paul Graham „Introduction to Political Ideology“, Leon P. Baradat „Political ideologies“, Jan Adams „Political Ideologies Today“, Terry Eagleton „Ideology“, Michael Freeden „Reassessing Political Ideologies“ ale aj českých autorov Vladislav Prorok & Milan Lupták „Politické ideologie a teorie v dejinách“ či napríklad Jan Bauer „Ideologie, hodnoty a politika“. Či ekonomický pohľad na politické ideológie, ktorý ponúka napr. Pavel Sirůček „Prohlubování krize „industriálních“ politických ideologií“, Sled kondratěvových cyklů – fikce či skutečnost?“ a Radim Valenčík „Krise nových politických ideologií a obrana tradičních“. V diapazóne Slovenska je situácia v oblasti reálneho rozpracovania tematiky ideológií v zmysle systematického výskumu sociálno-politických analýz stále nedostatočná, priam minimálna. Je možné povedať, že je v globálnom pohľade skôr okrajovým predmetom záujmu slovenskej odbornej verejnosti². Jedným z mála autorov venujúcich pozornosť tejto dôležitej oblasti je Marcela Gbúrová „Ideologie na prahu III. tisícročia“. Rovnako sa tejto oblasti sčasti venujú aj slovenskí vedci z iných oblastí; a teda s inou optikou pohľadu napr. sociológovia a psychológovia L. Ištvániková, M. Čižmárik či M. Kentoš: „Hodnotové orientácie – komparatívne analýzy; Európska sociálna sonda“.

1. Politické ideológie a metamorfózy ich paradigiem

1.1. Podstata ideológie

Riešenie stanovených cieľov a overovanie hypotéz predkladanej práce predpokladá primárne základnú identifikáciu skúmaného fenoménu. Napriek problematike definičného vymedzenia politicko-ideologických paradigiem sa tomto mieste zamýšľame nad ich podstatou a sumarizujeme ich všeobecne uznávané základné charakteristiky.

Je úplne prirodzené, že nikto z nás nevidí svet taký, aký v skutočnosti je. Všetci sa dívame na okolitý svet cez prizmu závoja veľkého množstva viac či menej relevantných teórií,

¹ O predmete politickej vedy v tomto ponímaní pojednána napríklad vo svojej práci „přehled moderních politologických teorií“ Blanka Říhová.

² Okrajovo sa problematike hodnôt ideológií venuje Výrost a kol. v práci Európska sociálna sonda, či), Krivý v Hodnotových orientáciách na Slovensku.

predpokladov a domnienok. Pozorovanie a interpretácia sú tesne prepojené. Ak sa pozeráme na svet, dávame mu celkom prirodzene zároveň vždy nejaký význam. To má pre skúmanie politiky (ale aj iných fenoménov) závažné dôsledky. Predovšetkým to poukazuje na to, ako je nevyhnutné odhaľovať predpoklady a domnienky, ktoré do sveta okolo nás neustále vnášame. Tieto predpoklady sú súčasťou širších politických kréd alebo tradícií, ktorým v súčasnom svete obvykle hovoríme „*politické ideológie*“. Možno povedať, že každý z „izmov“ (liberalizmus, konzervativizmus, socializmus, feminizmus, environmentalizmus či náboženstvo) vytvára určitú paradigmu³ (tzv. disciplinárnu maticu, ktorá je nesúmerateľná). Každý z nich nám ponúka svoje vlastné videnie a hodnotenie reality, svoj vlastný svetový názor. Je teda možné povedať, že rôzny pohľad na tento problém viedol v historickom vývoji ku rôznym definíciám (Heywood 2004).

Je možné konštatovať, že ideológia ešte aj v súčasnosti je na Slovensku rovnako ako aj v iných krajinách jedným z najkontroverznejších pojmov, s ktorým sa pri analýze politiky stretávame. Rovnako je možné súhlasiť s politickým filozofom Maxom Horkheimerom, že pod názvom „ideológia“ je dnes len málokedy myslený pregnantný pojem, a že toto slovo takpovediac preniklo ako mnohé iné z filozofickej a vedeckej literatúry do bežného jazyka a že tým „... stratilo svoj teoretický profil, lebo za všeobecnými predstavami sa vznáša iba vágna spomienka na teoretické útvary, v ktorých tento dnes do veľkej miery nenaplnený pojem získal svoj zmysel“ (Horkheimer 1962, s.38). Ako poznamenáva český politológ Jan Bauer, je možné celkom logicky súhlasiť aj s tým, že takmer za dve storočia od zrodenia a zavedenia tohto pojmu nie je ani dnes tento pojem jednotne chápaný, a že je snáď toľko pojmov ideológie, koľko je miest v knihách, kde sa o ideológii píše (Bauer 1991). S podobnými problémami sa však v rámci politických vied stretávame aj v iných prípadoch, napríklad pri chápaní pojmov ako sú „spoločnosť“, „moc“ či „demokracia“. Napriek tejto skutočnosti sa pri pojme ideológia vo vyspelých štátoch stretávame v oblasti spoločenských vied s rámcovou zhodou na podstatu tohto fenoménu. Ideológia je tu chápaná ako viac či menej skĺbený súbor ideí, ktoré sú základom organizovanej politickej aktivity, či už táto aktivita má zachovať daný politický systém, alebo je jej cieľom zvrhnutie tohto systému. Politické ideológie, alebo aspoň príklon k nim sú prítomné v každom z nás. Čo je hlavným dôvodom takejto inklinácie? Základným dôvodom stotožnenia sa človeka s určitou ideologickou koncepciou je spokojnosť alebo nespokojnosť so sociálno-politickou a s ňou zviazanou ekonomickou realitou, v ktorej sa individuuum nachádza, s ktorou sa spája tiež pochopenie príčin tejto reality a tiež snaha o riešenie vzniknutých problémov⁴ určitým

³ Politický a spoločenskovedný výskum je vždy akýmsi bojiskom proti sebe vzájomne stojacich a konkurujúcich si paradigiem. Tieto paradigmy získavajú podobu sociálnych filozofií, ktorým sa zvyčajne hovorí politické ideológie. Ak hovoríme o ideológiách ako o teoretických paradigmiach, nehovoríme tým, že politická analýza je prevažne alebo celkom ideologická, že presadzuje záujmy konkrétnej skupiny alebo triedy. Iba sa tým uznáva, že politologická analýza sa uskutočňuje na základe konkrétnej ideologickej tradície.

⁴ Svoju súčasnú situáciu môže individuuum chápať ako následok svojich predchádzajúcich životov (reinkarnácia, hinduizmus), ako následok dedičného hriechu (kresťanstvo) či aktuálneho nesprávneho správania (islam), môže ju považovať aj za následok činnosti iných subjektov, ktoré ho vedome alebo nevedome poškodzujú (reformácia, osvietenectvo, socializmus). Človek môže mlčky trpieť a čakať na smrť. Smrť môže byť pre neho koncom všetkého, ale aj šancou na lepší posmrtný život (kresťanstvo a islam), či nádejou na lepší ďalší život (hinduizmus). Človek sa

spôsobom. Ideológie nie sú len myšlienkové hermeticky uzatvorené sústavy: sú to skôr premenné súbory ideí, ktoré sa v množstve bodov vzájomne prekrývajú. Na fundamentálnej úrovni ideológie pripomínajú filozofiu politiky⁵, na úrovni operatívnej získavajú podobu širokých politických hnutí (Heywood 2004). V globálnom pohľade na analyzovaný problém je užitočné z praktických dôvodov pozrieť sa na historickú genézu tohto fenoménu s jeho funkciami, ktorý aj napriek dnešnému jednoznačnému zaradeniu (nie však definovaniu) má svoj myšlienkový pôvod v inšpirácii francúzskeho osvietenectva.

Ideologické správanie predstavuje kategóriu, ktorá je výlučne antropocentricky a politicky orientovaná. Toto správanie (ale aj uvažovanie o ňom a tiež jeho následné sumarizovanie a hodnotenie) je vždy nevyhnutne viazané na určité hodnoty a hodnotové systémy, ktoré individuum, sociálna skupina či spoločnosť ako celok rešpektuje, ktoré uznáva. V súvislosti so spomenutým možno konštatovať fakt, že ideologické správanie existovalo oveľa skôr ako Destutt de Tracy vyvinul pojem, ktorým sa neskôr začalo označovať to, čomu dnes hovoríme ideológia. V staroveku a stredoveku mali politické koncepcie podobu mýtov a náboženstva (náboženstiev), v ktorých sú vzťahy, ktoré človek nedokáže pochopiť, vysvetlené aktivitou vyššej sily či boha (bohov). Mýty a náboženstvá boli po dlhé obdobie v dejinách ľudskej existencie univerzálnym a jedine možným spôsobom osvojovania si sveta človekom. Zmena nastáva až v období novoveku, kedy sa náboženské a osvietenecké ideológie transformovali do podoby moderných politických ideológií. Za ideologické prejavy môžeme nepochybne považovať politické princípy obsiahnuté už v Aristotelovej *Politike*, či Machiavelliho rady Lorenzovi Medicejskému vo *Vladárovi*, či koncepty Tomassa Campanelli a Tomasa Mora o dokonalom usporiadaní spoločnosti a i.

To, s čím je možné spojiť termín ideológia v súčasnosti, je predovšetkým axiologický pluralizmus⁶ a axiologický relativizmus⁷; realita rôznosti (nie sme všetci rovnakí) a realita nedostatku (nikdy nie je všetkého dosť pre všetkých). V zmysle spomenutých fenoménov je možné povedať, že existencia ideologického správania človeka ako individua, rôznych sociálnych skupín, či spoločnosti (resp. ich rozhodovanie sa či následné hodnotenie tohto konania) je vždy „zaťažená“ istým spôsobom uvažovania; vnímania; pohľadu, ktorý má svoj fundament práve v axiologickom systéme a jeho zviazanosti s vnímaním reálneho a chceného stavu. Axiologický systém/my tu vždy existoval a nie je možné, aby sa človek či určitá skupina správali axiologicky amorfne. Práve z takéhoto uhla pohľadu je úplne prirodzené, že problém ideológie je súčasťou prirodzenej podstaty života človeka od

ale môže svetu tiež postaviť a pokúsiť sa o jeho zmenu (reformácia, liberalizmus, socializmus). Ak je však človek so svojim životom spokojný, bude sa usilovať o stabilitu existujúcich pomerov a uprednostní koncepcie, ktoré realitu považujú za uspokojivú alebo v zásade nevylepšíteľnú (konzervativizmus) (Prorok 2005, s.4).

⁵ Vznik určitej filozofie politiky je výsledok činnosti jedinca, ktorý zovšeobecňuje či vyhodnocuje reálne tendencie, a často aj existujúce politické ideológie. Realita umožňuje vždy vytvárať viac koncepcií. V Číne v staroveku vedľa seba existovali napríklad koncepcie Konfúcia a jeho žiakov, taoistická koncepcia Lao-c, koncepcia légistu Šang Janga a následovníkov, koncepcia Muo Ti, zakladateľa mohizmu. Podobne je možné nájsť alternatívne pohľady v období francúzskej revolúcie. Popri Lockovom liberálnom koncepte vznikol Rousseauov socialistický koncept a po francúzskej revolúcii sa objavil konzervatívny koncept E. Burka. Ideologická pluralita je typická aj pre počiatok 21. storočia (Prorok 2005, s.11).

⁶ Axiologický pluralizmus stojí na pozíciách mnohosti a rôznosti a zároveň rovnocennosti týchto východísk.

⁷ Axiologický relativizmus vnímame cez prizmu inkomensurability hodnôt.

samotného počiatku. O politickej ideológii je potom možné uvažovať od obdobia vzniku štátov. Výsledkom skúmaní názorov na politické ideológie je konštatovanie faktu, podľa ktorého *„politickú ideológiu je možné vnímať ako súhrn vlastných predstáv, názorov a teórií, ktoré si vytvára sociálna skupina o sebe, o svojom postavení v spoločnosti, o svojich cieľoch a prostriedkoch ich udržania, pričom zároveň tento súbor je programom pre prakticko-politickú činnosť danej sociálnej skupiny, ktorá vedie k udržaniu, modifikácii či úplnej zmene spoločensko - politického poriadku“* (Prorok, Lupták 1998, s.17).

Táto definícia potvrdzuje, že ideológia/ ideológie predstavujú vo svojej podstate určitú paradigmu/ paradigmy. Skúmaným a analyzovaným fenoménom v tejto práci sú politicko-ideologické paradigmy na Slovensku. Preto dôležité vysvetlenie chápania podstaty termínu paradigma. V tejto súvislosti je možné vyjsť zo základnej charakteristiky Thomasa Kuhna, ktorý tento pojem používa na označenie vzájomne súvisiacich komplexov. Pre potreby tejto práce je korektné vyjsť z gnozeologického ponímania paradigmy, podľa ktorého je ju možné vymedziť ako súbor predpisov a noriem, ktorými sa riadi určitá, v tomto prípade sociálna skupina, ktorá sleduje dosiahnutie svojho cieľa (Radičová 1996). Každá paradigma má svoj slovník a svoje pojmy (liberalizmus: sloboda, poriadok, rovnosť; marxizmus: trieda, triedne vedomie, výrobné prostriedky, nadvýroba, dialektika). Každá paradigma inak definuje výskumný problém, iný problém považuje za významný (liberalizmus: slobodný trh s minimálnym zásahom štátu; marxizmus: triedny boj). Paradigmy sa odlišujú v hodnotení a spôsoboch uvažovania o tom, čo je vhodné, alebo naopak nevhodné. Rozdielne paradigmy reprezentujú rozdielne súbory hodnôt a presvedčení. Je teda zrejmé, že analýza napr. ekonomickej reformy a jej sociálnych súvislostí, diferencií a nerovností bude rozdielna z pohľadu kresťanský, liberálne, konzervatívne či socialistický orientovaného výskumníka (pri výbere problému, formulácii hypotéz ale aj pri interpretácii) (Radičová 1996).

1.2. Status a funkcie politicko-ideologických paradigiem

V obsahovej nadväznosti na vyššie uvedené defínitorické rámcové vymedzenie je možné povedať, že politicko-ideologické paradigmy zaujímajú vo vyspelejšej politickej spoločnosti špecifické miesto a plnia špecifickú úlohu a funkcie. Každá spoločnosť, každý spoločenský poriadok je „všeobecne ovládaný určitým ideologickým systémom/systémami, ktorý/é nútia členov tejto spoločnosti ku prijatiu adekvátneho svetového názoru. Ideológia tak býva presadzovaná a udržovaná politickou mocou. V každej spoločnosti existujú vždy aj ideológie bázujuce na preferovaní iných hodnôt, ktoré môžu k vládnemu režimu zaujať nepriateľský postoj (Bauer 1991). V priestore Slovenska sú ideológie rovnako ako aj v iných štátoch podmienené tromi základnými faktormi, a sice: sociálnymi, axiologickými

a gnozeologickými príčinami⁸. Tieto faktory sa následne logicky premietajú aj do štruktúry jednotlivých ideológií. Ideologické útvary predstavujú celky, ktorých štruktúru tvoria odborníkmi vymedzované tri základné zložky:

Svetonázorová časť, ktorá obsahuje idey o všeobecnej povahe skutočnosti, vrátane prípadných predstáv o transcendentálnej realite osudu, božstve a boha v náboženstve, riši ideí, riši hodnôt.

Hodnotová časť, základné hodnoty a ideály, ktoré dávajú životu a okoliu zmysel. Ich javovou formou sú hodnotové orientácie.

Normy a ciele, ktoré sú z hodnotenia a poznania vyvedené a ktoré sa zameriavajú na konanie individuí a skupín. (Uvedená charakteristika sa týka predovšetkým „veľkých“ ideologických koncepcií) (Bauer 1991).

Ako už bolo naznačené, podoba ideologických konceptov sa historicky vyvíja – od mýtov k náboženstvám a následne k moderným a postmoderným ideológiám (stále sa vyvíja „panta rei“). Stúpenci nového ideologického konceptu sa vždy domnievali a domnievajú, že nakoniec vzniká tá pravá a správna, „tá ich“ podoba. Dnes je táto predstava spojená s modernou politickou vedou. Je otázkou, do akej miery je aj toto „očakávanie“ ideologicky zafarbené. Úvahy o tom, že politické vedy nemôžu na seba prevziať funkcie politických ideológií sú spojené predovšetkým s dôvodom, že naše poznanie reality v absolútne vedeckom slova zmysle by znamenalo, že nami zdieľané hodnoty by museli byť jednoznačne (absolútne) preukázateľné ako pravdivé. Ako také by museli byť uznané úplne všetkými členmi spoločnosti, čo aspoň zatiaľ v ľudskej spoločnosti nie je prakticky mysliteľné a uskutočniteľné ani prostredníctvom politických vied. Politické vedy nespĺňajú požiadavky absolútne syntetických výpovedí ani požiadavku politickej neutrality. Preto sú nevyhnutné pri realizácii snahy o ovplyvňovanie súčasnej či budúcej reality funkcie, ktorú vykazujú štruktúry – politických ideológií. Týmito základnými funkciami sú nasledovné: *explikačná, integračná, normatívna, motivačná*.

⁸ sociálne príčiny (Civilizácia nikdy nebola a ani dnes nie je úplne homogénna. Každá spoločnosť je rozčlenená do jednotlivých sociálnych vrstiev, či skupín, ktoré majú rozdielne potreby a záujmy zakotvené v ich odlišnom spoločenskom postavení. Je empiricky preukázateľné, že sa individua a sociálne skupiny líšia rozsahom nimi vykonávaných činností, rovnako ako kvalitou podmienok pre ich seberealizáciu. Existencia vzájomne sa lišiacich štruktúr potrieb a záujmov a zároveň nemožnosť ich všetky v určitom čase a priestore uspokojovať, je jedným z kľúčových prvkov pre vznik a existenciu politických ideológií), axiologické príčiny (Politické ideológie vznikajú až vtedy, keď jednotlivé sociálne skupiny začínajú vnímať a pociťovať svoje postavenie ako neuspokojivé a porovnávajú sa s inými sociálnymi skupinami respektíve ich postavením. Negatívne emócie, negatívne hodnotenie reality, sú motiváciou, ktorá vedie človeka k premýšľaniu o súvislostiach. Na určitom stupni a za určitých podmienok môže táto predstava získať systematickú podobu. Avšak ideologický svet vzniká až vtedy keď prebehne rovnaký proces u tých, ktorí sú so svojim postavením spokojní – vznik pozitívnych emócií. So vznikom rozvinutého ideologického sveta začínajú reagovať jedna skupina na druhú. Politické ideológie jednotlivých sociálnych skupín sa líšia podľa ich sociálnej pozície. Konkrétna alternatíva je daná stupňom nespokojnosti alebo rizika danej zmeny, možnosťou riešenia situácia ako aj kvalitou reflexie existujúcich problémov.), gnozeologické príčiny (Poznanie reality je jednak otázkou použitého nástroja poznania, jednak celkového spôsobu uchopenia sveta. Jednotlivé filozofické smery preferujú jednotlivé typy poznávacích nástrojov. Alternatívu tu tvorí nazeranie, intuitivizmus. Môže to byť tiež senzualizmus, empirizmus či racionalizmus (Prorok 2001).

Explikačná funkcia: Potreba vysvetlenia okolitého sveta, spoločnosti a vlastného postavenia človeka v rámci sveta je neustálou potrebou, ktorá je spoločenskými pomermi vždy len rôznym spôsobom modifikovaná. Poznanie na žiadnom stupni vývoja nemôže byť úplne uspokojené. Otázky vždy prekračujú aktuálny rámec vedenia a tým nás posúvajú istým spôsobom vpred. Poznanie nemôže s absolútnou istotou vylúčiť existenciu niečoho iného, ako je náš vedecky poznávaný svet. Keby poznanie bolo absolútne, úplné, nahradila by veda túto funkciu ideológie.

Integračná funkcia: Človek je človekom iba ako spoločenská bytosť. Interakcia s inými individuami sa môže realizovať len v určitom systéme, v ktorom ľudia žijú a plnia určité roly (sociálne roly). Ideológia je základom noriem a cieľov spoločenských systémov. Integračnú funkciu plnia nielen vládnuce ideológie, ale aj dielčie, skupinové, a teda aj konfliktné. Aby bola dosiahnutá zmena, musí byť úsilie určitej skupiny nevyhnutne istým spôsobom integrované.

Normatívna funkcia: Integrácia je založená na normatívnej funkcii ideológie. Či už hodnoty alebo normy a ciele vznikajú z akýchkoľvek faktorov, hospodárskych a politických záujmov, stávajú sa pôsobiacimi až vo forme ideológií. Rôzne ponímania úlohy ideológií sa líšia skôr vo výklade vzniku ako vo výklade vplyvu a pôsobení ideológií ako normatívnych vzorov. Všeobecné normy a ciele sa postupne stávajú normami zastávanými individuami. Individuá sú vystavené vplyvom vládnucej ideológie aj vplyvom iných, dielčích a tiež konfliktných ideológií.

Motivačná funkcia: Ideológie sú v každom prípade dôležitým impulzom pre praktickú činnosť. Normy a hodnoty, ktoré ideológie obsahujú, nie sú pre jedincov informáciou, ale sú objektom viery alebo presvedčenia. Pod vierou tu chápeme racionálne nezdôvodnenú orientáciu na určité hodnoty, pod presvedčením naopak aspoň čiastočne racionálne zdôvodnenú orientáciu.

1.3. Hodnotové paradigmy premoderných, moderných a postmoderných paradigiem

Analýza, sledovanie a komparácia ideológií v priestore Slovenska so štandardami predpokladá vymedzenie ich štrukturálnej základne. Z tohto dôvodu je nevyhnutné zamerať v tejto kapitole pozornosť na hodnotové paradigmy vybraných ideológií, ktoré sú pre priestor Slovenska relevantné (kresťanstvo, liberalizmus, konzervativizmus, socializmus, marxizmus, fašizmus, nacionalizmus a environmentalizmus) .

Aj napriek dominancii moderných a postmoderných ideológií v súčasnosti, pretrváva aj dnes vplyv náboženských (premoderných) ideológií. Náboženstvo je špecifickým typom ideologickej koncepcie, ktorá sa od iných odlišuje nielen tým, že jeho základný pilier a najvyššia hodnota sú mimo ľudského, senzúálne a empiricky vnímateľného sveta, ale aj

zdôrazňovaním mimo rozumového chápania, ktoré je orientované predovšetkým na vieru⁹. Spojenie s nadpozemskou realitou určuje postavenie človeka a zmysel jeho života na tomto svete. Pretože nadpozemská skutočnosť je absolútna, pozná absolútne dobro avšak nie absolútne zlo¹⁰, je všemocná a vševedúca. Ľudská existencia a spoločenská skutočnosť je vždy len relatívna. Dobro, zlo, spravodlivosť, právo a vedenie sú na tomto svete len čiastočné, neúplné a nedokonalé. Je možné konštatovať, že aj napriek pokroku vedy, techniky a poznania náboženský svetový názor cez odhalenie náboženstva ako projekcie človeka (Feuerbach, Freud), ako prostriedku na udržanie moci (osvietenci, Nietzsche), či ako ópia ľudu v jeho bezútešnom postavení (Marx) je neustále vplyvnou ideológiou aj v najvyspelejších krajinách sveta. Pôsobí predovšetkým svojim etickým (sociálnym) učením (Bauer 1991). Pri existencii viacerých náboženských koncepcií (konfucianizmus, hinduizmus, budhizmus, islam, judaizmus) sa zameriame pre potreby tejto práce predovšetkým na kresťanskú náboženskú tradíciu. Kresťanské učenie sa v priebehu historického vývoja diferencovalo do týchto základných ideovo-hodnotových prúdov: katolícke a evanjelické, katolícke učenie na rímskokatolícke, gréckokatolícke. Pre Slovensko (z dôvodu počtu vyznávajúcich naznačené v III. časti práce) je dôležité evanjelické učenie augsburského vyznania. Rovnako pre potrebu tejto práce v zmysle sledovania slovenských špecifik je potrebné objasniť hodnotovú základňu pravoslávia.

Kresťanské náboženstvo reprezentujú predovšetkým tri skutočnosti:

Po prvé: v spoločnosti a v krajinách, kde sa stalo vládnuou ideológiou, sa zrodila európska či západná civilizácia, osvietenstvo, novoveká filozofia a moderná veda.

Po druhé: reformácia, ktorá je priamo chápaná ako rozhodujúci duchovný útvar, z ktorého sa zrodil „duch kapitalizmu“ v západných krajinách.

Po tretie: kresťanstvo preukázalo neobyčajnú univerzálnosť, šírku a adaptabilitu, vďaka ktorej sa mohlo zbaviť úlohy ako nástroja udržiavania feudálneho poriadku, konzervativizmu a naopak prispieť svojim etickým obsahom k prehlbovaniu humanizmu.

Tieto tri vstupy do života spoločnosti sa odohrali v rôznych etapách vývoja európskej spoločnosti. Prvá, kedy sa kresťanstvo už ako vládnuca ideológia neskorej Rímskej ríše stretlo a spojilo so sociálnym životom germánskych, románskych a neskôr aj slovanských kmeňov. Bol to vznik stredovekej kresťanskej civilizácie, v ktorej kresťanstvo tvorilo Parsonsovu „najvyššiu realitu“ a je riadiacim faktorom pre utváranie stredovekej kultúry a odtiaľ aj sociálneho, politického a ekonomického života stredovekej spoločnosti. V druhej

⁹ Viera ako spôsob vnímania skutočnosti nevyžaduje empirické overenie alebo logické potvrdenie. Rozhodujúci a dostačujúci je kladný vzťah k autorite. Viera ako kritérium pravdivosti môže mať rôzne zdôvodnenie. V kresťanstve sa interpretuje buď ako bytostná dôvera v Božie slovo alebo ako akt rozumového súhlasu, ktorým sa človek podriaďuje Bohu a prijíma pravdu zjaveného učenia. Viera ako kritérium pravdivosti sa uplatňuje aj v nenáboženských koncepciách. V súvislosti s nimi sa hovorí ako o tzv. politických náboženstvách (R. Aron). Človek verí v určitý koncept bez toho, aby vnímal jeho rozpory. Viera ako kritérium u moderných ideológií je spojená s dominanciou mytologického alebo náboženského spôsobu politického myslenia. Obmedzujúcim faktorom aplikácie viery ako kritéria pravdivosti býva rozpor medzi tézami, v ktorých platnosť veríme a každodennou opačnou skúsenosťou.

¹⁰ Existencia dvoch protipólov absolútneho dobra a zla je nevyhnutná pre ich uvedomenie. Môže existovať absolútne dobro avšak nie absolútne zlo. Zlo je vlastne zakorenené vo vôli, ktorá sa odvrátila od vyššieho k nižšiemu, čiže je to vlastnosť tých anjelov a ľudí, ktorí sa odvrátili od Boha ako vyššieho bytia a sústredili sa na vlastné bytie, ktoré je obmedzené a nedokonalé.

etape, v období reformácie, vytvára „protestantskú etiku“ a stáva sa takto jedným z činiteľov, z ktorých súhry – ako presvedčivo ukázal M. Weber – vznikol tak jedinečný jav akým je kapitalistická spoločnosť. Treťou etapou je 20. storočie. Kresťanstvo v nej stále viac opúšťa úlohu opory konzervativizmu a svojou etikou a svojím sociálnym učením spolu s demokratickým socializmom „vyrovnávajú“ individualizmus liberalizmu (Bauer 1991) a synteticky predstavujú tzv. „ideológiu západnej demokracie“.

Nič menej podstatou všetkých prúdov kresťanstva (v porovnaní s modernými ideológiami) je predovšetkým morálna výzva k niečomu, čo presahuje individuálne bytie človeka, výzva k zodpovednosti za druhých, za budúce generácie, ale aj za okolitú prírodu, ktorá bola človeku daná.

Upriamim pozornosť na fenomén, ktorý predstavuje jednu z podstát a tiež dôsledok súčasnej vývinovej podoby kresťanstva. Je to dualizmus medzi duchovným a svetským, cirkvou a štátom, pápežom a cisárom. Práve napätie medzi mocou a kresťanskou ideológiou dalo vzniknúť nezávislej sfére štátu, do ktorej sa mohol utlačený poddaný uchýliť. Z pozície tejto sféry mohol oproti systému štátu klásť systém noriem, ktoré však taktiež štát zaväzujú; prirodzené právo božského pôvodu proti pozitívnej koncepcii práva štátnej moci. Mohol pozorovať štát zvonka ako umelé dielo človeka vytvorené a posudzované seberovnými. Na tejto báze sa vyvinul európsky pojem občana štátu, ktorý pracuje na štáte ako na svojom objekte. Pre demokraciu západného charakteru je toto rozhodujúca podmienka, ktorej absencia v krajinách, ktoré ju nepoznajú spôsobuje demokracii problémy (Lamberg). Dualizmus svetskej a cirkevnej sféry predstavoval a predstavuje aj iný dôsledok, a síce cirkev a náboženstvo nemohli monopolizovať celý duchovný život. V svetskej oblasti sa mohlo rozvíjať poznanie a veda, ktorá sa z praktických potrieb odvrátila od nábožensky čisto metafyzických konštrukcií k empirickému skúmaniu. Rozvoj svetskej vedy sa tak rozšíril aj na skúmanie spoločnosti a náboženstva samotného. Závažným problémom náboženstva sa teda stala snaha spoluúčasti cirkvi na politickej moci, čo má za následok vzdáľovanie sa ideálom kresťanstva. Táto dilema je neustálym problémom spojenia sveta duchovného a politického.

Nové chápanie Boha a človeka predstavuje radikálnu premenu základu kresťanského náboženstva a síce morálnych noriem, ktoré sú založené na individuálnom ponímaní v duchu Biblie ako svätej knihy, ktoré sa prejavuje v každodennej činnosti človeka.

Predstaviteľom a nositeľom kresťanskej-katolíckej hodnotovej orientácie je katolícka cirkev, ktorá je najväčšou kresťanskou cirkvou na svete. Medzi kresťanskými náboženskými organizáciami zaujíma osobitné miesto svojím dokonale vybudovaným, prísne hierarchicky organizovaným kultovým aparátom s dlhodobou hodnotovou tradíciou. Vystupuje vo svetovom meradle ako relatívne samostatná ekonomická a politická sila. Katolícka cirkev vznikla z raného kresťanstva rozmachom hierarchie a pápežstva ako aj presne vymedzenej hodnotovej orientácie. Základy vierouky katolíckej cirkvi sú obsiahnuté vo vieroučných textoch ponovozákonnej doby, napríklad v

apoštolskom vyznaní viery. Východisko tvorí Biblia so Starým zákonom v rozsahu alexandrijského kánona, teda vrátane tzv. deuterokanonických kníh spolu s ranou kresťanskou tradíciou. I keď ku zdrojom viery už nič nemôže pribudnúť, články viery možno formulovať podľa potreby kedykoľvek (sociálne encykliky viď nižšie). Robia to všeobecné snemy a pápeži no väzba na pramene je nevyhnutná.

V rámci novej (súčasnej) kresťanskej náboženskej tradície je jedným z fundamentálnych axiologických oblastí katolíckeho sociálne učenie. Vývoj kresťanskej sociálnej náuky začína sociálnou encyklikou „*Rerum novarum*“¹¹ pápeža Leva XIII. z roku 1891 (Anzenbacher, 2004, s. 123), ktorá položila základy novej katolíckej sociálnej náuky ako základu „ideológie západnej demokracie“. Jej ďalšími dôležitými hodnotovými zdrojmi sú encykliky: pápeža Leva XIII: *Diuturnum illud* (1881), *Immortale Dei* (1895), *Libertas* (1888), pápeža Pia XI: *Quadragesimo anno* (1931), *Divini Redemptoris* (1937), *Mit Brennender Sorge* (1937), pápeža Jána XXIII: *Mater et Magistra* (1961), *Pacem in Terris*, pápeža Pavla VI: *Populorum progressio* (1967), ale aj pápeža Jána Pavla II: *Sollicitudo rei socialis* (1987), *Centesimus annus* (1991), *Veritatis splendor* (1993).

Pokiaľ v minulosti bolo kresťanstvo základným duchovným základom stredovekého feudálneho systému a svojou reformáciou jedným z konštitutívnych prvkov zrodu kapitalistického poriadku, vstupuje svojim sociálnym učením do súčasného spoločenského diania a s liberalizmom a demokratickým socializmom spoluvytvára ideu západnej demokracie. Postupné zblíženie a „spolužitie“ týchto duchovných koncepcií bolo v každej krajine podmienené prirodzeným historickým vývojom a tiež národnými determinantami. Problematickým pre kresťanstvo bolo zmierenie sa s princípom „všetka moc pochádza z ľudu“. Definitívne uznanie modernej demokracie sa realizuje až na konci I. svetovej vojny. Rovnako zložitý vzťah kresťanstva sa formoval k nacionálnemu socializmu a fašizmu, ktorý balancoval minimálne na hranici zbavovania sa zodpovednosti za uskutočnené skutky „v mene národa, rasy a štátu“. Čo sa týka socializmu, od počiatku vývoja kresťanstva sa v ňom formovali prúdy zdôrazňujúce potrebu sociálnej spravodlivosti (ktorej zabezpečenie sa formovalo zložito, postupne od dobročinnosti k určitej povinnosti garantovanej štátom). Podobne ako vo vzťahu k liberalizmu sa stavia cirkevné učenie spočiatku proti socializmu, aby na druhej strane dospelo k vytýčeniu niektorých socialistických myšlienok a cieľov vyvinutých z vlastného učenia (Bauer 1991).

¹¹ Sociálna encyklika Leva XIII. je nepochybne opatrne múdry text. Nerozvíja žiadnu diferencovanú sociálnu teóriu, mnoho vecí necháva otvorených, ale kladie niekoľko zreteľných akcentov. Štýl jej argumentácie je neoscholastický; chce na základe „raz daných nezmeniteľných vecí“ náukovo posúdiť „veci nové“ (*res novae*). Encyklika navrhuje *socializmus*, odôvodňuje *súkromné vlastníctvo* a nabáda ku *zmiereniu tried*. Pojednáva ďalej o *cirkvi*, *štáte* a o *robotníctve* (Anzenbacher 2004, s. 137).

Katolícke sociálne učenie¹² o spoločnosti vychádza v základných otázkach – čo je človek, čo je to poriadok, čo je to dobro – z náboženského svetového názoru, ktorý nie je systémom dogiem, ale predovšetkým snahou o výklad a vysvetlenie spoločenských súvislostí cestou empirického racionálneho poznania¹³, aj keď s cieľom o preukázanie súvislosti so „zjavenými“ pravdami. Empiricko – racionálny prístup sa prejavuje aj v tom, že sa toto učenie ovplyvňujúce široké vrstvy vyvíja. Jeho vývoj je možné sledovať od stretávania sa s liberalizmom, komunizmom ale aj demokratickým socializmom ako aj v prelínaní a zblížovaní s týmito prúdmi, ako je to zjavné v druhej polovici dvadsiateho storočia. Rovnako ako liberalizmus a socializmus reaguje vždy aj katolícke sociálne učenie na nové sociálno - ekonomické a politické skutočnosti a v nových spoločenských pomeroch po druhej svetovej vojne sa stáva tiež modifikáciou ideológie „západnej demokracie“, ktorá je vládnuou (nie však jedinou) v ekonomicky a politicky najvyspelejších štátoch. Je možné povedať, že sa katolícke sociálne učenie „prispôbilo“ novým pomerom? Skôr je možné povedať, že sa ideologické prúdy liberalizmu, socializmu a katolíckeho sociálneho učenia zblížili. Prejavom tejto skutočnosti je výrazne badateľná a dokázateľná konvergencia programu rôznych politických subjektov po druhej svetovej vojne, ktorá je skutočnosťou aj dneška.

O úspešnosti kresťanstva ako veľkej ideológie svedčí aj fakt, že práve po druhej svetovej vojne získali kresťanské strany v západoeurópskych štátoch neobyčajný význam¹⁴ (Bauer 1991). Základné hodnoty súčasného katolíckeho učenia:

- poslušnosť voči Bohu a nasledovanie príkladu Ježiša Krista
- urovnávanie všetkých typov konfliktov v spoločnosti a na svete
- vychovávať k zodpovednosti za život a svet
- nový socializmus bez násilia
- reforma spoločnosti smerom k láske a spravodlivosti
- sloboda svedomia
- sociálna solidarita, sociálna spravodlivosť a všeobecné dobro (pápežské sociálne encykliky).

¹² Katolícka sociálna náuka chápe samu seba ako „integrálnu súčasť kresťanského učenia o človeku“ (Encyklika Jána XXIII., Mater et magistra 1961). Na jednej strane chce vo vnútri cirkvi poskytnúť sociálno-etickú orientáciu sociálnemu pôsobeniu kresťanov a na druhej strane dáva cirkvi možnosť, aby v zmysle svojej prorockej funkcie tiež voči celej spoločnosti diferencovane poukazovala na prehršky proti humanite. Podľa Pastorálne konštitúcie *Gaudium et spes* cirkev „vždy a všade“ požaduje právo (Anzenbacher 2004, s.123).

¹³ Ak rozumieme autonómiu pozemských skutočností to, že stvorené veci a spoločenské javy majú vlastné zákony a hodnoty, ktoré má človek postupne poznávať, používať ich, potom takáto autonómia je požiadavka úplne oprávnená. Nielen, že to vyžadujú dnešní ľudia, ale je to vhodné aj s vôľou stvoriteľa. Z toho, že boli stvorené, majú všetky veci vlastnú trvalosť, pravdivosť, hodnotu, vlastné zákony a usporiadanie; to všetko musí človek rešpektovať a uznať právo jednotlivých odborov a techniky na vlastné metódy. Keď sa teda realizuje metodologické bádanie vo vedných odboroch skutočne vedecky a podľa mravných zásad nebude nikdy v skutočnom rozpore s vierou, pretože veci svetské aj veci viery pochádzajú od jedného Boha. Dôležitý je základný motív moderny – diferencácia a osamostatnenie oblastí interakcie a vied, ktoré ich skúmajú. Sú založené na tematickej redukcii a metodologickej odlišnosti. Preto je nárok na pravdivosť, ktorý si toto vedenie vied nárokuje vždy len fragmentárne a je oprávnený len obmedzene (Anzenbacher 2004, s.32). Ide len o zlomkovité vedenie „kusy puzzel“, ktoré nie je možné zložiť jednoducho do celku ako skladačku.

¹⁴ Pokiaľ pred vojnou iba v Belgicku, Rakúsku a Švajčiarsku boli silné kresťanské strany (v Holandsku iba v koalícii s inými), stali sa po vojne rozhodujúcimi stranami okrem spomenutých štátov aj v SRN a Taliansku, teda 5 štátoch z prvých 6 Európskeho spoločenstva (Bauer 1991, s.186).

Kresťanské náboženstvo (rovnako ako aj iné veľké svetové náboženstvá) nebolo historicky, myšlienково, kultúrne a tradične uniformne „jednoliate“. Môžeme len hovoriť o rôznosti v jednote. V priebehu dejín neraz vo väčšej miere sa prejavili rôznosti, odchýlky od úradnej cirkvi. Významným prúdom kresťanstva, ktorý ovplyvnil a stále ovplyvňuje aj Slovensko je reformácia. Predstavuje kultúrno-historický fenomén, ktorý reagoval na dovedy rešpektované ideovo-hodnotové systémy. Jednou z hlavných podstatných črt reformného hnutia v oblasti vnímania kresťanstva bolo vyústenie nespokojnosti s mocou cirkvi. Reformácia sa postupne z obyčajného projektu stávala predovšetkým politickou ideológiou. Vzhľadom k tesnej väzbe medzi svetským a cirkevným, vzhľadom k tomu, že kresťanstvo bolo v podobe katolicizmu inštitucionalizovaným svetovým názorom stredovekej spoločnosti, reformácia nevyhnutne smerovala k útoku na celý existujúci spoločenský poriadok. Zároveň vzhľadom k rozdielnym sociálnym pozíciám samotných reformátorov sa konflikt musel preniesť i do tábora samotných reformátorov. V súlade s cieľmi spoločenských tried a vrstiev podporujúcich reformáciu v hnutí vznikli tri hlavné prúdy:

1. občiansky – odzrkadlil protifeudálne ciele meštiactva a vytvárajúcej sa triedy kapitlistov. Jeho hlavnými ideológmi boli Luther, Zwingli a Kalvín,
2. ľudový – jeho predstavitelia vyšli hlavne z radov mestských plebejských vrstiev. Myšlienkovým vodcom bol Munzer.
3. kniežací – snažiac sa o posilnenie centrálnej moci svetských panovníkov vystúpili proti moci pápeža a cirkevných úradov. Predstavitelia napr. Wycliffe, Hus.

Protestantizmus podobne ako katolicizmus sice uznáva trojjedinosť Boha, ale podobne ako pravoslávie odmieta očistec a celibát. Rozdielom, ktorý ale nejviac ovplyvnil politickú prax protestantizmu, je jeho *poňatie prvotného hriechu*. Protestanti na rozdiel od katolíckej cirkvi, na základe konfrontácie evanjelií a praktickej skúsenosti, dospeli k záveru, že prvotným hriechom bola deštruovaná ako vôľa tak aj rozum všetkých ľudí, cirkev z toho všetkého prirodzene nevynímajúc. Bezprostredným cieľom a rámcom, v ktorom reformácia prebiehala, bola konverzia jednotlivcov od hodnotovo „falošného“ k pravému náboženstvu. Katolicizmus bol reformátormi považovaný za zmes pohanských predstáv a papežských vymyslov, ktoré sice deklarujú ľuďom možnosť spasenia, avšak nie je ich schopný sprostredkovať. *Cesta ku spáse* je možná podľa reformátorov iba *pomocou evanielija* tých, ktorých si Boh vyvolil. Akýkoľvek vonkajší prostredník, a teda aj cirkev bol považovaný za dôležitého iba vtedy, ak podporuje šírenie Slova božieho. Všetky reformačné Prusy sa zjednocovali v potrebe modifikovať úlohu cirkvi a ohraničiť jej vplyv (Prorok 2001).

Vierouka pravoslávnej Cirkvi spočíva vo Svätom Písme a vo všeobecnej cirkevnej Tradícii. Cirkevná tradícia je zachovaná tak v poriadku Cirkvi a jej živote, ako aj v spisoch svätých otcov, t. j. cirkevných spisovateľov prvých storočí dejín kresťanstva. Vyznanie viery pravoslávnej Cirkvi bolo sformulované na základe najstarších textov,

vyznávaných veriacimi pri krste, opierajúcich sa o Tradíciu a Sväté Písmo, a do všeobecného užívania bolo uvedené čiastočne v roku 325, kedy bolo prijaté Prvým všeobecným snemom všetkých kresťanských miestnych cirkví, konanom v Nikei, a potom doplnené Druhým všeobecným cirkevným snemom v roku 381, konanom v Carihrade. Toto vyznanie, nazvané Nikeo (alebo Nicejsko) - Carihradské, bolo spoločné pre všetky miestne Cirkvi, spojené do jednej svätej, všeobecnej, apoštolskej kresťanskej Cirkvi. Všetky nasledujúce cirkevné snemy sa k tomuto vyznaniu verne hlásili a zakázali ho meniť. Na Západe však bolo neskôr bez uznesenia všeobecného cirkevného snemu vsunuté do neho slovo "Filioque", čím bola porušená do tej doby spoločná viera Cirkvi v Svätého Ducha. Kánonické právo pravoslávnej Cirkvi je založené na pravidlách, ktoré boli prijaté na siedmich všeobecných snemoch a na významnejších snemoch miestnych Cirkví, i na pravidlách, ktoré obsahujú spisy svätých cirkevných otcov.

Rozdielne vnímanie problémov súvisí predovšetkým s pápežským primátom a vzťahom k národnému štátu, ďalej s rozdielmi v eschatologických predstavách ale aj v protikladoch v emotívnosti a racionalizme. Raná kresťanská cirkev bola biskupská. Ide v nej o dominanciu a neomylnosť rímskeho pápeža nad kresťanským svetom, kým najvyššou cirkevnou autoritou na východe zostávajú synódy (tradičné zhromaždenia biskupov). Zároveň vo východnom kresťanstve na rozdiel od západného katolíckeho nedochádza ku vzniku duality cirkvi a štátu, ktorý vytváral priestor pre rozvoj občianskej spoločnosti. Realizuje sa tu princíp caesaropapizmu, pri ktorom sa zdôrazňuje podriadenie veriacich autorite národného štátu, respektíve cirkvi, ktorá sa podriaďuje štátu. Druhý dôležitý rozdiel je v tom, že Západ rozvíjal legalistický prístup¹⁵ k božej spravodlivosti v učení o očistci a odpustkoch. Východné kresťanstvo menej zdôrazňovalo skazenosť človeka prvotným hriechom a vyzdvihovalo predovšetkým prítomnosť pôvodného božského v človeku. Východní kresťania vychádzajú z predpokladu, že viera vychádza zo sféry srdca. Nadväzujú tým na starozákonné myslenie, v ktorom je srdce centrom všetkých psychických funkcií, morálnych postojov a náboženského života. Srdce je tu chápané nielen ako sídlo citu, ako je to na západe, ale ako „hlbinné ľudské ja“. Menej je preto zdôrazňovaný rozum a Aristotelova logika. Východné myslenie je abstraktnejšie, menej dbá o detail a logické prepracovanie. Menší dôraz na analytický charakter je vyvážený holistickým prístupom k realite, ktorá je vnímaná ako celok.

Moderný svet a moderné politické myslenie má svoj základ v období po francúzskej revolúcii. Tá sa stala z hľadiska existencie ideológií v modernom svete zásadným prelomom. Slovensko vstúpilo do moderného sveta s oneskorením a takpovediac prebralo ideológie; hodnotové koncepcie (ktoré majú svoj pôvod inde vo svete) ktoré si vo svojich podmienkach

¹⁵ Rímska mentalita stojaca pri základoch rímskej cirkvi bola legalistická, usmerňovala spoločnosť normatívnymi predpismi a neskôr aj cirkev kánonickým právom. Už pohanské Rímske náboženstvo bolo založené na pôvodne právnej formulí „do ut des“, dávam tebe, aby si ty dal mne. Tým sa vzťah boha a človeka objektivizoval.

modifikovalo. Pre vytvorenie teoretického základu tejto práce so zameraním na historický a predovšetkým súčasný priestor Slovenska je určite nevyhnutné načrtnutie relevantných (t. j. dominantných) ideologických koncepcií, ktoré sa vyvinuli v procese historického vývoja ľudstva riešení rozličných otázok politiky so spätným odrazom v spoločnosti. Sú to: liberalizmus, konzervativizmus, socializmus a ich súčasné invarianty, ďalej tiež marxizmus, fašizmus, nacionalizmus, ale aj koncepcie, ktoré reagujú na novodobé problémy, ktoré sú spojené so zachovaním podstaty existencie enviromentalizmu.

Liberalizmus je charakterizovaný ako ideológia vyspelého Západu a niekedy je označovaný ako metaideológia, ktorá do seba dokáže integrovať širokú škálu vzájomne si konkurujúcich hodnôt a názorov. V podobe rozpracovaného politického kréda sa objavuje počiatkom 19. storočia (aj keď princípy spojené s liberalizmom sa postupne formovali už v predchádzajúcich 300 rokoch). Medzi základné hodnotové koncepty liberalizmu, ktorých naplnenie v rôznych podobách budeme sledovať u slovenských nositeľov tejto hodnotovej koncepcie, patria:

- *Individualizmus*: Odráža sa v ňom viera v zásadný význam ľudského individua, ktoré je dôležitejšie ako akákoľvek sociálna skupina alebo kolektív. Na ľudí sa nahliada predovšetkým ako na individua. Z morálneho hľadiska majú všetci ľudia rovnakú hodnotu. Za úlohu si kladie cieľ – vybudovať spoločnosť, v ktorej sa všetci jednotlivci môžu rozvíjať
- *Sloboda*: Individuálna sloboda je ústrednou hodnotou. Dáva sa jej prednosť pred rovnosťou, spravodlivosťou alebo autoritou. To prirodzene vyplýva z viery v jednotlivca a z prania zabezpečiť, aby každý mohol konať tak ako sa mu páči a ako si želá. Liberáli hlásajú „slobodu v rámci zákona“. Uznávajú, že sloboda jedného nemôže ohrozovať slobodu druhých
- *Rozum*: Liberáli veria, že štruktúra sveta je logická a že ľudský rozum a kritické skúmanie ju môže odhaliť. Jednotlivci môžu teda sami dospieť k múdram záverom. Veria tiež v pokrok, a v to, že rozdiely medzi sebou dokážu riešiť prostredníctvom diskusie
- *Rovnosť*: Predstavuje presvedčenie, že jednotlivci sa „rodia sebe rovní“ čo sa týka práv, ale aj povinností, v zmysle právnej aj politickej rovnosti. Nepresadzuje však sociálnu rovnosť alebo rovnosť výsledkov. Ide tu skôr o rovnosť príležitostí. Zastávajú princíp meritokracie .
- *Tolerancia*: Je zárukou slobody jednotlivca. Pluralizmus v podobe morálnej, kultúrnej a politickej rozmanitosti je pozitívnym a zdravým momentom. Existuje istá prirodzená rovnováha /harmónia/ medzi konkurujúcimi si názormi a záujmami. Liberáli odmietajú predstavu neriešiteľného konfliktu.
- *Konsenzus*: Autorita a spoločenské vzťahy by mali byť založené na dobrovoľnom súhlase /konsenze/. Vláda sa musí opierať o „súhlas ovládaných“. Uprednostňuje sa zastupiteľský princíp a demokracia. Autorita vychádza „zdola“ a jej základom je

vždy legitimita. Možno tu hovoriť aj o takzvanom „občianskom princípe“ (Heywood 2003)

- *Konštitucionalizmus*: Vláda a štát sú vnímané ako dôležité záruky poriadku a stability v spoločnosti. Veria prirodzene v „obmedzenú vládu“. Tento cieľ je možné dosiahnuť fragmentáciou štátnej moci, vytvorením brzd a vyvážením medzi štátnymi orgánmi a prijatím kodifikovanej „písanej“ ústavy, ktorej súčasťou je listina práv, ktorá definuje vzťahy medzi štátom a jednotlivcom (Heywood 2004).

V línii liberalizmu je možné spomenúť taktiež jednotlivé vývojové typy ako klasický liberalizmus, moderný liberalizmus a neoliberalizmus, ktoré sú reakciou na prirodzený vývoj ekonomiky a spoločnosti, kde sa postupne od viery v mechanizmy trhu ako jedine možné nástroje dosiahnutia spravodlivosti (ekonomickej a sociálnej) postúpilo k uvedomeniu si reálnej potreby regulácie štátu v zmysle účinných zásahov pri tlmení následkov nerovností. Je možné povedať, že vývojom sa postúpilo od preferovania koncepcie „minimálneho štátu“ ku koncepcii „welfare state“ v zmysle sociálne orientovaného trhového hospodárstva. Klasický (ekonomický) liberalizmus je predovšetkým dôsledne individualistický, tiež charakteristický atomistickým pohľadom na spoločnosť. Štát je chápaný ako „nevyhnutné zlo“. V oblasti ekonomiky je tu silná viera v mechanizmy voľného trhu a presvedčenie, že ekonomika funguje najlepšie vtedy ak si ju štát nevšima. Moderný (sociálny) liberalizmus sa vyznačuje zmierlivým postojom ku zásahom štátu do fungovania trhového mechanizmu. Predstavuje podporu tzv. „veľkému štátu“. Neoliberalizmus predstavuje aktualizovanú verziu klasickej politickej ekonómie. Hlavnými priateľmi neoliberalizmu sú trh a jednotlivec. Hlavnou snahou neoliberalov je „posunúť späť hranice štátu“ v nádeji, že neregulovaný trhový mechanizmus zaistí efektivitu, rast a všeobecnú prosperitu „Súkromné je dobré a verejné je zlé“ (Heywood 2004, s.69).

Reakciou na „liberalizmus“ francúzskej revolúcie sa stal konzervativizmus, za ktorého duchovného otca je možné považovať E. Burka, ktorý kritizoval abstraktné ideály francúzskej revolúcie a sympatizoval skôr s americkou revolúciou. Konzervativizmus¹⁶: sa najskôr objavil koncom 18. a počiatkom 19. storočia, ako reakcia na zrýchľujúce sa tempo ekonomických a politických zmien, ktoré v mnohých smeroch boli predstavované francúzskou buržoáznou revolúciou. V tomto zmysle sa konzervativizmus vracal *k ancien régime*. V snahe čeliť tlakom, ktoré priniesol rast liberalizmu, socializmu a nacionalizmu vystúpil konzervativizmus s obranou tradičného spoločenského poriadku. Na európskom kontinente mal formu autokratickú a reakčnú, opatrnejšia a pružnejšia forma konzervativizmu sa objavila v Spojenom Kráľovstve a v USA, ktorej heslo bolo: „ku konzervovaniu je potrebná zmena“ (Heywood 2004, s.66). Medzi základné myšlienkové hodnotové koncepty konzervativizmu, ktoré budeme sledovať v tejto ideovej línii v slovenskom spoločensko-politickom priestore, patria :

¹⁶ Predstaviteľmi konzervatívneho myslenia sú napríklad: E. Burke, S. Coleridge, J. O. Gasset, M. Thatcherová, R. Reagan, R. Scruton a i.

- *Tradícia:* „Túžba konzervovať“ je spojená s hodnotami tradície a s úctou k uplatňovaným zvykom a inštitúciám. V tradícii sa odráža múdrosť minulosti, inštitúcie a postupy „preverené časom“. Toto je potrebné zachovať pre tých, ktorí sa ešte narodí. Tradícia prináša kvalitu, stabilitu a bezpečnosť (Heywood 2003).
- *Pragmatizmus:* Hranice ľudskej racionality sú dané zložitou a nekonečnou svetom. Neverí abstraktným princípom a myšlienkovým sústavám, ale predovšetkým sa orientuje na skúsenosť a dejiny. Konanie je potrebné prispôbovať reálnym okolnostiam a cieľom s ohľadom na „to čo funguje“ (Heywood 2004).
- *Pesimizmus:* Konzervatívny pohľad na ľudskú prirodzenosť je v zásade pesimistický. Ľudské bytosti majú prirodzene svoje hranice, sú závislé, túžia po istote. Láka ich to čo je overené časom, čo je známe, vyskúšané. Majú potrebu žiť v stabilných a usporiadaných spoločnostiach. Jednotlivci sú morálne narušení, sú poznamenaní sebeckosťou, závisťou a túžbou po moci. Korene zločinnosti a neporiadku sú skôr v ľudskom jedincovi – v indivíduu ako v spoločnosti. Zachovanie poriadku si vyžaduje silný štát, vynucovanie prísnych zákonov a tvrdé tresty.
- *Organicizmus:* Konzervativizmus vychádza z chápania spoločnosti ako organického celku alebo živého organizmu skôr ako určitý artefakt, ktorý je výsledkom tvorivosti a vynaliezavosti ľudí. Spoločenská štruktúra s jej rozmanitými inštitúciami je výsledkom prirodzenej nevyhnutnosti a prispieva k zdravému vývoju a k stabilite spoločnosti. Celok znamená viac ako súbor „len“ jednotlivých častí. Dôležité sú predovšetkým tradičné hodnoty a tradičná kultúra (Heywood 2004).
- *Hierarchia:* Odstupňovanie spoločenského postavenia a statusu v prirodzenej a organickej spoločnosti je podľa konzervativizmu nevyhnutné. Nerovnosť a hierarchia nevedú ku konfliktom, lebo vzájomne záväzky a povinnosti držia spoločnosť v jednom celku.
- *Autorita:* Autorita je do istej miery vždy uplatňovaná zhora. Poskytuje vedenie, orientáciu a podporu tým, ktorí to potrebujú – tzn. nemajú vedomosti, skúsenosti, či odvahu, aby mohli vo vlastnom záujme múdro konať. Autorita je zdrojom spoločenskej súdržnosti. Sloboda je spojená so zodpovednosťou; do značnej miery spočíva v ochotnom prijímaní záväzkov a povinností (Heywood 2004)).
- *Majetok:* Podstatným faktorom pre konzervatívov je vlastníctvo majetku, lebo ten poskytuje ľuďom predovšetkým bezpečnosť a nezávislosť (slobodu) na štáte. Tiež je chápaný ako predĺženie ľudskej osobnosti v tom zmysle, že ľudia sa „vidia“ v tom čo vlastní. K vlastníctvu však nepatria len práva, ale aj povinnosti (Heywood 2004).

Etapy vývoja konzervativizmu môžeme stanoviť podľa nositeľov konzervatívnej ideológie a politických programov, alebo podľa toho proti ktorej ideológii bol namierený. Obidve uvedené kritériá sú navzájom úzko späté. Avšak obsah konzervatívnej ideológie sa týmto postupne mení. Ak bol konzervativizmus v prvej etape orientovaný proti liberalizmu, potom obdobie, kedy vstúpil do popredia socializmus, prevzal konzervativizmus proti socializmu liberálnu ideológiu. Nie je tak paradoxom, že neoliberalizmus je označovaný ako

neokonzervativizmus. V sledovaní línie konzervativizmu je možné menovať jeho ďalšie modifikácie, respektíve vývojové typy: paternalistický konzervativizmus či neokonzervativizmus. Paternalistický konzervativizmus je prúd v rámci konzervatívneho myslenia, ktorý vychádza dôsledne z takých princípov, akými sú organické videnie spoločnosti, hierarchia a povinnosti. Podľa neho privilegovaní musia pochopiť, že reforma zhora je lepšia ako revolúcia zdola. Dôležitá nie je sociálna rovnosť, ale predovšetkým organická vyváženosť a súdržná a stabilná hierarchia. Charakteristický je vysoko pragmatický postoj ku hospodárskej politike a preferovanie reziduálneho typu sociálnej politiky (Titmusove modely sociálnej politiky). Tento prístup sa vyhýbal dvom ideologickým modelom hospodárskej organizácie: kapitalizmu *lessez-fair* na jednej strane a štátnemu socializmu a centrálnemu plánovaniu na druhej strane. Dôležité je tu dosiahnutie vzácnosti vyváženosti štátu a jednotlivca na základe pragmatických ideálov podľa toho „čo funguje“. Neokonzervativizmus opakuje predovšetkým sociálne princípy konzervativizmu 19. storočia. Chce predovšetkým obnoviť autoritu a vrátiť spoločnosť tradičným hodnotám (rodina, náboženstvo, štát). Autorita (disciplína, úcta) je zárukou hospodárskej a sociálnej stability. Nepriateľmi neokonzervativizmu sú permissivita a myšlienky typu „nech si každý robí čo chce“. Stavajú sa negatívne a pesimisticky ku integrácii multikultúrnych a multireligionistických spoločenských skupín.

Reakciou na nedôslednosť liberalizmu v riešení sociálnych otázok z hľadiska robotníckej triedy (nižších vrstiev) je posledný z trojice „veľkých“ ideologických konceptov socializmu. Socializmus¹⁷ v istom zmysle v podobe určitých socialistických myšlienok je možné sledovať už u levellov a diggerov 17. storočia, v *Utópii* (1516) Thomasa Mora, alebo v Platónovej *Ústave*. V politickom zmysle sa socializmus sformoval až začiatkom 19. storočia. Vznikol ako reakcia na priemyselný kapitalizmus. Najprv bol základom vyjadrovania záujmov remeselníkov a malovýrobcov. Skoro sa začal spájať s narastajúcou priemyselnou robotníckou triedou. Vo svojej rannej podobe bol socializmus fundamentalistický, utopický a revolučný. Jeho cieľom bolo predovšetkým odstrániť kapitalistickú ekonomiku, založenú na trhovej výmene a nahradiť ju kvalitatívne inou socialistickou ekonomikou, ktorá vychádza z princípu spoločného vlastníctva. Koncom 19. storočia sa objavil variant reformistického socializmu, ktorý vychádzal z dvoch zdrojov. Prvým bola humanistická tradícia etického socializmu, druhým bol marxizmus. Základné hodnotové charakteristiky socializmu, ktoré rovnako vymedzujeme z dôvodu potreby ich sledovania v slovenskom politickom priestore sú:

- *Pospolitosť*: Základom je predstava, že ľudia sú späť spoločnou ľudskosťou. Ľudská identita sa vytvára prostredníctvom spoločenskej interakcie a členstvom v spoločenských skupinách a kolektívnych útvaroch. Socialisti zdôrazňujú výchovu, ktorú považujú za základ človeka skôr ako prirodzenosť. Dôležité sú spoločenské faktory, ktoré sú dôležitejšie ako vrodené kvality (Heywood 2003).

¹⁷ Predstaviteľmi socialistického myslenia sú napríklad: Ch. Fourier, R. Owen, F. Lassal, E. Bernstein, R. Tawney a i.

- *Bratstvo*: Nejedná sa o bratstvo, ktoré by bolo chápané na základe príbuzenských pokrvných zväzkov, ale na základe príslušnosti k ľudskému rodu. Socialisti uprednostňujú spoluprácu pred konkurenciou a kolektivismus pred individualizmom. Spolupráca upevňuje súdržnosť; naopak konkurencia stavia ľudí proti sebe a je zdrojom nevraživosti, konfliktov, nepriateľstva (Heywood 2004).
- *Sociálna rovnosť*: Rovnosť aj v zmysle sociálnom je dominantnou hodnotou uplatňujúcou sa v socializme. Často hraničí až s egalitárstvom, čo znamená predovšetkým rovnosť výsledkov ľudského konania pred rovnosťou šanci a príležitostí. Je základom využívania osobných a politických práv (Heywood 2003).
- *Zdôrazňovanie potrieb*: Nosnou témou tejto otázky je konštatovanie, podľa ktorého by sa materiálne dobrá mali rozdeľovať podľa potreby skôr ako podľa zásluh. Dôležitá je tu akási „zásada života“ založená na utilitarizme, kde ide o dosiahnutie čo najväčšieho sociálneho blaha pre čo najväčší počet ľudí (Macek 1925).
- *Spoločenská trieda*: Socializmus sa vždy spájal s určitým druhom politiky tried. Po prvé, socialisti zvyčajne analyzovali spoločnosť z hľadiska distribúcie príjmov a bohatstva a v triede videli dôležitý zdroj spoločenských rozporov. Po druhé, socializmus sa vždy tradične viazal na záujmy utlačanej a vykorisťovanej robotníckej triedy. Túto považoval za základ spoločenských zmien, aj sociálnej revolúcie. Cieľom socializmu je odstránenie, alebo aspoň zmiernenie sociálnej nerovnosti (Heywood 2003).

Marxizmus: ako teoretický systém predstavoval fundamentálnu alternatívu liberálneho racionalizmu. V podobe politickej sily bol marxizmus chápaný predovšetkým ako hlavný protivník západného kapitalizmu. Dôležité je tu vnímať otvorene fakt rozdielu medzi marxizmom ako sociálnou filozofiou, ktorá vychádza z klasických prác Karola Marxa a Fridricha Engelsa na jednej strane a fenoménom komunizmu, ktorý sa od základných princípov v mnohých smeroch odklonil a revidoval ich (Heywood 2004). Rozpad komunistických režimov východného bloku na konci 20. storočia prirodzene neznamena rozpad filozoficko - myšlienkového konceptu, ktorá predstavuje hlbší odkaz s filozofickým podtónom nemeckého materializmu (Marx, Feuerbach). Fundamentálnymi hodnotami marxizmu sú: historický materializmus, dialektická výmena, odcudzenie, triedny boj, nadhodnota, komunizmus.

Fašizmus¹⁸: Pokiaľ základné ideologické koncepty v zmysle liberalizmu, konzervativizmu a socializmu ktoré situujeme do obdobia 19. storočia, fašizmus je produktom storočia dvadsiateho. Prirodzene, že fašistické názory sa objavovali už aj v 19. storočí, aj skôr, no to, čo ich integrovalo do jednotného systému bola predovšetkým I. svetová vojna a všetky okolnosti, ktoré v tomto období mali vplyv na myslenie človeka.

¹⁸ Medzi teoretikov fašizmu patrili: M. Palmieri, G. Gentile, medzi teoretikov nemeckej III. ríše patrila E. Huber .

Hlavnými fašistickými „projektmi“ boli Mussoliniho fašistická diktatúra v Taliansku (1922-1943) a Hitlerova nacistická diktatúra v Nemecku (1933-1945). V 20. storočí je možné sledovať taktiež rôzne formy neofašizmu a neonacizmu. V axiologickej rovine, ktorá je základnou bázou ideologických koncepcií je fašizmus predovšetkým negáciou hodnôt, ktoré predstavovali ideály francúzskej revolúcie. Hodnotovou základňou fašizmu nie je racionalizmus, pokrok, sloboda, rovnosť ale negácia týchto hodnôt a ich nahradenie hodnotami boja, vodcovstva, moci, heroizmu a vojny. Možno povedať, že fašizmus sa stáva istou formou antiideológie, keďže sa vymedzuje predovšetkým tým proti čomu sa stavia. Preto je možné vyjadriť sa o fašizme, že predstavuje istú formu antikapitalizmu, antiliberalizmu, antiindividualizmu, antikomunizmu. Čo však predstavuje základnú jednotiacu líniu tejto ideológie je idea zjednoteného národného spoločenstva? Tá sa prejavuje „silou, ktorá je výsledkom jednoty“. Jednotlivec v tomto duchu nie je ničím; identita jednotlivca musí byť úplne pohltená identitou spoločenstva, sociálnej skupiny. Ideálom fašizmu je „nový človek“ v zmysle ideálu Friedricha Nietzscheho a jeho nadčloveka (ubermensch), v ktorom sa fašizmus falošne inšpiroval. Fašizmus bol určitou formou etatizmu, opierajúceho sa o slepú úctu a absolútnu lojalitu k „totalitnému štátu“. Fašistický filozof Gentile to vyjadril slovami „všetko pre štát, nič proti štátu, nič mimo štát“. Fašizmus stojí na uznávaní rasizmu a antisemitizmu (Heywood 2004).

Nacionalizmus je politická ideológia, ktorá sleduje a uprednostňuje politické, kultúrne a ekonomické záujmy určitého národa. Po teoretickej stránke, ktorá sa formovala vo Francúzsku, Nemecku a Taliansku od 18. storočia, základnou otázkou bolo riešenie národa na vlastné sebaurčenie. Základnými myšlienkami; ideami nacionalizmu patrí hľadanie historickej role a vyššieho poslania národa, vydobytie národnej slobody, uznania a cti. Predstavuje koniec individualizmu. Ide mu o šťastie národa. Osobná sloboda je sekundárna, čím predstavuje opozíciu k liberalizmu. Je taktiež proti socializmu. Nacionálna ideológia sa opiera predovšetkým o národ a o jeho podstatné znaky: zvyky, tradície, jazyk, kultúru, umenie, literatúru. Tiež je charakteristický identifikovaním vonkajšieho aj vnútorného nepriateľa a odstraňovaním politických odporcov. Nacionalizmus sa prejavuje v troch oblastiach: 1/ *politickej*, kde sa usiluje o vytvorenie národného štátu, 2/ *kultúrnej*, kde ide o emancipačné snahy a budovanie národného povedomia, 3/ *ekonomickej*, kde sa stavia negatívne predovšetkým proti zahraničnému kapitálu. V nacionalizme je možné rozlíšiť niekoľko vývojových fáz. Pôvodne vo svojej integratívnej podobe sa usiloval o vytvorenie národného štátu. Ďalšia „odroda“ sa pokúšala len o reformu vo vnútri štátu, lebo národný štát už existoval. Radikálna odnož nacionalizmu vykazuje militantné a rozpínavé tendencie. Kritériom práva a morálky je prospech národa. Tu sa priam núka použiť pojem machiavellizmus s jeho ústredným heslom „účel svätí prostriedky“¹⁹. Môže byť

¹⁹ Machiavellizmus je však potrebné odlišiť od autentického a dobového Machiavelliho. Tento pojem sa používa na označenie cynizmu, amorálnosti a bezzásadovosti v politike, ktorá sa riadi podľa spomínaného hesla „účel svätí prostriedky“. Je v podstate výsledkom nepochopenia pravého Machiavelliho a vzniká nadčasovým a nehistorickým

prepojený s rasizmom a nacionálnou interpretáciou darwinizmu, ktorý tiež ospravedlňuje použitie fyzického násillia. Prapríčinou týchto zverstiev býva kompenzácia kolektívneho komplexu národnej menejcennosti a hra elit (David 1996). Základné znaky nacionalizmu je možné zhrnúť následovnými charakteristikami: *národ, organická štruktúra komunity, vlastné rozhodnutia, patriotizmus* (Heywood 2003).

V súčasnosti je nevyhnutné spomenúť taktiež jednu z tzv. nových aj na Slovensku sčasti relevantných ideológií, ktorou je enviromentalizmus či ekologizmus. Zaoberá sa predovšetkým negatívnymi vplyvmi ekonomického a technologicko-priemyselného rozvoja na životné prostredie. Napriek tomu, že je ešte mladou ideologickou koncepciou je možné rozoznať jej jasné podstatné rysy: kritizuje liberalizmus, konzervativizmus a marxizmus ako ideológie industriálnej spoločnosti. Zdôrazňuje individuálnu a kolektívnu politickú zodpovednosť, v otázkach demokracie presadzuje decentralizáciu a samosprávu ako základné podmienky participácie a osobnej zodpovednosti na najnižších úrovniach. Východzie body pre politické závery ostávajú vo sfére ekologickej. Niekedy sa problémy, ktorými sa snaží zaoberať enviromentalizmus vyjadrujú prostredníctvom klasických ideologických koncepcií. Napríklad ekosocializmus vyjadruje deštrukciu životného prostredia nenásytnou snahou po zisku, ktorá je podľa jeho myšlienok charakteristická pre kapitalizmus. Na druhej strane ekokonzervativizmus spája tému zachovania priaznivého životného prostredia s prianím zachovať tradičné hodnoty a časom aj skúsenosťami overené inštitúcie. Základnými hodnotami ekologizmu teda sú tieto: ekológia, holizmus, enviromentálna etika (Heywood 2003).

1.4. Dichotómia vo vnímaní politických ideológií

V súvislosti s viac kritickým ako neutrálnym vnímaním politických ideológií na Slovensku je nevyhnutné objasniť historický vývoj týchto dvoch základných diametrálne odlišných uhlov pohľadu - neutrálny a kritický. Rovnako na základe nižšie uvedených faktov je možné konštatovať, že fenomén ideológie predstavuje dôležitú súčasť skúmania sociálno-politickej reality, o čom svedčia zvučné mená z oblasti politológie, filozofie, sociológie či psychológie ale aj sociálno-politickej praxe (Napoleón, Marx, Arendtová, Comte, Pareto, Mannheim, Scheller, Bondy a i.).

Pojem ideológia pochádza pôvodne od Destutta de Tracyho²⁰ (1754-1836). Napriek dnešnému ponímaniu ideológie ako nevedeckého fenoménu je dôležité pripomenúť

prístupom k učeniu tohto politika a filozofa. Jeho pohľad na človeka a jeho štátotvornú aktivitu znamenajú nesúhlas s ľudskou bezmocnosťou, pasivitou a odovzdaním sa moci osudu (Leško-Mihina 1996, s.114)

²⁰ ako prvý použil vo svojej prednáške 20. júna 1796 (Head 1980, s.264). Odvodzoval ho od Lockovho diela *Rozprava o ľudskom rozume* (1690).

fundamentálnu podstatu analyzovaného pojmu, ktorý pôvodne vznikol ako snaha jeho tvorca o vytvorenie nového druhu metafyziky (iba jednej z ďalších kapitol vo dejinách filozofie), ktorá nemá nič spoločné s „bezbrehou“ abstrakciou či „slepou“ teológiou. V období svojho vzniku ide o celkom logické snahy, ktoré rozhodne súviseli s dedičstvom veľmi širokého kultúrno - duchovného a sociálno - politického fenoménu ktorý označujeme v európskych dimenziách pojmom *osvietenectvo*. Tento fenomén formoval duchovnú atmosféru od konca 17. storočia ale hlavne v celom 18. storočí s presiahnutím do 19. storočia. Predstavoval zložitý viacvrstvový duchovný artefakt, ktorý nadobúdala svoje špecifické podoby v rôznych krajinách. Najvýznamnejšie výsledky však boli prezentované vo Francúzsku (Ch. Montesquieu, F. M. A. Voltaire, J. J. Rousseau, D. Diderot). Ako je možné výstižne charakterizovať spomenuté obdobie? Azda len ťažko je nájsť výstižnejšie slová ako uvádza Imanuel Kant veľikán kritického idealizmu a celých dejín filozofie a podľa ktorého je osvietenectvo „vykročením človeka z nesvojprávnosti zavinenej ním samotným“ Táto nesvojprávnosť – nedospelosť človeka sa prejavuje ako neschopnosť používať svoj vlastný rozum bez cudzej pomoci. Ak by mal človek viac odvahy a rozhodnosti používať svoj rozum, bol by oveľa ďalej vo svojom civilizačnom pokroku. Oprávneným heslom osvietenectva sa podľa Kanta stáva postulát: Maj odvalu byť múdrym! Maj odvalu používať svoj vlastný rozum (Kant 1993)²¹. V identickom duchu a nadviazaní na fundamentálne heslá osvietenectva uvažoval aj D. de Tracy. Svoju novú metafyziku orientoval k odmietnutiu existencie vrodenej právd, nemennosti ľudskej prirodzenosti a radikálnym otvorením sa skúsenosti nielen vo vede, ale rovnako aj v sociopolitickom a kultúrnom prostredí. Teóriu orientoval nie ako uzatvorenú vedu, ale ako senzualisticko – empirickú kritiku spoločenských pomerov a inštitúcií svojej doby. Bol stotožnený s názorom, že rozhodne potrebná reforma vedy nevyhnutne zahŕňa tiež reformu jej pomenovania. Jeho „*Science des idées*“, veda o ideách ktorá je zbavená akýchkoľvek náboženských a metafyzických konotácií, sa pôvodne objavuje ako súčasť zoológie. D. de Tracy odmietal uznať za relevantné vzťahy medzi dušou, racionálnym myslením a senzuálnym vnímaním, čím došlo v tomto smere ku zotreniu rozdielov medzi zvieratami a ľuďmi. Práve ideológia mala prispieť ku lepšiemu pochopeniu intelektuálnej kapacity živočíchov. V čom spočíva zásadný rozdiel medzi človekom a zvieratom? Je to predovšetkým fundamentálna schopnosť, ktorá absentuje podľa spomenutého zakladať, premieňať a pretvárať sociálne vzťahy. Vrcholné dielo de Tracyho „*Éléments d'Idéologie*“, pojednáva o konkrétnom využití ideológie, ktoré autor vidí predovšetkým v diskvalifikácii starého poriadku, ktorý bol prioritne založený na zaslepenej náboženskej morálke a pozitívne, vo vzdelávacom procese. Tracyho pôvodné ponímanie ideológie má širší rozsah, pretože jeho cieľom bolo nájsť vedu, ktorá stojí nad všetkými ostatnými. Z tohoto dôvodu analýza ideí vedie ku záveru, že ak sú idey poznateľné a sú tým najistejším čo je nám dané, potom v istom zmysle pozitívne môžu byť riešené

²¹ Imanuel Kant vo svojej praktickej filozofii vníma človeka ako slobodnú bytosť, ktorá sa môže autonómne určovať. Kantov výklad človeka je v protiklade s chápaním človeka ako pasívneho produktu spoločnosti. Ústredným pojmom je pojem slobody, ktorá je dokázaná apodiktickým zákonom praktického rozumu.

a vyriešené aj jestvujúce spoločenské problémy. Zároveň je ideológia podľa tohto chápania akýmsi garantom jednoty ostatných vied. Vďaka ideológii: „môžeme konečne poznať fungovanie duše tak dobre, ako otvorený hodinový strojček a môžeme študovať ako fungujú: hnev, ctižiadosť, láska.“ (Brand 1972, s.33). Tu je možné len konštatovať fakt, že pôvodne myslený a vyvíjaný projekt ideológie nemá s jeho neskorším poňatím a využívaním (od Napoleóna cez Marxa a Engelsa až po súčasnosť) nijako blízko.

Vo väčšine učebníc, slovníkov a článkov je možné postrehnúť názory, podľa ktorých neúspešnosť snahy o zavedenie pojmu vyššie uvedeným spôsobom je nepriamo zviazaná predovšetkým s Karolom Marxom a Fridrichom Engelsom. Je tomu skutočne tak? Z koncepcného analytického hľadiska je to naozaj tak, no nemožno však ani z dnešného uhla pohľadu nekonštatovať skutočnosť, že na počiatku jasnej dichotómie, ktorej produkt má až podnes bohužiaľ zásadný vplyv na vnímanie pojmu a fenoménu má Napoleón Bonaparte (1769-1821) (Na počiatku bol Napoleón nadšeným stúpenec a zástanca pracovníkov aj D. de Tracy, Národného inštitútu vo Francúzsku²²). Negatívne konotácie zaznamenáva vôbec po prvý krát pojem ideológ v januári v roku 1800, kedy Napoleón predniesol svoj prejav nielen proti liberálne zmýšľajúcim intelektuálom, ale aj proti ostatným, ktorých považoval za svojich nepriateľov, a teda nepriateľov sociálneho poriadku, ktorý spoluvytváral. Týmto sa od Destutta de Tracyho dištancoval a jeho školu, ktorá nedokázala podľa neho pochopiť praktickú politiku a podporiť ju, nazval „spolkom protivných a nudných teoretikov“. Ideológia sa pre Napoleóna stala akousi „vizionárskou špekuláciou“ v kontraste ku realite vlády. Inými slovami ideológia bola pre neho tým, čím stará metafyzika pre Tracyho. V roku 1802 bola Sekcia morálnych a politických vied zrušená a jej členovia preradení na iné pracoviská inštitútu. Po neúspešnom ťažení do Ruska ideológov Napoleón obvinil z toho, že za tento debakel sú zodpovední práve oni (Šaradín, 2001, s. 22). Odmietnutie Tracyho a jeho diela bolo odmietnutím nefunkčného modelu a nie myšlienky o integrujúcom vplyve aj vedecky nepodložených ideológií. Napoleón si uvedomoval predovšetkým praktický význam náboženstva ako integrujúcej ideológie o čom svedčia slová: „pokiaľ ide o mňa, nevidím v náboženstve mysteriózne premeny na telo a krv, ale mystérium spoločenského poriadku; myšlienku rovnosti spája s nebom a zabraňuje, aby bohatý bol zavraždený chudobnými“(Brand 1972, s. 43).

Pozitívne či negatívne vnímanie ideológie takmer vždy v minulosti malo a rovnako aj v súčasnosti má aj politický podtext. V súčasnej dobe moderná politická veda pri náhľade na ideológie operuje pojmami, ktoré vystihujú minimálne dichotómiu vo vnímaní riešeného problému. Jedná sa o tzv. kritické a neutrálne ponímanie ideológie, ktoré však nie je možné

²² Aj napriek faktu, že štruktúra Inštitútu bola značne rozmanitá, všetci jeho členovia boli liberálne zmýšľajúci intelektuáli, „ktorí strážili slobodu myslenia a vyjadrovania ako základnú podmienku revolúcie“ (Lichtheim 1967, s. 5). Inštitút bol taktiež okrem svojej politickej funkcie, kedy obhajoval demokratické výsledky revolúcie a stal sa postupne akousi hrádzou proti absolutistickým snahám Napoleóna počas reštaurácie Bourbonov liberálnou opozíciou, výnimočný už svojím programom. Jeho členovia rozvíjali jednako racionalistické tendencie, ktoré sa však snažili modifikovať v zmysle Condillacovej kritiky Descarta, jednako vytvorili základy pre neskoršiu expanziu pozitívizmu, ale ich pracovisko sa stalo predovšetkým centrom experimentálnych štúdií (bezprostredný vplyv na vznikajúce myšlienky mali tiež F. Bacon, I. Newton, a predovšetkým J. Locke). Konflikt s Napoleónom je možné vnímať ako ideologický stret medzi politickými hodnotami republikánstva a autoritarizmu.

chápať v absolútnych tendenciách čo je nakoniec možné si overiť pri analýze viacerých nižšie uvádzaných koncepcií jednotlivých autorov. Nikdy tu teda nejde iba o radikálne riešenia, na základe ktorých by bolo možné apodikticky isté zaradenie jednotlivých autorov ako len stúpcov „čisto“ kritického, či „čisto“ neutrálneho vnímania tohto fenoménu. Použitie členenie je viac menej modelové rovnako ako je tomu napríklad pri rozdelení politických subjektov v súčasnosti na pravicové a ľavicové.

V nadväznosti na vyššie uvedené je možné povedať, že pri kritickom vnímaní je ideológia vnímaná predovšetkým ako skreslenie nášho poznania, ktoré je spojené buď s vedomým, alebo nevedomým zastieraním pravdy, ktoré je v podstate odstrániteľné použitím vhodných poznávacích prostriedkov. Pri neutrálnom vnímaní sa predpokladá, že ľudia v závislosti na svojom sociálnom postavení vnímajú rozdielne realitu, a preto budú vždy výsledky ich poznania nie iba odlišné, ale aj v rôznej miere pravdivé, a teda aj skreslené (Prorok 2001).

Kritické vnímanie fenoménu označovaného pojmom ideológia má svoje korene už tesne po počiatku svojho zrodu a spája sa s postavou vodcu, politika, cisára Francúzska Napóleona I. Bonaparte. Často krát je možné sledovať vývin myslenia autorov pojednávajúcich o ideológii od kritického vnímania k neutrálnemu, či dokonca pozitívnemu, prirodzene len v istom zmysle slova. Príkladom takéhoto prístupu, ktorý je charakteristický svojím počiatkom v pejoratívnom zmysle slova, ktorý sa postupne transformuje až do neutrálneho vnímania je aj koncepcia Karola Marxa a Fridricha Engelsa. Je možné povedať, že moderné ponímanie fenoménu označovaného pojmom ideológia ale predovšetkým jeho prielom do oblasti politiky nastáva až v marxizme, ktorý predstavoval hlavnú alternatívu k liberálnemu racionalizmu. Willard A. Mullins napísal, že najprv bola ideológia skôr technikou ako kvalitou či typom myslenia. Karol Marx (1818-1883) a Fridrich Engels (1820-1895), s ktorých menami sa doposiaľ asi najviac spomína samotný pojem, chápu ideológiu zjednodušene povedané predovšetkým ako falošné vedomie, ktoré zakrýva skutočnosť. Možno konštatovať, že problematika ideológie aj v marxizme predstavuje značne komplikovanú kategóriu. V čom spočíva fundament myšlienok v tejto oblasti? Marxov pojem ideológie pramení v podstate z dvoch základných zdrojov. Prvý zdroj spočíva v Hegelovej „*Fenomenológii ducha*“, v ktorej sa Hegel snaží načrtnúť podmienky konštituovania vedomia. Druhým zdrojom je Feuerbachova kritika náboženstva²³. Od Hegela pochádza myšlienka, že terajší dosiahnutý stav vedomia je potrebné chápať ako historicky determinovaný a nevyhnutný. Čo Marx na Hegelovi kritizuje? Je to predovšetkým tvrdenie, že každá reálna dejinná zmena je v konečnom dôsledku prejavom vývinu Svetového ducha (dejiny sa tak stotožňujú s dejinami ducha)²⁴. Zložitosť riešeného problému spočíva aj v

²³ Feuerbach vychádza z kategórie odcudzenia a využíva ju na koncipovanie vzťahu človeka ku svojim duchovným výtvorom, ktorým podlieha ako vonkajšej moci. V náboženstve sa človek odcudzuje svojej vlastnej podstate, pretože ju prenáša na boha ako svoj vlastný výtvor (Feuerbach 1967, s.500).

²⁴ Podľa Hegela cieľovým stavom vývoja svetového ducha je štátna spoločnosť s konštitučne monarchistickou ústavou, v ktorej jednotlivci sú slobodnými právnymi osobami v občianskom zmysle a v ktorej je štátnym orgánom ako reprezentantom všeobecného záujmu a absolútnej rozumnosti priznaná celkom nadradená úloha voči jednotlivcom. Tento stav vývoja je realizáciou plnej slobody. Život Svetového ducha je čin (Hegel 1961).

zložitosti filozofického učenia Karola Marxa v zmysle rozdelenia jeho myslenia a tvorby do dvoch základných období – ranné a vrcholné. Zložitosť diela umožňuje tiež jeho interpretáciu jednako ako ekonomického deterministu, jednako ako humanistického socialistu. Nezanedbateľným sa zdá byť taktiež fakt, že niektoré texty, aj keď sú v súčasnosti rozšírené a citované, v období svojho zrodu nemali takmer žiadny vplyv, lebo po dlhý čas zostali len v podobe rukopisov (*Nemecká ideológia*²⁵ bola vydaná prvý krát až v roku 1932) (Šaradín 2001). V istom zmysle nový pohľad na problém sa otvára po zrútení komunizmu (výstižnejšie povedané reálneho socializmu), ku ktorému došlo koncom 20. storočia, ktorý je oslobodený od „nánosov“ leninizmu a stalinizmu (Heywood 2004, s.73).

Marx považoval Destutta de Tracyho za jedného z buržoázných predstaviteľov „popletenej a pritom chvástavej bezmyšlienkovosti (...) politickej ekonómie“ (Marx 1954, s.502). V *Nemeckej ideológii* (ktorá predstavuje Marxovo kritické vyrovnávanie sa s filozofickými iniciatívami nemeckej filozofie a formulovanie už vyzretej podoby jeho filozofického objavu – materialistického chápania dejín) si Marx kladie predovšetkým otázku, ako súvisí nemecká filozofia s nemeckou skutočnosťou? (ktorá nenapadla ani starohegelovcom ani mladohegelovcom). Položenie tejto otázky mu umožňuje premýšľať nad problematikou východísk, z ktorých je možné začať zmysluplne uvažovať o sociálnej realite. Marx tieto východiská určuje takto: „Predpoklady, z ktorých vychádzame, nie sú ľubovoľné, nie sú to dogmy, sú to skutočné predpoklady, možno od nich abstrahovať len v predstavivosti. Sú to skutočné indivíduá, ich činnosť a materiálne životné podmienky, ktoré tu boli už pred nimi, i tie, ktoré tieto indivíduá vytvorili svojou vlastnou činnosťou. Tieto predpoklady sa dajú zistiť čisto empiricky... Prvým predpokladom všetkých ľudských dejín je existencia živých ľudských indivíduí..... Ľudí možno od zvierat odlišiť vedomým náboženstvom, alebo aj čímkoľvek iným. Ľudia sa začínajú odlišovať, len čo začnú vyrábať životne dôležité prostriedky, a tento krok je podmienený ich telesným usposobením. Tým, že ľudia vyrábajú životné prostriedky nepriamo produkujú aj svoj materiálny život“ (Marx 1961, s. 24).

Ideológia je v *Nemeckej ideológii* chápaná predovšetkým ako prevrátená teória. Je chápaná ako negatívna substancia: „Ak všetka ideológia zobrazuje ľudí a ich vzťahy ako camera obscura; hore nohami, vyplýva tento jav z ich historického životného procesu rovnako ako prevrátenie predmetov na sietnici oka, vyplýva z ich bezprostredne fyzického životného procesu.“ (Marx 1958, s.40). Ideologizovanie je vyslovene myšlienkovou záležitosťou, ktorá nie je totožná s praxou. Ide o marxistické chápanie histórie a skutočnosti, kedy je vlastný dejinný pohyb výrazom vzájomného duálneho vzťahu, a to predovšetkým medzi výrobnými vzťahmi a výrobnými silami. Tento vzťah má charakter základne, ktorá je nepostrádateľná a dôležitá pre charakter podoby nadstavby. Je to pomer medzi životom a vedomím. Vedomie je určované životom (nie naopak). To čo je rozhodujúce pre charakter nadstavby, to sú výrobné procesy. Nadstavba zakrýva reálne rozpory medzi

²⁵ Nemecká ideológia má podtitul: „Kritika najnovšej nemeckej filozofie v jej predstaviteľoch L. Feuerbachovi, B. Bauerovi a M. Stirnerovi a nemeckého socializmu v jeho rozličných prorokoch“.

triedami. Rozvoj výrobných síl v určitej fáze predstihuje vlastnicke vzťahy a dochádza ku napätiu, ktoré sa zväčšuje, až dochádza ku zlomu. Rast napätia je pomalý, ale zlom sa uskutoční náhle a je sprevádzaný násilím. Tento skok dostal pomenovanie „sociálna revolúcia“. Každá trieda zohráva reálne aktívnu úlohu, nie je iba pasívnou platformou určitých záujmov, vytvára životné podmienky, ktoré na individuum pôsobia a určujú charakter jeho ďalšieho správania a existencie. Dejinný pohyb prebieha v niekoľkých fázach. Každá z nich zodpovedá určitý stupeň deľby práce, určitá forma vlastníckych vzťahov. Marx a Engels neuvažujú výlučne o jednom druhu ideológie, ale v nadväznosti na jednotlivé historické periódy sa vyjadrujú o niekoľkých druhoch ideológie. Podľa nich každá trieda vlastníkov si vytvára individuálnu ideológiu a ničí ideológiu(e), ktoré boli dovtedy dominantné.

Po počiatočnom dôraze na prioritu ekonomickej základne dochádza v marxizme postupne tiež k uznaniu aktívnej úlohy jednotlivých zložiek nadstavby. Politika, filozofia, umenie či náboženstvo pôsobia na seba navzájom, a tiež na ekonomickú základňu. V jednotlivých epochách prevláda síce iba jedna ideológia, čo však nie je aktívnou prekážkou k tomu, aby v spoločnosti nepôsobili ideológie ďalšie. Tieto ideológie sú zvyčajne vo vzájomnom protiklade alebo sa programovo vylučujú ba niekedy sa priamo popierajú. Vládnuca trieda sa všetkými aktuálne dostupnými prostriedkami snaží o upevnenie svojej pozície a navyše sa usiluje aj o dosiahnutie ideologickej jednoty spoločnosti na základe takých činiteľov, ktoré by maximálne upevňovali jej pozície (Bauman 1967). V marxizme sa preto diferencuje medzi vedeckým a nevedeckým hodnotením a dospieva sa k záveru, že „záujmy reakčných tried podporujú nepravdivú ideológiu, kým záujmy pokrokových revolučných tried pomáhajú formovať ideológiu vedeckú. Podľa dobového vnímania filozofického slovníka, ktorého idey museli vo svojom čase korešpondovať s jedinou ideológiou totalitného režimu je marxizmus – leninizmus skutočne vedecká ideológia, ktorá vyjadruje životné záujmy robotníckej triedy, prevažnej väčšiny ľudstva, ktorá sa usiluje o mier, slobodu a pokrok“ (Rozental 1972, s. 215).

Utópie (poňaté ako ideológie), ktoré sú ideovým zdrojom marxizmu, nie sú teda iba falošným odrazom reálnych vzťahov v spoločnosti, majú tiež reálne opodstatnenie, a teda nie je ich možné chápať ako len výlučne pozitívne alebo negatívne. Staršiu (mnohými autormi vnímanú ako jedinú) definíciu, podľa ktorej je ideológia iba falošným vedomím nemôžeme použiť keď Marx s Engelsom píše o tom, že robotnícka trieda produkuje pravdivú, objektívnu, skutočnú ideológiu, čím je zachytený stav (socialistickej či komunistickej) základne. Ak uvažujeme o politickej filozofii marxizmu, nemôžeme stotožňovať pojem ideológie iba s falošným vedomím.

Na počiatku sa Marx drží pôvodného významu, kedy právne, politické, náboženské, umelecké, alebo filozofické formy považuje za ideologické. Následne však toto chápanie rozširuje, kedy stotožňuje vedomie ako odraz reality s ideológiou. V tomto momente, kedy zdôrazňuje rozdiel medzi subjektívne vnímanou skutočnosťou a skutočnosťou samotnou

(objektívnu), môžeme ideológiu chápať nielen ako falošné vedomie, ale rovnako aj ako dielčie pravdivé poznanie.

Negatívne vnímanie pojmu ideológie je možné si všimnúť u ďalších autorov, ktorých postoj je možné označiť ako značne kritický.

Hannah Arendtová (1906-1975) sa zaoberá problematikou ideológie aj v monumentálnej práci „*Pôvod totalitarizmu*“, kde predovšetkým v poslednej časti s názvom „Totalitarizmus“ v poslednej kapitole „*Ideológia a teror: nová forma vládnutia*“ prirovnala ideológiu „izmom“, ktoré vychádzajú predovšetkým iba z jednej premisy. Ideológie podľa nej majú kombinovať „vedecký prístup s filozoficky relevantnými výsledkami a aspirujú na to, aby boli uznané ako vedecká filozofia“, aj keď tomu vždy tak nie je. Vlastná definícia znie: „Ideológia je celkom doslovne to, čo jej meno označuje: je logikou idey. Jej predmetom je história, a na ňu aplikovaná „idea“, výsledkom tejto aplikácie nie je súbor výpovedí o niečom, čo je, ale rozvíjanie procesu, ktorý sa neustále mení. S behom udalostí zaobchádza ideológia tak, ako by sa riadil rovnakým „zákonom“ ako logická interpretácia jej „idey“. Ideológie aspirujú na poznanie všetkých tajov celého historického procesu – tajomstva minulosti, spletnosti súčasnosti, neistôt budúcnosti – práve kvôli logike inherentnej jej vlastným ideám (Arendtová 1996, s.632). Autorka vo svojej knihe „*Pôvod totalitarizmu*“ analyzuje antisemitizmus, imperializmus a totalitarizmus ako to, čo bolo použité k potlačeniu ľudskej dôstojnosti a ľudskej prirodzenosti. Ideu nechápe v Platónovom zmysle, ale ide predovšetkým o akýsi nástroj vysvetľovania a ospravedlňovania. V antisemitizme sa jedná o ideu nenávisťi proti židom, v imperializme ide o dobývanie a v totalitarizme o úplné ovládnutie spoločenského priestoru. Hannah Arendtová tak používa tento termín tiež v pejoratívnom význame, aj keď v inom význame ako mu dal Marx. Arendtová používa ideológiu ako niečo čo riadi, dezinterpretuje, núti a terorizuje, avšak sa vždy tvári vedecky. Je to chápanie ideológie ako do seba uzatvorenej „logiky idey“, ktoré vylučuje zaradenie liberalizmu, konzervativizmu, či socializmu do kategórie ideológie. Arendtová stojí na pozícii, podľa ktorej v každej ideológii sa nachádzajú totalitárne prvky, ktoré sa však dostávajú na „svetlo sveta“ až v prípade vytvorenia totalitnej spoločnosti. Hovorí, že rasizmus a komunizmus nie sú horšie ako ostatné ideológie, avšak to čo spôsobili bolo umožnené predovšetkým ich možnosťou realizácie svojich „ideálov“ v spoločnosti. Uvádza tri špecificky totalitárne prvky, ktoré sú vlastné každému ideologickému mysleniu. *Po prvé* vo svojich aspiráciách na totálny výklad majú ideológie sklon vysvetľovať nie to, čo je, ale to čo nastáva, vzniká, či sa miňa. Vo všetkých prípadoch sa zaoberajú výlučne prvkom pohybu, čiže históriou v zvyčajnom slova zmysle. Ideológie sa vždy zameriavajú na históriu. Aspirácie na totálny výklad dávajú príslub objasnenia všetkých historických udalostí, totálne poznanie súčasnosti a spoľahlivú predpoveď budúcnosti. *Po druhé*, touto schopnosťou sa ideologický spôsob myslenia stáva nezávislý na všetkej empirii, lebo z tej nie je možné sa nič nové naučiť. Ideologické myslenie sa odpútava od reality, ktorú vnímame svojimi piatimi zmyslami a trvá na existencii „pravdivejšej“

reality, ktorá sa skrýva za všetkými poznateľnými vecami. *Po tretie* je ideológia prejavom dedukcie, odvodzovania všetkej skúsenosti z východzej premisy (Arendtová 1996, s.634).

Slovenský filozof a historik filozofie František Novosád, tvrdí, že „postupné uvedomovanie si nevyhnutnosti žiť s neriešiteľnými problémami, uvedomenie si toho, že ideológie ako lieky sú horšie ako neliečená choroba, oslabuje účinnosť ideológií a začína sa hovoriť o konci veku ideológií“ (Novosád 1994, s.19). Ďalej hovorí: „už zbežný pohľad na ideologickú scénu posledných tridsiatich rokov ukazuje, že prílevy ideológií boli vždy slabšie ako ich odlivy. Dnes sa zdá, že sme sa naozaj dožili „konca ideológií“. Ideológie sa kompromitovali, teraz už prakticky, viditeľne nezostalo im ani síl vysvetliť svoj koniec“(tamtiež). Ideológiu chápe ako utešujúce bezvýznamné ilúzie po prostriedkoch úniku od reality, po idoloch, po charizmatických ideách a osobnostiach, ktoré spôsobujú premennosť, procesualnosť a fluidnosť modernej spoločnosti. Nemožno dvakrát vstúpiť do tej istej rieky. Spoločnosť, i keď v rôzne deformovanej podobe už dnes stojí pred inými problémami ako včera a predvčerom Artikulovať nové problémy pomocou starých ideí nemožno (Novosád 1994).

Určite zaujímavé a pre danú tému aj užitočné je aj načrtnutie myšlienok Egona Bondyho, ku ktorého kritickému vnímaniu ideológií postačí jeho jediný citát, ktorý nepotrebuje ani komentár: „Momentálne po kompletnom krachu, sú všetky ideológie v koncoch: žiaden budhizmus sa neobnoví. Neobnoví sa taoizmus ani kresťanstvo. Viera v Boha z tejto planéty už odkračala. A ak Vatikán zavádza opäť predaj odpustkov, je to doklad, že ani tam nevedia zo slepej uličky von. Musíme začať od piky. Hoci sa potreba spravodlivej spoločnosti prehlušuje historicky bezprecedentným masovým oblbovaním, znova vzbĺka. Najmä medzi mladými ľuďmi. Dokonca aj na tom svetom a bohmi opustenom Slovensku to vidím. Ak sa sami nevykynožíme, budeme v tomto smere v treťom tisícročí napredovať. Záslužnú prácu vykonala postmoderná filozofia, aj keď ju nemám rád, rukolapne dokázala, že ideológiám je koniec. Postmodernisti sa radi odvolávajú na Marxa. Prvý definoval ideológiu ako falošné vedomie. Dobre vedel, že ak sa z ideí vyrobí ideológia, je „šmitec“! Po postmoderne nám ostali aspoň idey. No nie sú to plytké humanizmy, aké tečú „z Lán“, alebo politických táraní z Ameriky o morálnych aspektoch vojen. Historicky opakované overovaným omylom sú aj ilúzie, že religiózne alebo budhistické zvnútornenie nás napraví“ (Bondy 2000).

V istom zmysle kritický postoj ku ideológii zaujímajú aj koncepcie, ktoré sú predstavované napríklad prácami A. Comta, E. Durkheima, V. Pareta, T. Parsonsa, či R. Dahrendorfa.

Sociálne postavenie človeka prostredníctvom ktorého dochádza k odlišnému vnímaniu a hodnoteniu reality a z toho vyplývajúce odlišné výsledky poznania a pravdivosti sú súčasťou koncepcie predstaviteľa klasického pozitivizmu a zakladateľa sociológie ako vedy Augusta Comta (1798-1857), ktorý sa v riešení otázok súvisiacich s ideológiou uberal iným smerom ako Marx. Comte sa usiloval predovšetkým o objavenie nástrojov zdokonalenia spoločenskej organizácie, hľadal cesty a možnosti takého sociálneho pohybu,

ktoré by priviedli spoločnosť a jej členov k lepšej budúcnosti v porovnaní s tým, čím a ako spoločnosť žila v minulosti. Želaný stav spoločenského života by sa mal vyznačovať nastolením mieru medzi národmi, elimináciou ekonomických otrasov, adekvátnymi spôsobmi duchovného života, produktívnou kultúrou. Tento stav nie je možné nastoliť len politickou vôľou, len krátkodobými opatreniami v oblasti vrcholného sociálneho rozhodovania. Comtovým cieľom bolo spojenie pozitívnej filozofie s veľkou silou, menovite s proletariátom (Leško-Mihina 1996). Základnou platformou comtovho pozitívizmu je antimetafyzická pozícia v zmysle antiideologickej pozície. Vrcholné pozitívne štádium vývoja by malo odstrániť prevládajúcu špekulatívnosť, ktorá sa spája so štádiom teologickým a metafyzickým. Z vedy by sa mali odstrániť všetky ideologické predstavy.

Ešte dôslednejšie aplikoval pozitivistický prístup Emille Durkheim (1858 – 1917), ktorý odmietal aj Comtove myšlienky o vývinových štádiách v zmysle metafyzickej konštrukcie. Existenciu ideológií odvodzoval od dvojakosti človeka – človek je prírodná a zároveň spoločensko – kultúrna bytosť. A z tohto dôvodu sú v jeho výpovediach dve zložky: jedna konštatuje aké veci sú, druhá vyjadruje náš vzťah k nim. Je to teda určité hodnotenie vecí, ktoré je založené na pocíťovaní. Idey sú formami kolektívneho vedomia. Nevznikajú zo vzájomného správania a vzťahov medzi ľuďmi, ale sú produktom vývoja spoločnosti ako celku. Sú pre spoločnosť konštitutívnym prvkom vďaka svojej integrujúcej a motivujúcej funkcii. Tieto formy sú vonkajšou silou, ktorá si podrobuje individuá, dáva im vzory pre hodnotenie vecí a na druhej strane veciam prisudzuje konkrétny význam (Durkheim 1926 in Prorok...).

Myšlienky predstaviteľov pozitívizmu našli ďalšie rozvinutie v koncepciách štrukturálneho funkcionalizmu Talcotta Parsonsa (1902-1979) či Ralfa Dahrendorfa (1929).

Pre neutrálne vnímanie ideológie je určujúca skutočnosť, že ideológie sú duchovné útvary, ktoré na základe vysvetlenia sveta a jeho hodnotenia vytvárajú určité ideály, ciele a normy so špecifickou štruktúrou a funkciami, ktoré sa celkom prirodzene objavujú vo vývoji ľudstva a človeka. Potreba ideológie je teda vo všeobecnosti potrebou ľudskou. Označenie človeka ako „náboženského“, „transcendentálneho“, „metafyzického“ majú spoločného menovateľa v potrebe človeka mať názor na svet, mať ciele, a to aj vtedy, keď je úroveň poznania na nízkom stupni vývoja. Ak len niektoré ideológie boli skôr vysvetľované antropologicky, potom dnes biologické vedy, prírodovedecká i filozofická antropológia spejú k odhaleniu všeobecného základu ideológie. Možno konštatovať, že ideológia ako falošné vedomie musí do istej miery existovať vždy. Pozitívne poznanie (napriek veľkej snahe rôznych vied) nikdy nemôže absolútne vysvetliť všetky otázky, ktoré sú v súvislosti s novým hodnotením a novými cieľmi kladené (Bauer 1991). Ideológie nikdy nemôžu byť absolútne racionálnym konceptom, čo však ale neznamená, že nemôžu určitú mieru racionality obsahovať. Problém racionalizácie konceptu je vždy problémom doby, metód, záujmu a kritérií pravdivosti. Ideológie nikdy neboli úplne racionálnymi koncepciami, čo je ale možné konštatovať aj o empirických vedách (ktoré v súčasnosti taktiež neponúkajú

absolútnu jednoznačnosť). Nevyčerateľnosť sveta a obmedzenosť nášho poznania vedú často aj v ich prípade ku alternatívnym koncepciám reality (Prorok 2001).

Azda najznámejšou koncepciou divajúcou sa na fenomén ideológie v neutrálnom slova zmysle je koncepcia Karla Mannheim (1893 – 1947), ktorá nadväzuje na marxistický pojem ideológia, no zároveň ho istým spôsobom prekonáva. Kládne základnú otázku: je možné sa problémom ideológie zaoberať na vedeckej úrovni? Aj napriek doterajšej permanentnej nesústavnosti výskumu a napriek terminologickej neujasnenosti sa pokúsil Mannheim uskutočniť z ideológie vedeckú tému – tému v zmysle predmetu skúmania sociológie vedenia. Podľa neho nie je možné, aby sa výskum ideológií realizoval mimo sociálno – politicko – ekonomického kontextu. Termín ideológia nie je definovateľný jednoznačne, možno ho charakterizovať ako mnohoznačný. Táto mnohoznačnosť spočíva v odlišnom uhle pohľadu, ale taktiež v chápaní naplnenia jeho obsahu. Pojem ideológia reflektuje objav, za ktorý vďačíme politickému konfliktu. Vládnuce skupiny môžu byť vo svojom myslení viazané predovšetkým svojimi vlastnými záujmami a na určitú situáciu potom z uvedeného dôvodu nahliadajú v zmysle reálnej straty videnia skutočností, ktoré by mohli byť rušivým elementom ich vládnuceho vedomia. V práci *„Ideológia a utópia“* (1929) rozoberá Mannheim dve formy falošného vedomia, z ktorých prvá podriaďuje výklad sveta snahe o konzervovanie minulých pomerov – určitého statu quo (ideológia), kým druhá ho podriaďuje snahe o nastolenie vízií koncepcie budúceho usporiadania (utópia). Ani jedna však nemá záujem svet pochopiť. Spoločným sa im stáva ich vzťah k realite, ktorú sa snažia zakryť, zdeformovať a prekrútiť a to o čo im ide prioritne je predovšetkým snaha o ovládnutie sveta (Keller 1995). Oblasť ideí rozdeľuje do dvoch fundamentálnych etáp. V prvej, ktorú nazýva predideologickým vekom je svet interpretovaný prirodzene a nie prostredníctvom utópie či ideológie. V druhej etape, v tzv. ideologickom veku je svet prežívaný práve cez prizmu utópie a ideológie. Realita je zaťažená ideologickým skreslením.

Termín ideológia rozdeľuje v snahe jej stanovenia ako predmetu vedeckého skúmania sociológie vedenia na partikulárny a totálny pojem. „Dielčie“ ideológie sú tými, o ktorých sa bežne píše a rozpráva, kým v rovine metafyziky a noetiky používame totalitný pojem ideológie. Mnohoznačnosti či nevedeckosti ideológií Mannheim uniká zavedením hodnotiaceho a nehodnotiaceho pojmu ideológie. Nehodnotiaci pojem ideológie je pojmom vedeckým, v ktorom je dôležité skúmanie vývoja novej pravdy v súvislosti so sociálnym procesom. Hodnotiaci pojem ideológie je zaujatím politického stanoviska a z tohto dôvodu podľa Mannheim nemôže byť objektívnym alebo neutrálnym. Možno povedať, že Mannheim prišiel k absolútnemu relativizmu v zmysle odmietnutia kategórie objektívnej pravdy? Podľa jeho názoru pluralita právd predstavuje sama osebe pravdu. Za prioritné považoval vzťahy k objektu. Relativizmus nahradil relacionizmom. Ide o prekonanie partikularizmu a o nájdenie relatívnej dynamickej (permanentne analyzujúcej a integrujúcej) „sumatívnej syntézy“. Uvedený postoj môže údajne zaujať „relatívne beztriedna vrstva“, ktorou je „sociálne voľná inteligencia“. Intelektuál je totiž „určený okrem svojej špecifickej triednej afinity tiež určitým duchovným médiom, ktoré v sebe obsahuje všetku polaritu“.

Inteligencia je predstaviteľom presného sociálneho postavenia, toto postavenie nemusí byť triedne. Triedy sú postupne nahradené profesijnými skupinami a záujmovými skupinami. To čo predstavuje ďalší spôsob kreovania vzťahov a reality je predovšetkým vzťah pravica – ľavica – stred a medzi zástancami otvorenej spoločnosti a predstaviteľmi národných štátov (Šaradín 2001). Tým že Mannheim rozdelil pojem ideológia na dva typy uvoľnil priestor pre jeho jednoduchšie pochopenie. Ideológia nie je pochopená len ako nemorálny a pejoratívny fenomén, ale ako označenie pre výskumný zámer.

Čo sa týka vzájomného vzťahu medzi ideológiou a vedou, musíme najprv uvažovať o troch základných postulátoch:

1. *mať sformulované definície oboch pojmov (je to možné uskutočniť?),*
2. *musíme zobrať do úvahy samotný fakt, že takýchto definícií (charakteristík) je veľké množstvo,*
3. *musíme pamätať tiež na to, že veda a ideológia sledujú rôzne ciele, líšia sa formálne a majú rôzny pojmový aparát (Šaradín 2001).*

Zásadný rozdiel sa črtá v tom, že ideológiu považujeme za súčasť politiky. V určitých prípadoch je ale možné politiku (ktorá je primárne činnosťou) považovať za vedu (u Mannheimu v zmysle sociológie vedenia). Veda je v tomto prípade skôr kompaktným celkom než súčasťou niečoho iného. Možno sa vyjadriť aj v tom zmysle, že ideológia je súčasťou určitej vedy (napríklad vedy o politike). V každom prípade sa tu vyskytuje snaha o dodržanie objektivity, čo záleží predovšetkým na metodológii, cieľoch a na celkovom prístupe ku danej téme. Je táto objektivita dosiahnuteľná? Každé individuum je predsa nositeľom istého axiologického systému, ktorý aj napriek inklinácii k určitému všeobecnému základu predstavuje predovšetkým subjektivitu jej nositeľa, ktorú nie je možné akosi „vymazať“. Z uvedeného naznačeného dôvodu sú objektivita a nezaujatosť pri skúmaní pojmu ideológie (ale aj iných oblastí) limitované určitými hranicami. Keď sa pohybujeme v oblasti sociálno – politickej, je možné na základe spomenutého konštatovať, že každý pojem má svoje vlastné konotácie. Možno len vyjadriť súhlas s Mannheimovým názorom, podľa ktorého ak sa niekto rozhodne pracovať s „rýdzo vedeckým základom“ ideológie, vždy zaujíma ideologické stanovisko. Toto logické tvrdenie je možné podporiť taktiež filozofickou koncepciou štruktúry vedeckých revolúcií Thomasa Kuhna²⁶ (1922-1996). Ak skúmame záležitosti hlbšie pod povrchom, zisťujeme v makroteóriách odraz predpokladov a stanovisk niektorej z veľkých ideologických tradícií. Tieto tradície plnia funkciu podobnú tomu čo Thomas Kuhn vo svojom diele „Štruktúra vedeckých revolúcií“(1962) nazval paradigmou. Paradigma je navzájom prepojený súbor princípov, doktrín a teórií, ktoré pomáhajú štrukturovať proces vedeckého poznávania. Paradigma vytvára rámec toho čo sa vlastne poznáva. Prírodné vedy ovláda jedna paradigma, kde prostredníctvom revolúcií sa tá stará nahradí novou. Politologický a spoločenskovedný

²⁶ Thomas S. Kuhn hovorí: „Prechod k vede sa vyznačuje práve upustením od kritickej diskusie“ (Notturmo, A., M. 1996, s. 33).

výskum vyzerá úplne inak. Je totiž vždy akýmsi bojiskom vzájomne proti sebe stojacich a konkurujúcich si paradigiem. Tieto paradigmy získavajú podobu rôznych sociálnych filozofií, ktorým sa zvyčajne hovorí politické ideológie. Každá z nich potom predkladá svoje hodnotenie sociálnej a politickej reality, každá z nich poskytuje nejaký konkrétny pohľad na svet a zároveň ponúka istý návrh na riešenie existujúcich problémov. Ak hovoríme o týchto ideológiách ako o teoretických paradigmách, nemáme tým na mysli, že politická analýza je predovšetkým ideologická, ale sa uskutočňuje na základe konkrétnej ideologickej tradície (Heywood 2004).

V duchu neutrálneho vnímania fenoménu ideológie/í, uvedieme ešte dva názory uznávaných slovenských a českých autorít v oblasti politológie. Prvým je názor slovenskej politologičky a historičky Marcely Gbúrovej: „... Doteraz sa politický štát nevyrovnal s tým, že väčšina politických strán s rôznou hodnotovou orientáciou, s osobitnými pravidlami správania sa a s rozdielnymi postojmi k politickému systému, v ktorom pôsobia, obsahuje viac či menej prepracované špecifické výklady sveta, ktoré im slúžia ako nástroj na podporu a zdôvodnenie mocenských resp. straníckych záujmov“ (Gbúrová 2001, s.23). Existencia a ďalšie prehľbovanie princípov demokracie si okrem iného aj v budúcnosti bude vyžadovať ideovú obhajobu a ideologické zdôvodnenie nevyhnutnosti vývoja spoločnosti daným smerom (Gbúrová 1996). V každom štáte, nezávisle na jeho forme vlády, presadzovali a presadzujú ľudia (t. j. určité sociálne, konfesionálne, resp. etnické skupiny, politické strany, zoskupenia, hnutia a pod.) svoje partikulárne záujmy, ktoré sú prezentované v podobe jednotlivých ideológií. Možno predpokladať, že táto tendencia bude sprevádzať vývin ľudskej spoločnosti aj v nasledujúcom období, lebo ani jednotlivé ideológie ani samotné dejiny (aspoň zatiaľ) „neskončili“. Aj napriek bezproblémovému víťazstvu demokracie v krajinách strednej a východnej Európy by bolo osudovou chybou domnievať sa, že ideologický zápas nášho storočia je prekonanou históriou, a že odteraz prevládne v tomto priestore moderná verzia politickej demokracie ústiaca do koncepcie prirodzeného práva, t. j. ľudských práv a slobôd (Gbúrová 1999).

Neutrálny pohľad na fenomén ideológií uzatvárame názorom českého politológa Vladislava Proroka, podľa ktorého ideológia je dnes vnímaná ako súhrn ideí, ktorými človek postuluje a zdôvodňuje ciele a prostriedky organizovaných sociálnych akcií bez ohľadu na to, či sa tieto snažia zachovať, zmeniť, zvrhnúť či prebudovať daný spoločenský poriadok. Výstižnejšia je však definícia, že ideológia je súhrn vlastných predstáv, názorov a teórií, ktoré si vytvára sociálna skupina o sebe, o svojom postavení v spoločnosti, o svojich cieľoch a prostriedkoch ich udržania, pričom zároveň tento súbor je programom pre prakticko-politickú činnosť danej sociálnej skupiny, ktorá vedie k udržaniu, modifikácii či úplnej zmene spoločensko - politického poriadku“ (Prorok 1999).

2. Empirická analýza preferencií hodnôt politicko-ideologických paradigiem ako predikátorov rozhodovania sa vo voľbách

2.1. Zameranie analýzy a výskumné ciele

Ako už bolo vysvetlené politické ideológie predstavujú neoddeliteľnú súčasť života človeka v politicky vyspelej spoločnosti. Ich štúdium je možné realizovať nie len cez teoretický, ale aj empirický výskum. Obdobný výskum v podmienkach Slovenska zatiaľ nebol realizovaný. Empirická časť štúdie je zameraná na analýzu preferencií hodnôt relevantných politicko-ideologických paradigiem.

Ciele analýzy:

1. Zistiť charakter štruktúry hodnotovej základne politicko-ideologických paradigiem relevantných pre priestor Slovenska.
2. Zistiť hodnotové orientácie slovenského občana v zmysle preferovania hodnôt jednotlivých politických ideológií.
3. Zistiť mieru a charakter diferencií medzi hodnotovými orientáciami slovenského občana a s jeho hodnotovými orientáciami ako voliča.
4. Zistiť vplyv hodnotových orientácií občana SR ako voliča na rozhodovaní vo voľbách.

2.2. Metóda a spracovanie dát

Výskumná metodika I-vo bola štruktúrovaná ako súbor položiek, ktoré vypovedali o hodnotách politicko-ideologických paradigiem relevantných pre slovenský región. Obsahové určenie jednotlivých položiek bolo tvorené vzhľadom na potrebu operacionalizácie hodnotovej základne jednotlivých politických ideológií:

LIBERALIZMU (6 položiek)
KONZERVATIVIZMU (6 položiek)
SOCIALIZMU (6 položiek)
KOMUNIZMU (5 položiek)
NACIONALIZMU (6 položiek)
ENVIROMENTALIZMU (6 položiek)
KREŠTANSTVA (6 položiek)

Úlohou respondentov bolo pomocou 7 – stupňovej škály (1 – rozhodne významné, 7 – rozhodne nevýznamné) zhodnotiť mieru, do akej sa cítia byť ovplyvňovaní predloženými hodnotami:

- a) v živote vo všeobecnosti – základné hodnoty - Metodika I-1, test A
- b) pri rozhodovaní vo voľbách – volebné hodnoty – Metodika I-1, test B

Dve hlavné dimenzie hodnôt politických ideológií - „všeobecná“ a „volebná“ boli zvolené preto, že vnímanie prezentovaných hodnôt občanmi je často diametrálne odlišné, pokiaľ ide

o ich chápanie a uplatňovanie v rôznych životných situáciách. V zameraní analýzy je preto aj snaha zistiť v zmysle cieľov do akej miery korešpondujú, respektíve nekorešpondujú preferencie hodnôt jednotlivých ideológií u ľudí ako

1. občanov
2. voličov

2.2.1. Závisle a nezávisle premenné

Pri sledovaní cieľa č. 2 nezávisle premennými sú demografické charakteristiky (pohlavie, vek, vzdelanie) a závisle premennými sú jednotlivé položky, ako operacionalizované hodnoty politických ideológií. Pri sledovaní cieľa č. 3 závisle premennými boli položky testu A (základné hodnoty) a testu B (volebné hodnoty) a nezávislou premennou vnútrosubjektový faktor HODNOTA v dvoch variantoch A – B. Pri sledovaní cieľa č. 4 bol závisle premennou volený subjekt, ktorému respondenti odovzdali svoj hlas v parlamentných voľbách 2006 a nezávisle premennou volebné hodnoty – B.

Pri operacionalizácii položiek jednotlivých ideológií sme vychádzali zo štandardného modelu členenia politických ideológií, ktorý je prezentovaný v práci Andrewa Heywooda s názvom „Political Ideologies. An Introduction“ (2004).

Pre zistenie miery spoľahlivosti testovacieho nástroja bol sledovaný koeficient reliability, a to vo vzťahu k jednotlivým ideológiám samostatne. Podľa výsledkov testov reliability je súbor testovaných položiek väčšinou vysoko konzistentný. Cronbach's Alpha pre položky jednotlivých úrovní je uvedená v Tab.1:

Tab. 1: Výsledky testov reliability – hodnoty koeficientu reliability alpha

IDEOLÓGIA – CRONBACH'S ALPHA	IDEOLÓGIA – CRONBACH'S ALPHA
A – LIBERALIZMUS = 0,73	B – LIBERALIZMUS = 0,77
A – KONZERVATIVIZMUS = 0,59	B – KONZERVATIVIZMUS = 0,64
A – SOCIALIZMUS = 0,68	B – SOCIALIZMUS = 0,75
A – KOMUNIZMUS = 0,73	B – KOMUNIZMUS = 0,78
A – NACIONALIZMUS = 0,86	B – NACIONALIZMUS = 0,90
A – ENVIROMENTALIZMUS = 0,89	B – ENVIROMENTALIZMUS = 0,87
A – KREŠŤANSTVO = 0,94	B – KREŠŤANSTVO = 0,96

Legenda: A- základné hodnoty, B – volebné hodnoty

Výskumom získané údaje boli spracované pomocou metód deskriptívnej štatistiky, testov reliability, faktorovej analýzy (metóda principal components /hlavných komponentov/, rotácia VARIMAX), jednorozmernej analýzy rozptylu (ONEWAY), multidimenzionálnej analýzy rozptylu (MANOVA 2 x 7 opakované meranie pre vnútrosubjektový faktor (A – v každodennom živote, B – pri rozhodovaní vo voľbách). Pre

sledovanie prediktability výberu politických subjektov vo voľbách na báze hodnôt politických ideológií bola použitá diskriminačná analýza. Pri analýze boli použité primárne údaje (priemerné skóre pre jednotlivé položky) a transformované údaje (súhrnné priemerné skóre).

2.3. Popis výskumnej vzorky

Výskumného šetrenia sa zúčastnilo celkom 365 náhodne vybraných respondentov z lokality Košice a okolie, z toho 47,95% mužov a 52,05% žien. Demografické charakteristiky výskumného súboru boli sledované pomocou identifikačných znakov: pohlavie, vek, vzdelanie. Pri výbere respondentov bol sledovaný jeden znak - účasť vo voľbách (áno –nie). Výskumu sa zúčastnili len tí, ktorí sa zúčastnili na voľbách do NR SR v roku 2006.

Tab. 2: Štruktúra výskumnej vzorky podľa pohlavia a veku (%)

POHLAVIE	VEK			SPOLU
	18-30	31-50	nad 50	
Muži	36,78	32,18	31,03	100,0
Ženy	36,56	32,80	30,65	100,0
Spolu	36,67	32,50	30,83	100,0

Štruktúra výskumnej vzorky podľa veku (Tab. 2) poukazuje na to, že najpočetnejšie je zastúpená veková kategória od 18 do 30 rokov (36,67%). Najmenej bolo respondentov vo veku nad 50 rokov (30,83%). Rozdiely v skupine mužov a žien sú minimálne. V skupine mužov najviac respondentov patrí do kategórie 18 – 30 rokov (36,78%), najmenej do kategórie nad 50 rokov (31,03%). V skupine žien je najpočetnejšie zastúpená veková kategória od 18-30 rokov (36,67%), najmenej početná je obdobne ako u mužov veková kategória nad 50 rokov (30,65%).

Tab. 3: Štruktúra výskumnej vzorky podľa pohlavia a vzdelania (%)

POHLAVIE	VZDELANIE					SPOLU
	1	2	3	4	5	
Muži	2,29	18,86	6,86	29,13	42,86	100,0
Ženy	2,63	21,58	1,58	32,63	41,58	100,0
Spolu	2,47	20,27	4,11	30,96	42,19	100,0

Legenda: 1 – základné, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 – vysokoškolské

Výskumná vzorka je podľa vzdelania (Tab. 3) výrazne diferencovaná, keď z celého súboru najviac respondentov má ukončené vysokoškolské vzdelanie (42,19%), podstatne menej respondentov uviedlo stredné odborné vzdelanie s maturitou (30,96%) a stredné všeobecné vzdelanie (20,27%). Nasleduje kategória stredné odborné vzdelanie bez maturity (4,11%). Najmenšie percento respondentov uviedlo ako najvyššie ukončené vzdelanie

základné (2,47%). Medzi mužmi a ženami nie sú v zastúpení jednotlivých uvedených kategórií výraznejšie rozdiely.

Tab. 4: Štruktúra výskumnej vzorky podľa vzdelania a veku (%)

VZDELANIE	VEK			SPOLU
	18-30	31-50	nad 50	
1	44,44	11,11	44,44	100,0
2	75,68	9,46	14,86	100,0
3	14,29	42,86	42,86	100,0
4	37,84	28,83	33,33	100,0
5	18,42	46,71	34,87	100,0
Spolu	36,67	32,50	30,83	100,0

Legenda: 1 – základné, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 – vysokoškolské

Pohľad na štruktúru výskumnej vzorky cez zastúpenie vzdelanostných kategórií v sledovaných vekových skupinách (Tab. 4) poukazuje na to, že najviac vysokoškolsky vzdelaných respondentov sa nachádza vo vekovej skupine od 31 do 50 rokov (46,71%), vo vekovej kategórii nad 50 rokov je to 34,87% respondentov a vo vekovej skupine 18 – 30 rokov je to len 18,42% respondentov. Najviac respondentov so stredným odborným vzdelaním s maturitou sa nachádza vo vekovej skupine 18 – 30 rokov (37,84%), najmenej vo vekovej skupine 31 – 50 rokov (28,83%). Čo sa týka stredného odborného vzdelania bez maturity, toto je rovnakým percentom 42,86% zastúpené vo vekových skupinách 31 – 50 a nad 50 rokov. Najvyššie percento respondentov sa nachádza vo vekovej skupine 18 – 30 rokov s uvedeným stredným všeobecným vzdelaním s maturitou (75,68%). Najmenej respondentov, ktorí uviedli najvyššie ukončené vzdelanie stredné všeobecné s maturitou na nachádza vo vekovej skupine 31 – 50 rokov (9,46%). Základné vzdelanie vo vekovej skupine 18 – 30 rokov uviedlo 44,44% respondentov totožne ako aj vo vekovej skupine nad 50 rokov.

2.4. Analýza preferencií politických ideológií a ich hodnôt

2.4.1. Faktorová štruktúra položiek charakterizujúcich hodnotovú základňu politických ideológií

Analýze vnímania hodnotovej základne politických ideológií predchádzalo sledovanie štruktúry súboru tejto základne pomocou položiek, resp. operacionalizovaných hodnôt použitých v testoch A a B Metodiky I – 1.

Výsledky faktorovej analýzy pre úroveň A – základné hodnoty (Tab. 5) ukázali, že súbor položiek, ktoré charakterizujú hodnotovú základňu politických ideológií vo všeobecnosti je štruktúrovaný do siedmych faktorov:

1. *environmentalizmus* (sýtený položkami: *najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia; starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky; najprv sa*

- musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami; človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota; zvieratá musíme chrániť vždy a všade; zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia; pri eigenvalue = 6,41 a % rozptylu 15,64),*
2. *kresťanstvo (sýtený položkami: základom všetkého života človeka i spoločnosti je Boh; najdôležitejšia pre život a poznanie je viera; základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom; každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti; základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine; základom dobrého života človeka sú božie prikázania; pri eigenvalue = 5,48 a % rozptylu 13,38),*
 3. *komunizmus (sýtený položkami: zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si kto zaslúži; v spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život; zdroje v spoločnosti majú patriť všetkým rovnako za každých okolností; pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to ako fungujú triedy, vrstvy, skupiny; pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci; v spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok a moc, a tí čo nič nevlastnia; ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú vytvárajú bohatstvo spoločnosti; v budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé; pri eigenvalue = 3,13 a % rozptylu 7,63),*
 4. *nacionalizmus (sýtený položkami: pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné posilňovať slovenský národ; ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný každý Slováč; dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru; prvoradé je podporovať „domáci - slovenský kapitál“ až potom „zahraničné investície“; spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných; láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá; pri eigenvalue = 2,95 a % rozptylu 7,21),*
 5. *socializmus (sýtený položkami: spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja; človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí; človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí; je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako; pri eigenvalue = 2,51 a % rozptylu 6,14),*
 6. *konzervativizmus (sýtený položkami: v každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“; ľudia v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne /vedie/; pri eigenvalue = 1,96 a % rozptylu 4,79),*
 7. *liberalizmus (sýtený položkami: základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotliviec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva, každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje, pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum /mozog/, ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako, pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité to, aby ho radoví občania podporovali /súhlasili s ním/, s eigenvalue = 1,66 a % rozptylu 4,05).*

Podľa výsledkov faktorovej analýzy je zjavné, že štruktúra operacionalizovaných hodnôt politických ideológií sa vo väčšine kryje s anticipovanou štruktúrou rešpektovanou pri tvorbe metodiky. Zjavné je to predovšetkým u ideológie *enviromentalizmu, kresťanstva, nacionalizmu ale aj liberalizmu*. Niektoré odlišnosti medzi predpokladanou a faktorovou štruktúrou boli zistené na úrovni ideológií: *komunizmu, socializmu a konzervativizmu*. V prípade ideológie *komunizmu a socializmu* boli položky pôvodne zaradené ako operacionalizované hodnoty ideológie socializmu uvedené medzi položky, ktoré sýtia faktor 3 – *komunizmus* (zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si kto zaslúži; v spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život). Vysvetlenie možno hľadať v blízkosti hodnotovej štruktúry obidvoch politických ideológií, keď komunizmus predstavuje v podstate určitú „subideológiu“ socializmu.

Zaujímavé v rámci faktorovej štruktúry je i sýtenie F6 – keď pôvodne začlenené hodnoty konzervativizmu nie sú súčasťou extrahovaného faktora tak, ako je tomu pri ostatných faktoroch – ideológiách. Zo 6 anticipovaných položiek konzervativizmu sýtia F6 len dve: V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“; Ľudia v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne. Je možné uvažovať o tom, že mechanizmy hodnotenia a posudzovania udalostí spoločensko – politického života, ktoré umožňujú identifikovať hodnoty konzervativizmu nevykazujú natoľko stabilné pozície ako je tomu pri ostatných ideológiách.

Tab. 5: Faktorová štruktúra položiek hodnotovej základne politických ideológií (základné hodnoty – A)

	HODNOTY	FAKTORY							
		1	2	3	4	5	6	7	
1	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva								0,6883
2	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje								0,7504
3	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)								0,5856
4	Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako								0,6559
5	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali (súhlasili s ním)								0,5450
6	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna								
7	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti								
8	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatat								
9	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja					0,5207			
10	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“							0,6994	
11	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne (vedie)							0,6662	
12	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých								

	Ľudí, nie spoločné							
13	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí					0,7137		
14	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí					0,7616		
15	Je správne, ak ľudia sú si rovni v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako					0,6818		
16	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži			0,7408				
17	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život			0,8039				
18	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností			0,8026				
19	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny			0,5814				
20	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci			0,5561				
21	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevlastnia			0,5515				
22	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti			0,5930				
23	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé			0,7220				
24	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ					0,8078		
25	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slováč					0,7965		
26	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúru iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru					0,7913		
27	Prvoradá je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahraničné investície“					0,7237		
28	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných.					0,8078		
29	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá					0,6617		
30	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	0,7891						
31	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky	0,8155						
32	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami	0,8273						
33	Človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota	0,6692						
34	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade	0,6998						
35	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia	0,6962						
36	Základom vs. života – človeka i spoločnosti je Boh		0,9188					
37	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera		0,9096					
38	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom		0,9263					
39	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti		0,9369					
40	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine		0,6748					
41	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania		0,9075					
	Eigenvalue	6,41	5,48	3,13	2,95	2,51	1,96	1,66
	% rozptylu	15,64	13,38	7,63	7,21	6,14	4,79	4,05

Výsledky faktorovej analýzy pre úroveň – B, volebné hodnoty ukázali, že súbor položiek, ktoré charakterizujú hodnotovú základňu politických ideológií vo vzťahu k rozhodovaniu vo voľbách, je rozdelený (ako aj v časti A) do siedmych faktorov:

1. *enviromentalizmus* (sýtený položkami: *najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia; starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky; najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami; človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota; zvieratá musíme chrániť vždy a všade; zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia; pri eigenvalue = 7,25 a % rozptylu 17,70),*
2. *kresťanstvo* (sýtený položkami: *základom všetkého života človeka i spoločnosti je Boh; najdôležitejšia pre život a poznanie je viera; základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom; každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti; základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine; základom dobrého života človeka sú božie prikázania; pri eigenvalue = 5,48 a % rozptylu 13,37),*
3. *nacionalizmus* (sýtený položkami: *pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné posilňovať slovenský národ; ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný každý Slovák; dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru; prvoradé je podporovať „domáci - slovenský kapitál“ až potom „zahranické investície“; spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných; láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá; pri eigenvalue = 3,51 a % rozptylu 8,57),*
4. *komunizmus* (sýtený položkami: *zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si kto zaslúži; v spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život; zdroje v spoločnosti majú patriť všetkým rovnako za každých okolností; pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to ako fungujú triedy, vrstvy, skupiny; pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci; v spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok a moc, a tí čo nič nevlastnia; ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú vytvárajú bohatstvo spoločnosti; v budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé; pri eigenvalue = 3,12 a % rozptylu 7,62),*
5. *liberalizmus* (sýtený položkami: *základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivец a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva, každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje, pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum /mozog/, ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako, pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité to, aby ho radoví občania podporovali /súhlasili s ním/, s eigenvalue = 3,02 a % rozptylu 7,37),*
6. *konzervativizmus* (sýtený položkami: *spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja; ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten,*

kto vládne (vedie); vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné; s eigenvalue = 1,86 a % rozptylu 4,54),

7. *socializmus* (sýtený položkami: *človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí; človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí; je správne, ak ľudia sú si rovni v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako*; s eigenvalue = 1,48 a % rozptylu 3,61).

Tab. č. 6: Faktorová štruktúra položiek hodnotovej základne politických ideológií (volebné hodnoty – B)

	HODNOTY	FAKTORY						
		1	2	3	4	5	6	7
1	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva					0,5822		
2	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje					0,7724		
3	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)					0,6731		
4	Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako					0,7523		
5	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali (súhlasili s ním)					0,6139		
6	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna							
7	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti							
8	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať							
9	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja						0,5362	
10	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“							
11	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne (vedie)						0,6773	
12	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné						0,7391	
13	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí							0,8002
14	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí							0,7893
15	Je správne, ak ľudia sú si rovni v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako							0,6155
16	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži				0,7468			
17	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život				0,8314			
18	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností				0,8077			
19	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny				0,6541			
20	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci				0,5901			
21	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevladnú				0,5978			
22	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti				0,6387			
23	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé				0,7306			

24	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ			0,8722				
25	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovák			0,8594				
26	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúru iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru			0,8434				
27	Prvoradé je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahraničné investície“			0,7526				
28	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných.			0,8264				
29	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá			0,6988				
30	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	0,8656						
31	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky	0,8506						
32	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami	0,8466						
33	Človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota	0,8487						
34	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade	0,7957						
35	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia	0,7805						
36	Základom vs. života – človeka i spoločnosti je Boh		0,9549					
37	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera		0,9406					
38	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom		0,9362					
39	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti		0,9458					
40	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine		0,7060					
41	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania		0,9190					
	Eigenvalue	7,25	5,48	3,51	3,12	3,02	1,86	1,48
	% rozptylu	17,70	13,37	8,57	7,62	7,37	4,54	3,61

Podľa uvedených výsledkov faktorovej analýzy je badateľné, že zistená štruktúra operacionalizovaných položiek ako hodnôt politických ideológií sa (rovnako ako v teste A) vo väčšine kryjú s anticipovanou štruktúrou. Zjavné je to u ideológie *environmentalizmu*, *kresťanstva*, *nacionalizmu* a *liberalizmu*. Niektoré odlišnosti medzi predpokladanou a zistenou štruktúrou boli zistené na úrovni ideológií: *komunizmu*, *socializmu* a *konzervativizmu*. Niektoré hodnoty pôvodne zaradené ako operacionalizované položky socializmu boli zaradené medzi položky sýtiace faktor komunizmu.

2.4.2. Diferencie v miere inklinácie občanov k politickým ideológiám s ohľadom na demografické charakteristiky

2.4.2.1. Interpohľavné diferencie v inklinácii k ideológiám

2.4.2.1.1. Interpohľavné diferencie v inklinácii k ideológiám (základné hodnoty- A)

Sledovanie diferencií v miere inklinácie k politickým ideológiám a ich hodnotám umožňuje nahliadnúť do charakteru a miery identifikácie sa občanov s hodnotami, resp. ideológiami, ktoré sú významným nástrojom tvorby pohľadu na občianske i politické procesy v spoločenskom živote.

Tab. 7: Interpohľavné diferencie vo významnosti ideológií (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

IDEOLÓGIA	F	P	MEAN	
			Muži	Ženy
A- LIBERALIZMUS	4,30	0,03	2,54	2,32
A- KONZERVATIVIZMUS	0,08	0,77	3,42	3,45
A- SOCIALIZMUS	5,44	0,02	3,14	2,88
A- KOMUNIZMUS	0,94	0,33	4,44	4,31
A- NACIONALIZMUS	0,05	0,81	2,58	2,61
A- ENVIROMENTALIZMUS	9,19	0,00	3,17	2,74
A- KREŠŤANSTVO	4,11	0,04	3,72	3,28

Sledovanie interpohľavných diferencií pri miere inklinácie k základným hodnotám - A umožňuje konštatovať štatisticky významné diferencie medzi mužmi a ženami na úrovni štyroch ideológií. Podľa údajov uvedených v Tab. 7 je miera inklinácie mužov a žien k politickým ideológiám (na základnej úrovni - A) nasledovná. Štatisticky významné a zároveň najvýraznejšie diferencie medzi mužmi a ženami boli zistené vo vzťahu k ideológii enviromentalizmu ($p=0,00$; $F=9,19$), keď podľa priemerného nameraného skóre možno konštatovať, že k hodnotám tejto ideológie podstatne viac inklinujú ženy ($M=2,74$) ako muži ($M=3,17$). O niečo menšie, ale štatisticky významné diferencie boli zistené aj na úrovni socializmu ($p=0,02$; $F=5,54$). Aj tu je možné podľa nameraného priemerného skóre konštatovať, že k hodnotám tejto ideológie majú bližšie ženy ($M=2,88$) ako muži ($M=3,14$). Ďalšie štatisticky významné diferencie boli zistené u ideológie liberalizmu ($p=0,03$; $F=4,30$). Pokiaľ ide o význam hodnôt tejto ideológie pre mužov a ženy, obdobne ako v predchádzajúcom prípade je možné povedať, že tieto hodnoty viac oslovujú ženy ($M=2,32$) ako mužov ($M=2,54$) aj keď s malým rozdielom. Sledovanie diferencií medzi mužmi a ženami v preferovaní hodnôt ideológií súhrnne poukazuje na štatisticky významné diferencie aj na úrovni kresťanskej ideológie ($p=0,04$; $F=4,11$), ktorá vykazuje opäť vyššiu mieru inklinácie u žien ($M=3,28$) než u mužov ($M=3,72$). Globálny pohľad na mieru preferovania ideológií na základnej úrovni - A; podľa pohlavia umožňuje konštatovať, že najmenej významný v každodennom živote je pre obe pohlavia komunizmus a naopak najvýraznejšie inklinácie

boli zistené u oboch pohlaví pri liberalizme. Možno sa domnievať, že negatívne postoje ku komunizmu a jeho hodnotám sú spôsobené s negatívami spájanými s obdobím pred novembrom 1989. Celkovo pozitívne hodnotenie liberalizmu je pravdepodobne taktiež spojené s uvoľnením hodnotového priestoru slobody po novembri 1989. Pri finálnom pohľade na údaje v tabuľke možno konštatovať pomerne silnú inklináciu oboch pohlaví aj k ideológii nacionalizmu, čo je pravdepodobne spôsobené historickými udalosťami v zmysle dlhej absencie naplnenia samostatného slovenského štátnoprávneho celku, čo sa prenáša aj do dnešných dní. Zaujímavé je zistenie, podľa ktorého silné nacionálne cítenie stále pretrváva u istej skupiny obyvateľstva aj napriek integrácii Európy do jedného celku. Možno poznamenať, že toto je skutočnosť, ktorá nie je iba slovenským špecifikom, ale je v rovnakej miere pozorovateľná aj v iných štátoch Európy.

2.4.2.1.2. Interpohľavné diferencie v inklinácii k hodnotám jednotlivých politických ideológií (základné hodnoty -A)

Podrobnejší a konkrétnejší obraz vzťahu občanov k jednotlivým ideológiám možno získať prehľadom preferencií určených hodnôt, ktorými sú tieto ideológie charakterizované.

Tab. 8 : Interpohľavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie LIBERALIZMU (základné hodnoty - A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				Muži	ženy
L	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva	0,30	0,57	3,00	2,91
	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje	0,20	0,64	2,32	2,40
	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)	4,77	0,02	2,56	2,23
	Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako	11,18	0,00	2,17	1,68
	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali (súhlasili s ním)	5,94	0,01	3,07	2,66
	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna	0,10	0,74	2,11	2,06

Legenda: L – liberalizmus

Sledovanie interpohľavných diferencií pri miere inklinácie k hodnotám liberalizmu (na základnej úrovni – A) umožňuje konštatovať existenciu štatisticky významných diferencií medzi pohlaviami pri troch položkách. Najvyššie štatisticky významné diferencie medzi mužmi a ženami boli zistené vo vzťahu k hodnote: ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako ($p=0,00$; $F=11,18$). Podľa priemerného nameraného skóre pri tejto hodnote možno konštatovať, že výrazne viac oslovuje ženy ($M=1,68$) ako mužov ($M=2,17$). O niečo menšie, ale rovnako štatisticky významné diferencie boli zistené pri hodnote, podľa ktorej je dôležité, aby s dianím v spoločnosti súhlasili všetci radoví občania ($p=0,01$; $F=5,94$). Aj pri preferovaní tejto hodnoty liberalizmu v živote sú výraznejšie ženy ($M=2,66$) ako muži ($M=3,07$). Poslednou hodnotou liberalizmu, ktorá vykazuje štatisticky významné

diferencie je hodnota založená na racionalizme ($p=0,02$; $F=4,77$). Rovnako ako pri predchádzajúcich dvoch hodnotách liberalizmu, aj v tomto prípade ide o hodnotu, ktorá je výraznejšia pre ženy ($M=2,23$) ako mužov ($M=2,56$). Vcelku je možné povedať, že hodnoty liberalizmu sú vnímané značne pozitívne, dokonca pri hodnote: zákon platí pre každého rovnako je u žien priemer ($M=1,66$), čo poukazuje na veľmi vysokú mieru súhlasu. Možno sa domnievať, že je to spôsobené historicky i aktuálne známymi nerovnosťami v postavení žien v rôznych oblastiach života spoločnosti.

Tab. 9 : Interpohľavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie KONZERVATIVIZMU (základné hodnoty - A) (ONEWAY)

	HODNOTY)	F	P	MEAN	
				muži	ženy
K	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti	2,63	0,10	3,12	2,84
	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať	2,61	0,10	4,26	4,55
	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja	10,46	0,00	2,76	2,26
	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“	1,82	0,17	3,09	3,32
	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne	1,04	0,30	4,17	4,36
	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné	1,65	0,19	3,14	3,38

Legenda: K – konzervativizmus

Sledovanie interpohľavných diferencií pri miere inklinácie ku konzervatívnym hodnotám umožňuje konštatovať existenciu štatisticky významných diferencií na úrovni jednej hodnoty. Štatisticky významné diferencie medzi mužmi a ženami boli zistené iba vo vzťahu k hodnote „organicizmu“, podľa ktorej je spoločnosť živým organizmom, ktorý sa neustále vyvíja ($p=0,00$; $F=10,46$). K tejto hodnote viac inklinujú ženy ($M=2,26$) ako muži ($M=2,76$). Pri celkovom pohľade na hodnoty reprezentujúce konzervativizmus je možné konštatovať značné diferencie vo vnímaní ich významnosti v každodennom živote. Značne negatívne je respondentmi vnímaná predovšetkým hodnota: užitočné sú len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať ($M=4,26$ a $M=4,55$) čo poukazuje na to, že respondenti sú citliví aj k vnímaniu abstraktných fenoménov; nie sú výlučne pragmaticky orientovaní. Je to možné spojiť aj s vysokou mierou pozitívneho hodnotenia kresťanstva, kde je potrebným nástrojom poznávania sveta viera v niečo, čo nie je možné vidieť, počuť, hmatať.

Pokiaľ ide o interpohľavné diferencie v inklinácii k hodnotám socializmu podľa Tab. 10 je možné konštatovať nasledovné štatisticky významné diferencie. Signifikantné diferencie medzi pohlaviami boli zistené vo vzťahu k hodnote: človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ($p=0,03$; $F=4,54$), kde k nej inklinujú viac ženy ($M=1,93$) ako muži ($M=2,20$) a k hodnote podľa ktorej zdroje v spoločnosti majú patriť všetkým za každých okolností ($p=0,03$; $F=4,29$), ku ktorej podobne inklinujú intenzívnejšie ženy ($M=3,58$) ako muži ($M=4,06$). Toto zistenie len potvrdzuje v mnohých výskumoch zistené väčšie sociálne a morálne cítenie u žien, než u mužov, prípadne súvisí s celkovo vysokými nárokmi na altruistické cítenie u žien v spoločnosti, spojené s nárokom a potrebou pomáhať a podporovať v spolupráci aj potreby iných ľudí nie len svoje.

Tab. 10 : Interpohlavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie SOCIALIZMU (základné hodnoty - A)
(ONEWAY)

	HODNOTY)	F	P	MEAN	
				muži	ženy
S	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí	6,35	0,12	2,06	1,73
	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí	4,54	0,03	2,20	1,93
	Je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako	0,09	0,75	2,39	2,34
	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži	0,35	0,55	4,08	3,95
	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život	2,53	0,11	4,08	3,73
	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností	4,29	0,03	4,06	3,58

Legenda: S - socializmus

Tab. 11: Interpohlavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie KOMUNIZMU (základné hodnoty- A)
(ONEWAY)

	HODNOTY)	F	P	MEAN	
				muži	ženy
Ko	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny	0,06	0,80	4,56	4,51
	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci	0,05	0,81	5,76	5,71
	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevlastnia	0,10	0,74	3,70	3,63
	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti	1,46	0,22	3,51	3,26
	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé	1,55	0,21	4,69	4,42

Legenda: Ko - komunizmus

Na základe výsledkov sledovania interpohlavných diferencií v inklinácii k hodnotám komunizmu je možné konštatovať, že štatisticky významné diferencie medzi mužmi a ženami podľa priemerného skóre neboli namerané. Zaujímavé je zistenie, podľa ktorého hodnota: pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci je výrazne negatívne vnímaná oboma pohlaviami: muži (M=5,76) a ženy (M=5,71). Inak je priemerné skóre pri týchto hodnotách podstatne vyššie, než je tomu v prípade ostatných ideológií. Tiež si opäť možno všimnúť vyššiu citlivosť vnímania hodnôt socializmu ženami v komparácii s mužmi.

Tab. 12 : Interpohlavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie NACIONALIZMU (základné hodnoty - A)
(ONEWAY)

	HODNOTY)	F	P	MEAN	
				Muži	ženy
N	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ	0,06	0,79	2,58	2,54
	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovák	0,00	0,96	2,76	2,75
	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru	1,59	0,20	2,43	2,65
	Prvoradé je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahraničné investície“	0,52	0,46	2,86	2,73
	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných.	0,10	0,74	2,33	2,39
	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá	0,31	0,57	2,52	2,63

Legenda: N - nacionalizmus

Celkovo priemerné skóre poukazuje na to, že negatívne postoje k hodnotám tejto ideológie sú v terajších podmienkach výrazne odlišnejšie ako období pred rokom 1989. Celkové trendy v okolitých krajinách a európskom priestore, predovšetkým v štátoch V4, sa vyvíjajú v duchu kritického nazerania na hodnoty ideológie komunizmu.

Podľa údajov v Tab. 12 možno konštatovať, že pri nacionalizme neboli namerané štatisticky významné diferencie vo vnímaní jednotlivých hodnôt medzi pohlaviami. Pri celkovom pohľade na namerané priemery je zjavné, že hodnoty nacionalizmu sú pre respondentov značne významné pri ich uplatňovaní v každodennom živote, čo rozhodne korešponduje aj s náladami určitého percenta populácie v SR. Takéto vnímanie hodnôt nacionalizmu je určite spojené aj s prirodzenou národnou hrdosťou Slovákov, ktoré v istom zmysle nedovoľuje jednoducho prijímať niečo nové, odlišné alebo cudzie. Z jedného uhla pohľadu je to pozitívne v súčasnej zjednotenej a zjednocujúcej sa Európe, ale na druhej strane to spôsobuje isté problémy odrážajúce sa práve vo vnímaní nacionalistických hodnôt.

Tab. 13 : Interpohlavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie ENVIROMENTALIZMU (základné hodnoty – A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				muži	ženy
E	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	7,74	0,00	2,93	2,46
	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky	7,19	0,00	3,26	2,80
	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami	1,53	0,21	3,38	3,15
	Človek sa musí zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota	6,52	0,01	2,93	2,50
	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade	5,4	0,02	3,21	2,80
	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia	8,99	0,00	3,30	2,73

Legenda: E – enviromentalizmus

Sledovanie diferencií medzi mužmi a ženami pri miere inklinácie k hodnotám enviromentalizmu poukazuje na to, že štatisticky významné diferencie vykazuje položka: zvieratá majú mať rovnako dobrý život ako ľudia ($p=0,00$; $F=8,99$), keď podľa priemerov je zjavné, že k danej hodnote viac inklinujú ženy ($M=2,74$) v porovnaní s mužmi ($M=3,30$). Ďalšou položkou, ktorá vykazuje štatisticky významné diferencie je: Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia ($p=0,00$; $F=7,74$) keď podľa nameraného skóre je možné povedať, že k tejto hodnote viac inklinujú ženy ($M=2,46$) ako muži ($M=2,93$). O niečo menšie, ale stále štatisticky významné diferencie boli zistené na úrovni hodnoty, podľa ktorej je starostlivosť o Zem ako celok dôležitejšia ako o menšie celky ($p=0,00$; $F=7,19$), kde k tejto hodnote opäť inklinujú silnejšie ženy ($M=2,80$) v porovnaní s mužmi ($M=3,26$). Štatisticky významné diferencie medzi mužmi a ženami vykazujú aj hodnoty: Zvieratá musíme chrániť vždy a všade ($p=0,02$; $F=5,4$), ktorá oslovuje viac žien ($M=2,80$) ako mužov ($M=3,21$) a tiež hodnota, podľa ktorej človek sa musí k prírode ako k hlavnej hodnote správať zodpovedne ($p=0,01$; $F=6,52$), ku ktorej opäť intenzívnejšie inklinujú ženy ($M=2,50$).

v porovnaní s mužmi (M=2,93). Hodnoty enviromentalizmu postupne získavajú na dôležitosť u občanov SR. Sú významnejšie pre ľudí v každodennom živote avšak možno zatiaľ konštatovať „vlažný“ postoj k ich preferovaniu pri rozhodovaní vo voľbách.

Tab. 14 : Interpohľavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie KREŠŤANSTVA (základné hodnoty- A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				muži	ženy
Kr	Základom vs. života - človeka i spoločnosti je Boh	1,30	0,25	3,80	3,51
	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera	1,96	0,16	3,85	3,52
	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom	8,10	0,00	3,76	3,07
	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti	1,53	0,21	3,96	3,65
	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine	8,96	0,00	3,08	2,46
	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania	2,20	0,13	3,87	3,50

Legenda: Kr - kresťanstvo

Zistenia na úrovni ideológie kresťanstva, ktoré je možné interpretovať z Tab. 14, poukazujú na štatisticky významné diferencie medzi mužmi a ženami pri hodnote: základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine (p=0,00; F=8,96), ktorá je podľa nameraných priemerov zaujímavejšia pre ženy (M=2,46) ako pre mužov (M=3,08). Štatisticky významné diferencie boli zistené taktiež pri kresťanskej hodnote, podľa ktorej základom života človeka je láska k Bohu, sebe a k iným ľuďom (p=0,00; F=8,10), keď priemerné namerané skóre umožňuje konštatovať vyššiu inklináciu žien (M=3,07) než mužov (M=3,76). Hodnoty kresťanskej ideológie (podobne ako je tomu aj pri iných ideológiách) citlivejšie vnímajú ženy v porovnaní s mužmi. Je to pravdepodobne spojené s väčšou schopnosťou empatie do hodnotovej základne. Najvýznamnejšou z predložených hodnôt je pre ženy hodnota, ktorá sa týka tradičného základu života v rodine (M=2,26) ale aj vnímanie základného princípu duchovného kresťanského života, podľa ktorého základom života človeka je predovšetkým láska k Bohu a k blíznym (M=3,07).

Pri celkovom pohľade na preferovanie hodnôt jednotlivých politických ideológií v živote vo všeobecnosti možno konštatovať nasledovné. Ideológiou, ktorá so svojimi jednotlivými hodnotami najviac oslovuje občanov respondentov je nacionalizmus, kde hodnoty priemerného nameraného skóre sa u všetkých položiek pohybujú pod hranicou M=3. Pozitívne občania - respondenti pristupujú ďalej k hodnotám enviromentalizmu a tiež liberalizmu (M=1,68 - M=3,07). Neprekvapuje opäť zistenie, podľa ktorého hodnotami, ktoré najmenej oslovujú respondentov oboch pohlaví sú hodnoty komunizmu (M=3,26 - 5,76).

2.4.2.1.3. Interpohľavné diferencie v inklinácii k ideológiám (volebné hodnoty -B)

Okrem miery inklinácie k hodnotám sledovaných ideológií v živote občanov - respondentov vo všeobecnosti bol výskum zameraný aj na zistenia o tom, do akej miery sú

tieto hodnoty pre občanov významné vo chvíli, keď sa v období parlamentných volieb rozhodujú, ktorému politickému subjektu dajú svoj hlas.

Tab. 15: Interpohlavné diferencie vo významnosti ideológii (volebné hodnoty– B) (ONEWAY)

IDEOLÓGIA	F	P	MEAN	
			Muži	ženy
B- LIBERALIZMUS	3,76	0,05	2,54	2,32
B- KONSERVATIVIZMUS	1,51	0,21	3,46	3,32
B- SOCIALIZMUS	3,94	0,04	3,24	2,99
B- KOMUNIZMUS	7,23	0,00	4,53	4,12
B- NACIONALIZMUS	1,36	0,24	2,48	2,66
B- ENVIROMENTALIZMUS	2,40	0,12	3,20	2,95
B- KRESŤANSTVO	1,78	0,18	3,73	3,43

Pohľad na situáciu diferencií pohlavia v miere inklinácie k jednotlivým ideológiám pri rozhodovaní vo voľbách umožňuje konštatovať existenciu štatisticky významných diferencií medzi mužmi a ženami vo vzťahu k ideológiám: liberalizmus, socializmus a komunizmus. Štatisticky významné a najväčšie diferencie medzi mužmi a ženami boli zistené vo vzťahu k ideológii komunizmu ($p=0,00$; $F=7,23$) keď podľa priemerného nameraného skóre k nej viac inklinujú ženy ($M=4,12$) ako muži ($M=4,53$). O niečo menšie, ale štatisticky významné diferencie boli zistené na úrovni socializmu ($p=0,04$; $F=3,94$), kde rovnako sú významnejšie pre ženy ($M=2,99$) ako mužov ($M=3,24$). Štatisticky významné diferencie boli zistené ešte na úrovni liberalizmu ($p=0,05$; $F=3,76$), ktorý je opäť zaujímavejší pre ženy ($M=2,32$) v porovnaní s mužmi ($M=2,54$). Ideológia zároveň patrí medzi najviac preferované.

Na základe komparácie s úrovňou –A je možné povedať, že pri sledovaní diferencií medzi mužmi a ženami pri rozhodovaní v každodennom živote (A) a vo voľbách (B) sú značné rozdiely, pri ideológiách: liberalizmus, socializmus, komunizmus ale aj enviromentalizmus a kresťanstvo. Na 7 stupňovej škále významnosti je však pre respondentov miera významnosti týchto ideológií na úrovni A aj B pri všetkých ideológiách veľmi podobná. Napriek tomu pri ideológii enviromentalizmu možno povedať, že v porovnaní s hodnotami nameranými pri vnímaní ideológií v každodennom živote sa pri výbere hodnôt enviromentalizmu ukázalo, že respondenti z pragmatických dôvodov zhodnotili položky enviromentalizmu ako menej dôležité pri výbere vo voľbách. Je to pravdepodobne spôsobené predpokladanou reálnou „nemožnosťou“ presadenia hodnôt enviromentalizmu na úrovni samostatného politického subjektu, ktorý v slovenských podmienkach zatiaľ neexistuje.

2.4.2.1.4. Interpohľavné diferencie v inklinácii k hodnotám jednotlivých politických ideológií (volebné hodnoty -B)

Diferencie medzi mužmi a ženami v miere významnosti jednotlivých hodnôt sledovaných ideológií boli zisťované aj pre ideológie samostatne, obdobne ako pri základných hodnotách. Celkovo možno povedať, že väčšinou tieto diferencie nie sú veľmi výrazné, predsa však umožňujú sledovať niektoré špecifické zistenia.

Tab. 16 : Interpohľavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie LIBERALIZMU (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				muži	ženy
L	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva	1,10	0,29	2,98	2,82
	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje	0,27	0,60	2,32	2,40
	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)	6,44	0,01	2,64	2,22
	Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako	4,02	0,04	2,20	1,88
	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali (súhlasili s ním)	4,13	0,04	2,89	2,55
	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna	0,75	0,38	2,21	2,07

Legenda: L - liberalizmus

Pohľad na tab. 40 umožňuje vo vzťahu k interpohľavným diferenciám v inklinácii k hodnotám reprezentujúcim liberalizmus pri rozhodovaní vo voľbách konštatovať, že štatisticky významné diferencie medzi mužmi a ženami boli zistené pri hodnote racionalizmu ($p=0,01$; $F=6,44$), keď podľa priemerného nameraného skóre je zjavné, že k racionalizmu viac inklinujú ženy ($M=2,22$) oproti mužom ($M=2,64$). Ďalšou hodnotou liberalizmu, pri ktorej boli zistené štatisticky významné interpohľavné diferencie je hodnota, podľa ktorej - zákon platí rovnako pre každého ($p=0,04$; $F=4,02$), kde priemerné skóre poukazuje na to, že aj táto hodnota je dôležitejšia pre ženy ($M=1,88$) než pre mužov ($M=2,20$). Poslednou hodnotou v rámci liberalizmu, ktorá vykazuje štatisticky významné diferencie je položka: pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali ($p=0,04$; $F=4,13$), ku ktorej viac inklinujú ženy ($M=2,55$) než muži ($M=2,89$), čo poukazuje na výraznejší kooperačný i komunikačný potenciál a zmysel pre spravodlivosť u žien.

Sledovanie interpohľavných diferencií pri miere inklinácie a preferovaní hodnôt konzervativizmu ako hodnôt, ktoré oslovujú respondentov pri rozhodovaní vo voľbách umožňuje na základe údajov uvedených v Tab. 17 konštatovať, že pri týchto hodnotách, nie sú štatisticky významné diferencie medzi mužmi a ženami. Zaujímavé je tu zistenie, podľa ktorého hodnota: užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať vykazuje takmer nulové diferencie medzi pohlaviami a zároveň je skôr negatívne vnímaná zo strany mužov aj žien v porovnaní s inými hodnotami konzervativizmu. Podobne pri hodnote,

ktorá poukazuje na charakter vládnutia v líniiach konzervativizmu sú muži aj ženy menej otvorení a ich preferencie sú podstatne nižšie než pri ostatných hodnotách.

Tab. 17 : Interpohľavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie KONZERVATIVIZMU (volebné hodnoty - B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				muži	ženy
K	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti	2,16	0,14	3,22	2,96
	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať	0,00	0,92	4,10	4,10
	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja	3,02	0,08	2,89	2,58
	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“	0,00	0,94	3,22	3,21
	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne	0,83	0,36	4,09	3,91
	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné	0,13	0,71	3,22	3,16

Legenda: K – konzervativizmus

Tab. 18: Interpohľavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie SOCIALIZMU (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				Muži	ženy
S	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí	1,49	0,22	2,10	1,93
	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí	3,48	0,06	2,26	2,00
	Je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako	0,21	0,64	2,58	2,66
	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie, čo si zaslúži	0,73	0,39	4,14	3,95
	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život	3,95	0,04	4,22	3,78
	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností	5,67	0,01	4,16	3,61

Legenda: S – socializmus

Pokiaľ ide o sledovanie interpohľavných diferencií v inklinácii k volebným hodnotám socializmu, štatisticky významné diferencie je možné sledovať pri položke, podľa ktorej v spoločnosti majú zdroje patriť všetkým rovnako za každých okolností ($p=0,01$; $F=5,67$), keď priemerné namerané skóre svedčí o tom, že k danej hodnote vo voľbách viac inklinujú ženy ($M=3,61$) ako muži ($M=4,16$). Ide o hodnotu, ktorá poukazuje na charakter distribúcie zdrojov v spoločnosti a presadenie princípu rovnosti na báze egalitarizmu, ktorý nerieši otázky spojené s mierou prospechu či zásluh, ani aktuálne potreby, ani žiadne iné okolnosti distribúcie. Pokiaľ ide o túto hodnotu, patrí najmä u mužov, ale i u žien k výrazne najmenej preferovaným - zásluhovosť je však preferovaná ešte menej.

Štatisticky významné diferencie na úrovni ideológie socializmu pri volebných hodnotách ešte vykazuje položka, ktorá hovorí, že v spoločnosti nemajú byť žiadne triedy a vrstvy, ale všetci majú mať rovnaký život ($p=0,04$; $3,95$), kde rovnako ako aj pri predchádzajúcej položke viac oslovuje pri rozhodovaní vo voľbách ženy ($M=3,78$) v porovnaní s mužmi ($M=4,22$). Muži zjavne menej inklinujú k tejto hodnote a zvyčajne viac ako ženy preferujú diferenciačné mechanizmy v spoločnosti ako ženy.

Tab. 19: Interpohlavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie KOMUNIZMU (volebné hodnoty - B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				muži	ženy
Ko	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny	5,91	0,01	4,77	4,28
	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci	3,94	0,04	5,74	5,35
	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevlastnia	2,93	0,08	3,92	3,55
	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti	5,02	0,02	3,63	3,15
	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé	2,19	0,13	4,61	4,29

Legenda: Ko - komunizmus

Na základe sledovania štatisticky významných diferencií medzi mužmi a ženami je možné, podľa Tab. 19 identifikovať položky, pri ktorých testovanie nulovej hypotézy umožňuje konštatovať signifikantné rozdiely: pre vývoj v spoločnosti je dôležité len to ako po ekonomickej stránke fungujú triedy, vrstvy skupiny ($p=0,01$; $F=5,91$) keď pri rozhodovaní vo voľbách k tejto hodnote viac inklinujú ženy ($M=4,28$) v porovnaní s mužmi ($M=4,77$). O niečo menšie, ale štatisticky významné diferencie boli zistené pri položke, podľa ktorej bohatstvo v spoločnosti vytvárajú predovšetkým tí ľudia, ktorí nič nevlastnia ($p=0,02$; $F=5,02$). Štatisticky významné diferencie boli zistené aj pri hodnote, podľa ktorej pracujúci človek nemusí mať žiadny vzťah k svojej práci a môže fungovať ako robot ($p=0,04$; $F=3,94$), ktorú menej odmietajú ženy ($M=5,35$) ako muži ($M=5,74$). Pri tejto hodnote je možné konštatovať aj to, že k nej obe pohlavia zaujali výrazne negatívny postoj, keď podľa nameraného priemerného skóre pri 7 stupňovej škále sú hodnoty presahujúce úroveň $M=5$, ako je uvedené v Tab. 19. Zaujímavé vo vzťahu k tejto ideológii sú najmä všeobecne najvyššie hodnoty priemerného skóre, ktoré hovoria o veľmi vlažnom až mierne negatívnom postoji najmä pri hodnote, ktorá poukazuje na veľké odcudzenie človeka, ktorý svojou prácou vytvára hodnoty v spoločnosti za malú odmenu.

Tab. 20: Interpohlavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie NACIONALIZMU (volebné hodnoty - B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				Muži	ženy
N	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ	1,95	0,16	2,42	2,67
	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovák	1,34	0,24	2,60	2,81
	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru	2,12	0,14	2,46	2,72
	Prvoradé je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahraničné investície“	0,26	0,60	2,63	2,72
	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných.	0,60	0,43	2,33	2,47
	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá	0,19	0,66	2,48	2,55

Legenda: N - nacionalizmus

Na základe relevantných zistení možno konštatovať, že žiadna z položiek sýtiacich faktor nacionalizmu nevykazuje štatisticky významné interpohlavné diferencie. Znamená, to, že s hodnotami nacionalizmu sa približne rovnako identifikujú obe pohlavia. Zároveň možno povedať, že táto ideológia so svojimi hodnotami je podľa nameraných priemerov

vnímaná ako značne významná pri rozhodovaní vo voľbách. Ide zároveň o ideológiu, kde priemerné skóre pre jednotlivé hodnoty vykazujú len veľmi malé (v porovnaní s ostatnými ideológiami najmenšie) rozdiely. Vysvetlenie možných dôvodov týchto zistení možno nájsť v predchádzajúcej kapitole.

Tab. 21 : Interpohľavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie ENVIROMENTALIZMU (volebné hodnoty - B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				Muži	ženy
E	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	3,13	0,07	2,96	2,66
	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky	2,30	0,12	3,21	2,94
	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami	0,19	0,65	3,40	3,32
	Človek sa musí zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota	4,05	0,04	2,92	2,58
	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade	3,52	0,06	3,32	2,97
	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia	3,77	0,05	3,39	3,00

Legenda: E – enviromentalizmus

Pri položkách ideológie enviromentalizmu boli štatisticky významné interpohľavné diferencie zistené pri dvoch hodnotách: pri hodnote, podľa ktorej sa človek k životnému prostrediu ako k hlavnej hodnote musí správať zodpovedne ($p=0,04$; $F=4,05$). Ide o hodnotu, ktorá poukazuje na to, že za aktuálny stav životného prostredia je zodpovedný človek. Podľa priemerného nameraného skóre k nej inklinujú s malým rozdielom viac ženy ($M=2,58$) ako muži ($M=2,92$). Štatisticky významné diferencie boli namerané aj pri hodnote: zvieratá majú mať rovnaké právo na život ako aj ľudia ($p=0,05$; $F=3,77$), ktorá vo voľbách viac oslovuje ženy ($M=3,00$) v porovnaní s mužmi ($M=3,39$). Ostatné hodnoty vykazujú obdobné tendencie charakteru diferencií, kde k nim inklinujú výraznejšie ženy ako muži. Je to pravdepodobne spôsobené celkovo vyššou citlivosťou vnímania hodnôt u žien, než u mužov.

Tab. 22 : Interpohľavné diferencie vo významnosti hodnôt ideológie KREŠŤANSTVA (volebné hodnoty - B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN	
				muži	ženy
Kr	Základom vs. života – človeka i spoločnosti je Boh	0,45	0,50	3,80	3,63
	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera	0,98	0,32	3,81	3,57
	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom	2,63	0,10	3,74	3,35
	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti	0,18	0,66	3,93	3,82
	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine	10,49	0,00	3,21	2,50
	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania	0,37	0,54	3,87	3,72

Legenda: Kr – kresťanstvo

Sledovanie interpohľavných diferencií v inklinácii k hodnotám charakterizujúcim ideológiu kresťanstvo vo voľbách prinieslo zistenie, že jedinou položkou, kde boli namerané štatisticky významné diferencie je položka: základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine ($p= 0,00$; $10,49$), ktorá je bližšia opäť ako pri predchádzajúcich hodnotách iných ideológií ženám ($M=2,50$) v komparácii s mužmi ($M=3,21$). Zaujímavé je zistenie,

výrazného rozdielu medzi mužmi a ženami pri vnímaní úlohy tradičnej rodiny v živote, kde je táto hodnota pre ženy v porovnaní s mužmi veľmi významná. Je to pravdepodobne spôsobené vyššou empatiou žien vo vzťahu k vnímaniu rodiny a hodnôt, ktoré sa s ňou spájajú.

V porovnaní so situáciou na úrovni základných hodnôt je vo volebnom rozhodovaní zjavne menší rozdiel medzi mužmi a ženami, možno aj preto, že v tejto chvíli sa respondenti rozhodujú podstatne menej slobodne, svoje rozhodnutia regulujú nie na báze hodnôt, ale na báze politizácie spojennej s kalkuláciou.

Celkový pohľad na parciálnu hodnotovú základňu jednotlivých politických ideológií pri rozhodovaní sa respondentov vo voľbách môže viesť k úvahám o tom, že najvyrovnanejšie vnímanie hodnotovej základne opäť pretrváva u položiek ktoré charakterizujú nacionalizmus, kde sú minimálne výkyvy v 7 stupňovej hodnotiacej škále v rozmedzí (M=1,88 – 2,98).

2.4.2.2. Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k ideológiám

2.4.2.2.1. Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k ideológiám (základné hodnoty -A)

Demografické charakteristiky sa významným spôsobom podieľajú na obraze hodnotových preferencií. Ďalšia časť analýzy je venovaná diferenciam, ktoré boli zistené medzi určenými vekovými kategóriami. Možno tu uvažovať viac o medzigeneračných, než vekových rozdieloch, vzhľadom na určené vekové rozpätie pre vekové skupiny.

Tab. 23: Diferencie vo významnosti ideológií medzi vekovými skupinami (základné hodnoty -A) (ONEWAY)

IDEOLOGIA	F	P	MEAN		
			18-30	31-50	50+
A- LIBERALIZMUS	3,59	0,02	2,28	2,47	2,62
A- KONZERVATIVIZMUS	2,66	0,07	3,47	3,59	3,30
A- SOCIALIZMUS	3,10	0,04	2,82	3,14	3,09
A- KOMUNIZMUS	4,81	0,00	4,33	4,68	4,14
A- NACIONALIZMUS	1,63	0,19	2,64	2,75	2,43
A- ENVIROMENTALIZMUS	1,53	0,21	2,87	3,14	2,87
A- KREŠTANSTVO	0,65	0,52	3,36	3,50	3,66

Na základe analýzy údajov z Tab. 23 možno na základe priemerného skóre povedať, že pre respondentov – voličov, rozdelených do generačných skupín je najmenej významný komunizmus. Ako značne významný bol identifikovaný liberalizmus a nacionalizmus s ich hodnotami. Najliberálnejšie cítiaci sú respondenti vo vekovej skupine do 30 rokov (M=2,28). Najviac národne cítiaci sú respondenti nad 50 rokov (2,47). Sledovanie diferencii medzi vekovými skupinami v miere inklinácie k politickým ideológiám v živote občanov

uvedených v tab. 47 umožňuje konštatovať existenciu štatisticky významných diferencií medzi tromi vekovými skupinami – 18-30 rokov; 31-50 rokov; a nad 50 rokov, nasledovne. Štatisticky významné diferencie medzi vekovými kategóriami boli zistené vo vzťahu k ideológii komunizmu ($p=0,00$; $F=4,81$) keď podľa priemerného nameraného skóre je zjavné, že k uvedenej ideológii najviac inklinuje veková kategória nad 50 rokov ($M=4,14$), o niečo menej veková skupina 18-30 rokov ($M=4,33$) a najmenej veková kategória 31-50 rokov (aj keď s minimálnymi rozdielmi). Rovnako je možné konštatovať, že pri marxizme prevláda skôr priemerné až negatívne hodnotenie (s M nad 4, zo 7 stupňovej škály). Štatisticky významné diferencie medzi generačnými skupinami je možné sledovať ešte aj u ideológie liberalizmu ($p=0,02$; $F=3,59$), kedy najliberálnejšie zmýšľajúcou vekovou skupinou je skupina od 18 do 30 rokov ($M=2,28$), tesne nasledovaná skupinou od 31-50 rokov ($M=2,47$) a skupinou nad 50 rokov ($M=2,62$). Pričom ideológia liberalizmu je hodnotená podľa 7 stupňovej škály skôr pozitívne s (M okolo 2). Výsledok je adekvátny smerovaniu súčasnej spoločnosti na silné liberálne zázemie, ktoré môže pre mnohých (najmä pre vekovú skupinu 18-30 rokov) predstavovať istú opornú víziu a nádej vo vzťahu k budúcnosti.

V celkovom pohľade na ideológie v každodennom živote podľa vekových kategórií je rovnako viditeľné ako aj v prípade skúmania rozdielov medzi respondentmi z hľadiska pohlavia, že hodnotovou paradigmou, ktorá je z hľadiska vnímania občanmi najvýznamnejšia a podľa 7 stupňovej hodnotiacej škály najstálejšia, je liberalizmus. Ideológiou, ktorá je naopak občanmi – respondentmi vnímaná ako najmenej významná v ich živote je komunizmus. Je úplne prirodzené, že najliberálnejšie zmýšľajúcou je najmladšia generácia (18-30 rokov), ktorá je najmenej zaťažená predsudkami a otvorená novým myšlienkam a „vonkajším vplyvom“ (z priestoru mimo SR) a najmenej liberálne zmýšľajúcou generácia nad 50 rokov, ktorá sa ťažšie dokáže identifikovať s prvkami nového životného štýlu a novým pohľadom na rôzne problémy súčasnosti (aj keď vnímanie liberalizmu touto vekovou kategóriou je vcelku pozitívne ($M=2,62$), rozhodne pozitívnejšie, než u ostatných ideológií). Rovnako pri pohľade na údaje o komunistickej ideológii je celkom prirodzene najpozitívnejšie, aj keď vcelku priemerné, vnímanie ($M=4,14$) u najstaršej generácie nad 50 rokov a najmenej pozitívne u generácie 31-50 rokov ($M=4,68$), možno preto, že v tejto vekovej kategórii sa nachádza najviac občanov, ktorých sa v živote najviac nepriaznivo dotkli reálie komunizmu.

2.4.2.2.2 Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k hodnotám jednotlivých ideológií (základné hodnoty – A)

Na úrovni základných hodnôt boli tiež sledované rozdiely medzi vekovými skupinami, pre každú hodnotu sledovaných ideológií.

Tab. 24 : Diferencie medzi vekovými skupinami vo významnosti ideológie liberalizmu (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50+
L	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva	0,51	0,59	2,86	3,06	3,00
	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje	4,30	0,01	2,06	2,52	2,59
	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)	0,62	0,53	2,32	2,39	2,53
	Ľudia sú si navzájom rovnocenní , zákon platí pre každého rovnako	3,65	0,02	1,75	1,84	2,22
	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali	2,91	0,05	2,62	2,99	3,09
	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna	1,13	0,32	2,05	1,99	2,27

Legenda: L – liberalizmus

Na základe sledovania inklinácie k hodnotám liberalizmu je možné konštatovať existenciu štatisticky významných diferencií medzi vekovými skupinami pri troch hodnotách. Pri prvej hodnote, každý je slobodný a má právo konať všetko čo mu zákon nezakazuje $p=0,01$ a $F=4,30$. Podľa nameraných priemerov najviac k tejto hodnote inklinujú respondenti vo veku od 18 do 30 rokov ($M=2,06$) nasledovaní vekovou skupinou od 31-50 rokov ($M=2,52$) a s veľmi malým rozdielom veková kategória nad 50 r. ($M=2,59$). Pri druhej hodnote: zákon platí pre každého rovnako ($p=0,02$; $F=3,65$) je možné povedať, že k nej inklinuje opäť najviac veková skupina od 18 do 30 r. ($M=1,75$) a s malým rozdielom nasledujú skupiny od 31 do 50 rokov ($M=1,84$) a nad 50 r. ($M=2,22$). Pri tejto hodnote je možné tiež konštatovať vysokú významnosť pre respondentov všetkých vekových kategórií ne základe sledovania výberu zo 7 stupňovej škály. Celkovo platí tendencia, podľa ktorej s rastom veku respondentov klesá miera atraktívnosti liberalizmu a jeho hodnôt aj keď celkový význam týchto hodnôt je pomerne vysoký.

Pri hodnotách konzervativizmu neboli podľa údajov v Tab. 25 zistené štatisticky významné diferencie medzi vekovými skupinami vo vzťahu k významnosti základných hodnôt. Napriek tomu možno podľa priemerného skóre sledovať, že najbližšie sú hodnoty konzervativizmu pre generáciu nad 50 rokov, o málo menej pre skupinu vo veku od 31 do 50 rokov a najmenej pre najmladšiu generáciu.

Tab. 25: Diferencie medzi vekovými skupinami vo významnosti ideológie konzervativizmu (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50 +
K	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti	2,37	0,09	3,16	3,08	2,72
	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať	1,01	0,36	4,57	4,47	4,26
	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja	0,75	0,47	2,38	2,60	2,55
	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“	0,84	0,42	3,23	3,38	3,09
	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, kto vládne (vedie)	2,59	0,07	4,30	4,54	4,00
	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné	1,19	0,30	3,17	3,47	3,16

Legenda: K – konzervativizmus

Tab. 26: Diferencie medzi vekovými skupinami vo významnosti ideológie socializmu (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50+
S	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí	0,03	0,96	1,87	1,90	1,91
	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí	0,01	0,98	2,07	2,05	2,08
	Je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako	0,56	0,57	2,28	2,35	2,47
	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži	3,23	0,04	3,66	4,28	4,15
	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život	1,39	0,24	3,66	4,05	4,03
	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností	4,66	0,00	3,38	4,22	3,90

Legenda: S - socializmus

Sledovanie vekových skupín a miery ich inklinácie k socializmu (základná úroveň – A) poukazuje na štatisticky významné diferencie pri dvoch hodnotách. Podľa údajov uvedených v Tab. 26 je rozdiel medzi vekovými skupinami v inklinácii k hodnotám socializmu nasledovný. Signifikantné diferencie boli zistené vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej zdroje v spoločnosti majú patriť všetkým rovnako za každých okolností ($p=0,00$; $F=4,66$), pričom k nej najintenzívnejšie inklinujú respondenti vekovej skupiny od 18 do 30 rokov ($M=3,38$), po nej veková skupina nad 50 rokov ($M=3,90$) a nakoniec veková skupina od 31 do 50 rokov ($M=4,22$). Štatisticky významné diferencie boli zistené ešte vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje ($p=0,04$; $F=3,23$). Podľa priemerného nameraného skóre k nej najviac inklinujú respondenti vo veku od 18 do 30 rokov ($M=4,15$) nasledovaní vekovou skupinou nad 50 rokov ($M=4,15$), a najmenej k nej inklinujú respondenti vekovej kategórie 31-50 rokov ($M=4,28$). Rozhodne zaujímavé je zistenie značne významného vnímania hodnoty, podľa ktorej: človek v spoločnosti nemôže „byť sám“ a potrebuje byť súčasťou života iných ľudí, pri všetkých vekových kategóriách.

Táto ideológia, charakterizovaná súborom operacionalizovaných hodnôt, je typicky veľmi rozporne hodnotená. Niektoré hodnoty sú vysoko významné pre väčšinu

respondentov, iné sú skôr naopak – vnímané ako priemerne významné, mierne negatívne. Podporované sú najmä prvky vzájomnosti, podpory a solidarity medzi ľuďmi, v spojení s ochotou zdieľať svoj sociálny svet s ďalšími členmi spoločnosti. Zjavne menej podporované sú mechanizmy rovnostárstva.

Tab. 27: Diferencie vo významnosti ideológie komunizmu medzi vekovými skupinami (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				vek		
				18-30	31-50	50 +
Ko	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny	1,38	0,25	4,50	4,78	4,37
	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci	1,49	0,22	5,82	5,91	5,53
	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevlastnia	5,58	0,00	3,56	4,11	3,29
	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti	2,05	0,12	3,44	3,63	3,10
	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé	3,22	0,04	4,35	4,97	4,41

Legenda: Ko - komunizmus

Ideológia komunizmu patrí k všeobecne najmenej preferovaným a hodnoty, ktoré túto ideológiu charakterizujú sú rôzne hodnotené vzhľadom na príslušnosť k určeným vekovým kategóriám. Podľa údajov uvedených v Tab. 27 sú intergeneračné diferencie v inklinácii k hodnotám komunizmu štatisticky významné vo vzťahu k dvom hodnotám, najvýraznejšie pri hodnote: v spoločnosti proti sebe stoja tí, ktorí majú majetok a tí, ktorí nič nevlastnia ($p=0,00$; $F=5,58$). Podľa priemerov k nej najviac inklinuje veková skupina nad 50 rokov ($M=3,29$), po nej veková kategória 18-30 rokov a nakoniec respondenti vo veku 31-50 rokov ($M=4,11$). Druhá, signifikantne rozdielne vnímaná hodnota hovorí o tom, že v budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé ($P=0,4$, $F=3,22$). Priemerné namerané hodnoty vypovedajú o mierne negatívnej orientácii v postoji k tejto hodnote, čo je zjavné najmä vo vekovej skupine od 31 do 50 rokov ($M=4,97$). Toto zistenie môže súvisieť s veľkou nedôverou voči pozitívnym prísľubom zo strany tejto ideológie aj vďaka tomu, že mnohé z nádejí tejto generácie sa napriek dostatočným príležitostiam nenaplnili, skôr naopak. Namerané priemery ďalej ukazujú, že celkovo veľmi negatívne je vnímaná hodnota, podľa ktorej je chápaný pracujúci človek ako robot, ktorý nepotrebuje mať žiadny vzťah k svojej práci ($M=5,82$; $5,91$; $5,53$). Ide o hodnotu, ktorá má poukázať na jeden z vážnych dôsledkov spôsobu, akým sa vytvára vzťah ľudí k práci – smerujúc k odcudzeniu a dehumanizácii.

Tab. 28: Diferencie vo významnosti ideológie nacionalizmu medzi vekovými skupinami (základné hodnoty –A)
(ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				vek		
				18-30	31-50	50 +
N	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ	1,87	0,15	2,62	2,76	2,33
	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovák	1,45	0,23	2,98	2,72	2,60
	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru	1,86	0,15	2,60	2,72	2,31
	Prvoradá je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahraničné investície“	2,29	0,10	2,59	3,06	2,80
	Spoločnosť by mala podporovať prv slovenských občanov, potom všetkých ostatných.	0,40	0,66	2,28	2,38	2,48
	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá	6,60	0,00	2,78	2,85	2,08

Legenda: N - nacionalizmus

Vyjadrenia respondentov – občanov vo vzťahu k hodnotám ideológie nacionalizmu naznačujú isté medzigeneračné diferencie, tieto však pri väčšine sledovaných hodnôt nie sú štatisticky významné. Preto možno o naznačených tendenciách diferencií uvažovať len na úrovni priemerného nameraného skóre. Celkovo pri väčšine hodnôt možno pozorovať vyššie preferencie u respondentov o veku na d 50 rokov, najmä pokiaľ ide o hodnoty, spojené s láskou k vlasti, slobodou slovenského národa, či posilnenia identity Slovákov vo vzťahu k ostatným národom, ale najmä pokiaľ ide o ochranu kultúrneho dedičstva a tradícií slovenského národa. Veková kategória občanov od 31 do 50 rokov nesmeruje k preferenčným extrémom, skôr sa pohybuje niekde medzi ostatnými dvomi vekovými skupinami. Pri sledovaní intergeneračných diferencií v inklinácii k hodnotám nacionalizmu na základnej úrovni boli zistené štatisticky významné diferencie len pri hodnote: láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá ($p=0,00$; $F=6,60$). Podľa nameraných priemerov najvýraznejšie túto hodnotu preferuje veková kategória nad 50 rokov ($M=2,08$) a najmenej veková skupina od 31-50 rokov ($M=2,85$). Jednoznačne však namerané priemery poukazujú na celkovo vysokú mieru ich významnosti hodnôt nacionalizmu pre občanov v každodennom živote, čo prirodzene vyplýva z kultúrneho a historického kontextu.

Tab. 29: Diferencie vo významnosti ideológie environmentalizmu medzi vekovými skupinami (základné hodnoty – A)
(ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50 +
E	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	0,41	0,65	2,64	2,82	2,66
	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky	3,01	0,06	2,93	3,34	2,83
	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami	1,23	0,29	3,32	3,45	3,09
	Človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota	1,27	0,28	2,76	2,85	2,52
	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade	2,31	0,10	2,77	3,22	3,08
	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia	1,39	0,24	2,81	3,19	3,08

Legenda: E – environmentalizmus

Hodnoty ideológie environmentalizmu patria k tým, ktoré sú pre určené vekové kategórie veľmi zaujímavé, keď priemerné skóre vo vzťahu k jednotlivým hodnotám sa pohybuje od M=2,52 do M=3,45. Diferencie medzi vekovými skupinami síce nie sú významné, ale predsa možno uviesť tendenciu, ktorá naznačuje, že väčšina environmentálnych hodnôt je významnejšia pre vekovú kategóriu respondentov nad 50 rokov.

Tab. 30: Diferencie vo významnosti ideológie kresťanstva medzi vekovými skupinami (základné hodnoty –A)
(ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50 +
Kr	Základom vs. života – človeka i spoločnosti je Boh	0,94	0,38	3,45	3,67	3,88
	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera	2,02	0,13	3,39	3,71	3,98
	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom	0,71	0,48	3,21	3,48	3,54
	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti	0,73	0,48	3,64	3,77	4,01
	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine	0,23	0,79	2,87	2,70	2,73
	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania	0,31	0,73	3,59	3,64	3,82

Legenda: Kr – kresťanstvo

Obdobne pri ideológii kresťanstva síce neboli zistené výrazné, významné rozdiely medzi skupinami respondentov, ale kľúčový trend v preferenciách je zjavný. Podľa priemerných nameraných hodnôt možno pozorovať jednoznačné smerovanie významnosti kresťanských hodnôt u všetkých troch generácií, keď najvyššie skóre zaznamenávajú občania nad 50 rokov, naopak najnižšie skóre bolo zistené u respondentov do 30 rokov. Znamená to, že kresťanské hodnoty sú najmenej preferované skupinou nad 50 rokov a naopak najviac významné, aj keď vzhľadom na namerané hodnoty skôr priemerne, sú tieto hodnoty pre vekovú skupinu do 30 rokov. Toto zistenie poukazuje na to, že v súčasnosti sú hodnoty, spojené akýmkoľvek spôsobom s kresťanským náboženstvom, resp. s náboženstvom vôbec významné, aj keď podľa uvedených údajov o niečo menej, než hodnoty environmentálnej, či nacionalistickej ideológie.

V celkovom pohľade na hodnoty tvoriace paradigmy jednotlivých politických ideológií pri sledovaní vekových kategórií pri rozhodovaní v každodennom živote možno povedať nasledovné. Hodnoty nacionalizmu pri jednotlivých generáciách rovnako ako aj pri pohlaviach sú najatraktívnejšie, s celkovým nameraným skóre od M=2,28 až po (v jednom prípade nad 3) M=3,06. Možno teda povedať, že históriu ale aj súčasnosť Slovenska respondenti tohto výskumu vnímajú značne citlivo z hľadiska svojej národnosti a občianstva. Možno sa domnievať, že okrem historických faktov súvisiacich so vznikom svojbytného Slovenska, ktoré vnímajú predovšetkým staršie vekové kategórie, svoju úlohu viditeľne zohráva aj činnosť národnostne až nacionalisticky orientovaných subjektov /politických aj nepolitických/, ktorých záujmom je zrejme udržiavať v spoločnosti stále na „citlivej úrovni“ otázky súvisiace predovšetkým s národnostnými menšinami /predovšetkým maďarskou/, čo vnímajú najmä mladšie vekové kategórie. Rovnako ako aj pri interpopulárnych diferenciách, aj v prípade porovnávania vekových skupín možno povedať,

že sledovaná vzorka vníma ako značne významné aj hodnoty liberálnej ideológie ($M=1,75 - M=3,09$), kde pri vnímaní hodnotovej základne liberalizmu medzi vekovými skupinami existujú len malé rozdiely vo vnímaní sledovaných hodnôt. Vo väčšine sledovaných položiek charakterizujúcich liberalizmus je prevaha pozitívneho vnímania u najmladšej sledovanej vekovej kategórie – do 30 rokov. Predpokladané dôvody takéhoto prístupu k hodnotám liberálnej ideológie boli uvedené už pri analýze interpohlavných diferencií. Prekvapenie ani v prípade intergeneračných rozdielov neprinieslo vnímanie komunizmu, ktorý je hodnotený značne negatívne (priemerné namerané skóre od $M=3,10$ až po $M=5,91$). Vyrovnané je aj vnímanie enviromentálnych hodnôt, ktoré sú všetkými vekovými skupinami považované podľa výsledkov výskumu ako značne významné pre každodenný život. Možno sa domnievať, že takýto takpovediac aktívny prístup k chápaniu dôležitosti otázok spojených so životným prostredím pomáha vytvárať a udržiavať aktívna ekologická politika predovšetkým európskych ekologicky orientovaných politických subjektov. Tieto prostredníctvom svojho vplyvného zastúpenia v európskych štruktúrach dokážu presadzovať ekologické programy, ktoré sa stávajú súčasťou európskej legislatívy, a tak musia byť rešpektované rozličnými spoločnosťami, ktoré majú svojou výrobou vplyv na podobu životného prostredia. Tak sa v súčasnosti tieto myšlienky už dostávajú aj k slovenským občanom. Tí ekologizmus vnímajú ako dôležitú záležitosť v živote, avšak chýba im na Slovensku silný politický subjekt, ktorému by mohli pri voľbách odovzdať svoj hlas (pozri časti B výskumu zamerané na vnímanie hodnôt respondentmi v čase volebného rozhodovania. Nemenej významné v tomto smere sú aj aktuálne procesy, ktoré charakterizujú vývin v kvalite životného prostredia – následky globálneho otepľovania, neprirodzené teplotné výkyvy, vysoká frekvencia živelných katastrof, atď. – a ktoré sa bytostne dotýkajú života každého človeka najmä s ohľadom na možný budúci vývoj.

2.4.2.2.3. Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k ideológiám (volebné hodnoty –B)

Volebné hodnoty, teda hodnoty, ktoré sa významnými stávajú v období rozhodovania vo voľbách zvyčajne fungujú v miernych, niekedy výraznejších odchylkách oproti základným hodnotám, ktorých preferencie nemusia byť totožné s preferenciami na úrovni volebných hodnôt.

Pohľad na údaje, uvedené v Tab.31 naznačuje, že medzi určenými vekovými kategóriami nie sú výrazné a štatisticky významné rozdiely – tieto boli zistené len pri ideológii liberalizmu ($p=0,03$, $F=3,31$) a komunizmu ($0,00$, $F=6,09$). Celkový trend, pozorovateľný z nameraných skóre umožňuje sledovať, ktorá z ideológií je nakoľko významná pre jednotlivé vekové kategórie.

Tab. 31: Diferencie vo významnosti ideológií medzi vekovými skupinami (volebné hodnoty –B) (ONEWAY)

IDEOLOGIA	F	P	MEAN		
			1	2	3
B- LIBERALIZMUS	3,31	0,03	2,26	2,50	2,59
B- KONZERVATIVIZMUS	1,16	0,31	3,38	3,52	3,32
B-SOCIALIZMUS	0,85	0,42	3,01	3,21	3,32
B-KOMUNIZMUS	6,09	0,00	4,25	4,70	4,05
B-NACIONALIZMUS	1,60	0,20	2,60	2,74	2,40
B-ENVIROMENTALIZMUS	1,81	0,16	3,00	3,31	2,95
B-KREŠTANSTVO	0,11	0,89	3,51	3,60	3,63

Celkovo v preferenciách výrazný liberalizmus je na prvom mieste významnosti pre vekové kategórie do 50 rokov, keď tendencia smeruje k miernemu poklesu významnosti s rastom veku. Komunizmus ako naopak výrazne najmenej preferovaná ideológia – aj na úrovni základných aj na úrovni volebných hodnôt – možno charakterizovať ako ideológiu najmenej odmietanú respondentami nad 50 rokov (M=4,05), keď význam tejto hodnoty pre vekovú kategóriu od 31 do 50 sa posúva skôr k negatívnemu spektru škály (M=4,70).

Pre respondentov vo veku nad 50 rokov je evidentne najvýznamnejšou „volebnou“ ideológiou nacionalizmus (M=2,40) a hneď po ňom kresťanstvo, ktoré je po komunizme pre všetky vekové kategórie najmenej preferovanou „volebnou“ ideológiou.

V porovnaní s úrovňou A je tu odlišnosť pri ideológii socializmu, keď pri voľbách sa pri tejto ideológii nevyskytujú medzi vekovými skupinami štatisticky významné diferencie. Pokiaľ ide o na prvý pohľad viditeľné komparácie nameraných priemerov medzi úrovňou A a B je možné povedať, že pri oboch úrovniach je najpozitívnejšie vnímaný nacionalizmus a najmenej pozitívne komunizmus.

2.4.2.2.4. Diferencie medzi vekovými kategóriami v inklinácii k hodnotám jednotlivých politických ideológií (volebné hodnoty – B)

Podrobnejšie zistenia o preferenciách sledovaných ideológií vo chvíli volebného aktu poskytuje pohľad cez jednotlivé hodnoty, ktorými sú ideológie charakterizované.

Ideológia liberalizmu patrí k vysoko preferovaným ideológiám celkovo a platí to aj pre jednotlivé hodnoty, aj keď medzi určenými vekovými skupinami existujú badateľné rozdiely, pokiaľ ide o preferenciu konkrétnych hodnôt. V tomto smere najvýraznejšie sú intergeneračné rozdiely pri hodnote, ktorá hovorí o možnostiach slobody individua (p=0,00, F=5,17), kde miera významnosti tejto hodnoty s rastom veku mierne klesá. Viditeľný je najmä rozdiel medzi respondentami do 30 rokov, a ich výraznou inklináciou k tejto hodnote a ostatnými dvomi skupinami – respondentami nad 30. Tento trend možno pozorovať aj pri ostatných hodnotách liberalizmu.

Tab. 32: Diferencie vo významnosti ideológie liberalizmu medzi vekovými skupinami (volebné hodnoty - B)
(ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50 +
L	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva	0,41	0,66	2,84	2,88	3,03
	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje	5,17	0,00	2,03	2,58	2,56
	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)	2,25	0,10	2,21	2,58	2,55
	Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako	3,05	0,04	1,81	2,05	2,29
	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho občania podporovali (súhlasili s ním)	1,08	0,33	2,59	2,76	2,89
	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna	0,40	0,66	2,06	2,17	2,23

Legenda: L – liberalizmus

Štatisticky významné diferencie ešte vykazuje aj hodnota, podľa ktorej zákon platí pre každého rovnako ($p=0,04$; $F=3,05$), keď k nej inklinuje najviac veková skupina 18-30 r. ($M=1,81$), o niečo menej veková kategória 31-50 r. ($M=2,05$) a najmenej kategória nad 50 r. ($M=2,29$). Opäť sa potvrdzuje, že hodnoty liberalizmu sú pre voličov – respondentov pri rozhodovaní vo voľbách značne významné, čo môže byť spôsobené zmenou politického systému na Slovensku po roku 1989 smerom k slobodnejším mechanizmom v občianskom i politickom živote.

Tab. 33: Diferencie vo významnosti ideológie konzervativizmu medzi vekovými skupinami (volebné hodnoty - B)
(ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50 +
K	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti	1,11	0,32	3,28	3,05	2,97
	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať	0,38	0,68	4,03	4,23	4,15
	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja	0,61	0,54	2,72	2,89	2,65
	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“	1,54	0,21	3,18	3,46	3,09
	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, kto vládne (vedie)	0,90	0,40	4,06	4,12	3,81
	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné	1,57	0,20	2,99	3,36	3,24

Legenda: K – konzervativizmus

Sledovanie vekových diferencií pri inklinácii k hodnotám konzervativizmu pri rozhodovaní vo voľbách (Tab. 33) vedie k snahe nájsť čitateľné trendy v diferenciách medzi vekovými skupinami respondentov napriek tomu, že analýza rozptylu nepotvrdila štatisticky významné rozdiely. Konzervativizmus patrí k ideológiám ktoré vykazujú u respondentov priemernú významnosť, prípadne vo vzťahu k niektorým hodnotám i mierne negatívne smerovanú významnosť. Výraznejšie odmietavé (najmä v skupine respondentov od 31 do 50 rokov) sú postoje k hodnote, ktorá poukazuje na uprednostňovanie materiálne orientovanej poznávacej skúsenosti

Tab. 34: Diferencie vo významnosti ideológie socializmu medzi vekovými skupinami (volebné hodnoty - B)
(ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50 +
S	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí	0,17	0,83	2,07	2,02	1,97
	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí	0,25	0,77	2,18	2,15	2,06
	Je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako	0,90	0,40	2,55	2,53	2,80
	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži	2,45	0,08	3,71	4,18	4,27
	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život	1,47	0,23	3,88	4,27	3,84
	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností	1,30	0,27	3,68	4,13	3,87

Legenda: S - socializmus

Diferencie medzi vekovými kategóriami neboli významné ani pri hodnotách ideológie socializmu. Niektoré zaujímavé zistenia je však možné pozorovať aj vďaka priemernému skóre. Pozoruhodné je vnímanie jednotlivých hodnôt socializmu, kde ich významnosť je separátne diferencovaná v rozmedzí nameraných priemerov od (M=1,97) až po (M=4,27). Znamená to, že časť hodnôt „S“ je aj v súčasnosti na Slovensku vnímaná v pozitívnom svetle (čo možno badať aj na výsledkoch volieb do NR SR v roku 2006), kým ďalšie hodnoty sú – aj s ohľadom na minulé skúsenosti - vnímané skôr negatívne (táto tendencia je najvýraznejšia v skupine respondentov nad 50 rokov). Priemerne, skôr negatívne sú vnímané najmä hodnoty, ktoré smerujú k zrušeniu diferenciácie v spoločnosti (najmä triednej), ale i distribúcia zdrojov na báze potreby, nie zásluh. Celkovo menej pozitívne, až priemerné sú postoje k hodnotám socializmu najmä u respondentov nad 30 rokov, ide zrejme o tých občanov, ktorí môžu mať priamu skúsenosť s praxou socializmu v spoločnosti.

Tab. 35: Diferencie vo významnosti ideológie komunizmu medzi vekovými skupinami (volebné hodnoty - B)
(ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50 +
Ko	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny	2,85	0,05	4,37	4,88	4,35
	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci	3,65	0,02	5,65	5,79	5,16
	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevlastnia	7,31	0,00	3,61	4,30	3,32
	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti	4,28	0,01	3,34	3,82	3,03
	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé	1,52	0,21	4,26	4,71	4,40

Legenda: Ko - komunizmus

Napriek tomu, že ideológia komunizmu je v mnohých atribútoch blízka ideológii socializmu (viď faktorová štruktúra), na rozdiel od hodnôt socializmu, ktoré nie sú

signifikatne rozdielne vnímané zo strany vekových skupín, vo vnímaní hodnôt komunizmu boli zistené výrazné štatisticky významné odlišnosti – a to pri štyroch predložených hodnotách.

Podľa údajov uvedených v Tab. 35 je diferenciácia medzi vekovými skupinami v inklinácii k hodnotám komunizmu pri rozhodovaní vo voľbách nasledovná. Štatisticky významné diferencie boli zistené vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej v spol. proti sebe stoja vlastníci a nemajetní ($p=0,00$; $F=7,31$), ku ktorej najviac inklinuje vek skupina nad 50 r. ($M=3,32$) nasledovaná kategóriou 18-30 r. ($M=3,61$) a nakoniec vek. kategória 31-50 r. ($M=4,30$). Štatisticky významné diferencie ďalej vykazuje hodnota, podľa ktorej nemajetní v spoločnosti vytvárajú bohatstvo ($p=0,01$; $F=4,28$), kde podľa priemerného nameraného skóre k nej najviac inklinuje veková skupina 50+ ($M=3,03$) nasledovaná skupinou 18-30 r. ($M=3,34$) a najmenej k nej inklinuje kategória vo veku 31-50 r. ($M=3,82$). Ďalej je možné sledovať štatisticky významné diferencie medzi vekovými skupinami pri hodnote, podľa ktorej človek môže k práci pristupovať ako „robot“ ($p=0,02$; $F=3,65$). Táto hodnota je všeobecne silne odmietaná, najmenej vo vekovej skupine nad 50 r. ($M=5,16$) a najviac v skupine vo veku od 31 do 50 r. ($M=5,79$). Táto hodnota podľa 7 stupňovej škály je vnímaná respondentmi značne negatívne ako takmer nevýznamná pri rozhodovaní vo voľbách. Štatisticky významné diferencie je ešte možné sledovať pri hodnote: pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny ($p=0,05$; $F=2,85$), keď podľa priemerného nameraného skóre k nej najviac inklinujú vo voľbách občania vo veku nad 50 rokov ($M=4,35$); s malým rozdielom veková skupina 18-30r. ($M=4,37$) a 31-50 r. ($M=4,88$). Aj keď podľa priemerného skóre možno skôr hovoriť o tom, kto túto hodnotu odmieta menej a kto viac.

Tab. 36: Diferencie vo významnosti ideológie nacionalizmu medzi vekovými skupinami (volebné hodnoty - B) (ONEWAY)

	(HODNOTY)	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50 +
N	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ	2,04	0,13	2,67	2,72	2,29
	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slováč	0,90	0,40	2,83	2,80	2,54
	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru	1,16	0,31	2,56	2,79	2,45
	Prvoradá je podporovať „domáci kapitál“ až potom „zahraničné investície“	1,69	0,18	2,54	2,92	2,60
	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom ostatných.	0,99	0,37	2,27	2,57	2,44
	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá	5,03	0,00	2,76	2,64	2,10

Legenda: N - nacionalizmus

Podľa nameraných priemerov je zjavný skôr negatívny postoj k hodnotám marxizmu. Zvlášť hodnota, podľa ktorej človek k svojej práci nepotrebuje mať žiadny vzťah je vnímaná veľmi negatívne. Takéto vnímanie hodnôt komunizmu je spôsobené reálnymi negatívami

spred novembra 1989, ale tiež masívnou negatívnou kampaňou proti týmto hodnotám po roku 1989, ktoré pretrvávajú v slovenskej spoločnosti až doposiaľ.

Sledovanie vekových diferencií k miere inklinácie ku hodnotám nacionalizmu umožňuje konštatovať existenciu štatisticky významných diferencií na úrovni jednej premennej. Podľa údajov uvedených v Tab. 36 je inklinácia vekových kategórií k hodnotám nacionalizmu pri rozhodovaní vo voľbách nasledovaná. Štatisticky významné diferencie medzi vekovými skupinami boli zistené vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej láska k vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá ($p=0,00$; $F=5,03$), keď podľa priemerného nameraného skóre k tejto hodnote najviac inklinuje veková skupina nad 50 rokov ($M=2,10$) a najmenej veková kategória od 18 do 30 rokov ($M=2,76$). Zároveň možno podľa nameraných údajov (Tab. 36) konštatovať, že hodnoty nacionalizmu sú pri rozhodovaní vo voľbách pre občanov značne významné (podľa 7 stupňovej škály). Možno sa domnievať, že pozitívne, a teda významné vnímanie hodnôt nacionalizmu, predovšetkým pri rozhodovaní vo voľbách je spôsobené účinnou volebnou kampaňou nacionálne orientovaných subjektov. Je to však aj reakcia na historické kontexty vzťahov s Maďarskom a tiež silným postavením Strany maďarskej koalície na Slovensku, čo stále vyvoláva citlivé postoje značnej časti slovenskej populácie, najmä pri volebnom akte.

Tab. 37: Diferencie vo významnosti ideológie enviromentalizmu medzi vekovými skupinami (volebné hodnoty- B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50+
E	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	0,29	0,74	2,86	2,88	2,72
	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky	2,17	0,11	3,07	3,32	2,84
	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami	0,81	0,44	3,41	3,50	3,20
	Človek sa musí zodpovedne správať k prírode a život. prostr., lebo to je hlavná hodnota	0,79	0,45	2,75	2,88	2,60
	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade	3,13	0,04	2,87	2,42	3,18
	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia	1,81	0,16	3,03	3,47	3,13

Legenda: E – enviromentalizmus

Sledovanie vekových diferencií pri miere inklinácie k hodnotám enviromentalizmu (Tab. 37) poukazuje na štatisticky významné diferencie medzi vekovými skupinami vo vzťahu k hodnote: zvieratá musíme chrániť vždy a všade ($p=0,04$; $F=3,13$), keď podľa priemerného nameraného skóre možno povedať, že k tejto hodnote k nej najviac inklinuje veková skupina 31-50 r. ($M=2,42$) a najmenej veková kategória nad 50 r. ($M=3,18$). V porovnaní s vnímaním enviro-hodnôt pri voľbách a v každodennom živote je možné povedať, že napriek ich vnímaniu ako významných v živote občania pri voľbách kladú dôraz na iné ako enviromentálne hodnoty. Je to spôsobené neexistenciou silného subjektu, ktorý by mohol tieto hodnoty efektívne pretaviť do každodenného života. Celkovo najmenej citlivá na hodnoty enviromentalizmu je veková kategória respondentov od 31 do 50 rokov, najcitlivejšia je skupina nad 50 rokov.

Tab. 38: Diferencie vo významnosti kresťanstva medzi vekovými skupinami (volebné hodnoty - B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN		
				Vek		
				18-30	31-50	50+
Kr	Základom vs. života – človeka i spoločnosti je Boh	0,25	0,77	3,60	3,82	3,73
	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera	0,43	0,64	3,54	3,72	3,81
	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom	0,11	0,88	3,46	3,58	3,60
	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti	0,13	0,87	3,78	3,93	3,91
	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine	0,28	0,74	2,90	2,74	2,94
	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania	0,01	0,98	3,77	3,82	3,79

Legenda: Kr – kresťanstvo

Kresťanské hodnoty sú v zistených preferenciách celkovo najrovnomernejšie preferované a teda vykazujú najmenšie rozdiely medzi významnosťou jednotlivých kresťanských hodnôt. Diferencie medzi vekovými skupinami nevykazujú významné zistenia, ale priemerné namerané skóre naznačuje celkový trend smerom k miernemu rastu významnosti smerom k nižším vekovým kategóriám (do 30 rokov). Kresťanské hodnoty ako hodnoty, ktoré majú ovplyvňovať voľby pri rozhodovaní vo voľbách fungujú ako „lepší priemer“, čo znamená, že nie sú zanedbateľné, ale ani výrazne určujúce.

Vo vnímaní hodnôt kresťanstva sú teda veľmi malé diferencie medzi sledovanými skupinami, čo môže súvisieť s tým, že Slovensko je vo veľkej miere kresťanská krajina a táto charakteristika sa prelína všetkými vekovými kategóriami.

2.4.2.3. Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k ideológiám

2.4.2.3.1. Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k ideológiám (základné hodnoty -A)

Porovnanie preferencií hodnôt určených ideológií pre jednotlivé vzdelanostné skupiny môže byť zdrojom mnohých ďalších informácií, ktoré napomáhajú vytvoreniu relatívne uceleného obrazu o charaktere voľičskej základne.

Tab. 39: Diferencie vo významnosti politických ideológií na základe vzdelania (základné hodnoty -A) (ONEWAY)

IDEOLÓGIA	F	P	MEAN				
			1	2	3	4	5
A- LIBERALIZMUS	1,87	0,11	2,88	2,31	2,96	2,44	2,39
A- KONZERVATIVIZMUS	1,86	0,11	3,16	3,54	3,36	3,26	3,55
A- SOCIALIZMUS	9,46	0,00	2,42	2,82	2,08	2,81	3,36
A- KOMUNIZMUS	7,59	0,00	3,62	4,32	3,12	4,16	4,71
A- NACIONALIZMUS	3,02	0,01	2,29	2,56	1,95	2,39	2,85
A- ENVIROMENTALIZMUS	1,86	0,11	3,61	2,81	3,70	2,92	2,91
A- KRESŤANSTVO	0,84	0,49	3,72	3,36	4,32	3,36	3,55

Legenda: 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Diferencie medzi vzdelanostnými skupinami v miere inklinácie k politickým ideológiám vo všeobecnosti sú signifikantné vo vzťahu k trom ideológiám – socializmu, komunizmu a nacionalizmu. Znamená to, že práve tieto ideológie sú respondentami veľmi rozdielne vnímané, keď vezmeme do úvahy výšku ukončeného vzdelania občanov. Podľa údajov uvedených v Tab. 39 je miera inklinácie vzdelanostných kategórií k politickým ideológiám (na základnej úrovni – A) nasledovná. Štatisticky významné diferencie medzi vzdelanostnými skupinami boli zistené vo vzťahu socializmu ($p=0,00$; $F=9,46$), keď podľa M možno konštatovať, že k tejto ideológii inklinujú najviac tí, ktorí majú ukončené najvyššie dosiahnuté vzdelanie stredné odborné bez maturity ($M=2,08$) a najmenej k tejto ideológii v rámci vzdelanostných kategórií inklinujú občania s VŠ vzdelaním ($M=3,36$). Štatisticky významné diferencie boli zistené aj vo vzťahu ku komunizmu ($p=0,00$; $F=7,59$). Podľa M je možné povedať, že k tejto ideológii na základnej úrovni najintenzívnejšie inklinuje skupina so stredným odborným vzdelaním bez maturity ($M=3,12$). Najmenej k marxizmu inklinuje skupina vysokoškolsky vzdelaných ($M=4,71$). O niečo menšie avšak stále štatisticky významné diferencie boli zistené aj vo vzťahu k nacionalizmu ($p=0,01$; $F=3,02$), keď k tejto ideológii najviac inklinuje kategória so stredným odborným vzdelaním bez maturity ($M=1,95$) /s vysokou mierou pozitívneho vnímania/, a najmenej intenzívne k nacionalizmu inklinujú VŠ vzdelaní ($M=2,85$). Pri globálnom pohľade na priemerné skóre pri vnímaní ideológií podľa vzdelanostných kategórií je možné konštatovať, že najmenej významný je pre respondentov komunizmus. Najvýznamnejší sa pre občanov javí nacionalizmus (predovšetkým u SOU bez maturity).

2.4.2.3.2 Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k hodnotám jednotlivých ideológií (základné hodnoty – A)

Základné hodnoty predstavujú ten priestor ideologických základní, ktorý sa stáva súčasťou života občanov v každodennej realite. Sledovanie rozdielov medzi vzdelanostnými kategóriami v preferencii hodnôt jednotlivých ideológií umožňuje hlbšie nahliadnutie do aktuálnych reálií ideológií.

Sledovanie interskupinových diferencií pri miere inklinácie ku hodnotám liberalizmu na základnej úrovni vedie k zisteniu štatisticky významnej diferencie medzi určenými vzdelanostnými kategóriami v prípade jednej z hodnôt liberalizmu. Ide o hodnotu, podľa ktorej zákon platí pre každého rovnako ($p=0,03$; $F2,66$). Podľa priemerného skóre k nej najviac inklinuje skupina so stredným všeobecným vzdelaním s maturitou ($M=1,79$) a najmenej kategória so stredným odborným vzdelaním bez maturity ($M=2,86$). Zároveň je pri tejto hodnote možné konštatovať vysokú významnosť pre respondentov všetkých vzdelanostných kategórií (na základe 7 stupňovej škály hodnotenia), keď tendenciu možno charakterizovať v tom zmysle, že významnosť tejto hodnoty zjavne rastie s rastom

najvyššieho ukončeného vzdelania. V celkovom pohľade na všetky hodnoty tejto ideológie pri rozhodovaní v každodennom živote je možné povedať, že podľa priemerov sú pre občanov značne významné. Príčiny týchto zistení možno hľadať v aktuálne veľmi výrazných trendoch, ktoré vedú k intenzívnemu otváraniu sa priestoru slobody vo všetkých oblastiach spoločenského života.

Tab. 40: Diferencie vo významnosti liberalizmu na základe vzdelania (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
L	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva	0,79	0,53	3,33	2,77	3,46	3,02	2,92
	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje	1,17	0,32	3,22	2,32	2,86	2,28	2,34
	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)	0,85	0,49	2,77	2,27	2,93	2,42	2,35
	Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako	2,66	0,03	2,66	1,79	2,86	1,95	1,81
	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali (súhlasili s ním)	1,05	0,37	2,88	2,66	3,33	2,74	3,00
	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna	1,07	0,36	2,44	2,06	2,33	2,26	1,92

Legenda: L – liberalizmus; : 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Tab. 41: Diferencie vo významnosti konzervativizmu na základe vzdelania (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
K	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti	2,37	0,05	2,55	3,45	3,20	2,76	2,90
	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať	4,40	0,00	3,44	4,45	4,00	4,00	4,79
	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja	1,25	0,28	3,11	2,54	2,60	2,27	2,61
	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“	0,36	0,83	2,77	3,28	2,86	3,25	3,20
	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne (vedie)	0,87	0,48	3,66	4,44	4,00	4,10	4,37
	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné	0,75	0,55	3,44	3,05	3,53	3,16	3,41

Legenda: K – konzervativizmus; : 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Diferencie v miere inklinácie k hodnotám konzervativizmu sú signifikantné v prípade dvoch hodnôt – a to vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej užitočné sú len veci, ktoré je možné vidieť, počuť, hmatať ($p=0,00$; $F=4,40$). Trendy v preferencii tejto hodnoty nie sú jednoznačné, najintenzívnejšie k nej inklinuje skupina so základným vzdelaním ($M=3,44$) a najmenej kategória s VŠ vzdelaním ($M=4,79$), čo naznačuje postupný presun do negatívneho spektra škály. Štatisticky významné diferencie vykazuje aj hodnota „tradicionalizmu“ ($p=0,05$; $F=2,37$, najintenzívnejšie k tejto hodnote inklinuje skupina so základným vzdelaním ($M=2,55$) a najmenej skupina so stredným všeobecným vzdelaním s maturitou ($M=3,45$). Táto hodnota je teda preferovaná najnižšou a najvyššími

vzdelanostnými skupinami. Hľadanie náznakov jednoznačných trendov preferencií hodnôt konzervativizmu je málo efektívne.

Tab. 42: Diferencie vo významnosti socializmu na základe vzdelania (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
S	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí	0,02	0,99	2,00	1,89	1,93	1,89	1,88
	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí	1,46	0,21	1,66	2,10	1,40	2,14	2,07
	Je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako	0,26	0,87	2,66	2,40	2,66	2,33	2,33
	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži	10,83	0,00	3,00	3,66	2,20	3,61	4,72
	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život	11,12	0,00	2,55	3,52	1,80	3,60	4,59
	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností	9,65	0,00	2,66	3,35	2,53	3,31	4,59

Legenda: S – socializmus; 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Ideológia socializmu je svojimi hodnotami jednou z tých, ktoré svojimi preferenciami vykazujú veľké rozpätie medzi najnižšou a najvyššou nameranou hodnotou pre vzdelanostné skupiny. Je možno uvažovať o tom, že práve toto zistenie prirodzene kopíruje aktuálnu situáciu v slovenskej spoločnosti. Štatisticky významné diferencie medzi vzdelanostnými skupinami pri 3 hodnotách. Ide o hodnotu, podľa ktorej je v spoločnosti potrebné rozdeľovať zdroje podľa potreby, nie podľa zásluh ($p=0,00$; $F=10,83$). Podľa priemerného skóre k tejto hodnote najviac inklinuje skupina so stredným odborným vzdelaním bez maturity ($M=2,20$) a najmenej VŠ vzdelaní ľudia ($M=4,72$) (značný rozdiel v M). Signifikantné diferencie boli namerané aj vo vzťahu k hodnote podľa ktorej všetci v spoločnosti majú mať rovnaký život, a v spoločnosti nemajú byť žiadne sociálne diferenciácie ($p=0,00$; $F=11,12$). Najviac k tejto hodnote inklinujú ľudia so stredným odborným vzdelaním bez maturity ($M=1,80$) a najmenej VŠ vzdelaní ($M=4,59$) /opäť so značným rozdielom M /. Štatisticky významné diferencie boli zistené aj pri hodnote, podľa ktorej zdroje v spoločnosti majú patriť všetkým rovnako za každých okolností ($p=0,00$; $F=9,65$), keď podľa priemerov k tejto hodnote najviac inklinuje skupina so stredným vzdelaním bez maturity ($M=2,53$) a najmenej VŠ vzdelaní ($M=4,59$). Celkovo, pokiaľ ide o vnímanie socializmu, možno na základe priemerov povedať, že jeho hodnoty sú v živote občanov dôležité. Ide zjavne najmä o tie hodnoty, ktoré poukazujú na rôzne atribúty ľudskej vzájomnosti, solidarity, podpory a vzájomné sociálne cítenie.

Tab. 43: Diferencie vo významnosti komunizmu na základe vzdelania (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
Ko	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny	1,65	0,16	4,00	4,40	4,26	4,30	4,83
	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci	4,48	0,00	4,22	5,52	4,80	5,66	6,07
	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevladnia	6,35	0,00	3,00	3,91	1,53	3,49	3,92
	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti	4,30	0,00	2,88	3,60	1,80	3,09	3,66
	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé	5,56	0,00	4,00	4,17	3,20	4,28	5,09

Legenda: Ko - komunizmus; : 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Hodnoty ideológie komunizmu nie len že patria k najmenej preferovaným u respondentov, ale zároveň vykazujú vysokú mieru diferenciácie pokiaľ ide o postoj vzdelanostných skupín. Až na jednu hodnotu, boli zistené rozdiely v miere identifikácie sa s hodnotami komunizmu štatisticky významné. Najvýraznejšie interskupinové diferencie boli zistené pri hodnote, podľa ktorej v spoločnosti proti sebe stoja vlastníci a nemajetní ($p=0,00$; $F=6,35$). Podľa priemerného skóre k nej najviac inklinuje kategória so stredným odborným vzdelaním bez maturity ($M=1,53$) a s výrazným odstupom najmenej k danej hodnote inklinujú VŠ vzdelaní respondenti ($M=3,92$). Ďalšie štatisticky významné diferencie boli zistené vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej v budúcej spoločnosti bude všetko spravodlivé ($p=0,00$; $F=5,56$) keď podľa priemerného skóre k nej najviac inklinuje kategória so stredným odb. vzdelaním bez maturity ($M=3,20$) a s veľkým rozdielom k nej najmenej inklinujú VŠ vzdelaní ($M=5,09$). Vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej človek k svojej práci môže pristupovať ako robot ($p=0,00$; $F=4,48$) možno konštatovať, že podľa priemerného skóre ju najmenej odmieta kategória so základným vzdelaním ($M=4,22$). Výrazne odmietavý postoj k tejto hodnote, charakterizujúcej ideológiu komunizmu vykazuje kategória respondentov s vysokoškolským vzdelaním ($M=6,07$), keď aj všetky vzdelanostné kategórie sa k tejto hodnote stavajú ako k nevýznamnej a málo preferovanej vo všeobecnosti. Štatisticky významné diferencie boli zistené aj vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej bohatstvo v spoločnosti vytvárajú nemajetní ($p=0,00$; $F=4,30$). Podľa priemerného skóre vysoké preferencie voči tejto hodnote boli zistené u skupiny respondentov so stredným odborným vzdelaním bez maturity ($M=1,80$), naopak skôr odmietavý postoj k tejto hodnote vykazujú vysokoškoláci. Celkovo je pri ideológii komunizmu zaujímavé veľké rozpätie nameraných skóre – od najnižšieho ($M=1,53$) až po najvyššie ($M=6,07$)., čo znovu poukazuje na to, že niektoré z týchto hodnôt sú niektorým skupinám občanov blízke, iné, naopak vyvolávajú odmietavé reakcie, podobe ako pri ideológii socializmu.

Tab. 44: Diferencie vo významnosti nacionalizmu na základe vzdelania (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
N	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ	2,43	0,04	2,11	2,50	1,93	2,31	2,86
	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovak	2,47	0,04	2,55	2,97	2,00	2,44	2,98
	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru	2,35	0,05	1,88	2,58	1,80	2,35	2,78
	Prvoradé je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahraničné investície“	2,08	0,08	2,33	2,55	2,00	2,77	3,03
	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných.	3,74	0,00	1,77	2,25	1,60	2,08	2,73
	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá	0,71	0,58	3,11	2,54	2,40	2,40	2,71

Legenda: N – nacionalizmus, 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Diferencie v preferenciách hodnôt ideológie nacionalizmu sú, podľa údajov, uvedených v Tab.44, významné vo vzťahu k štyrom zo šiestich hodnôt. Celkovo najviac sú tieto hodnoty preferované u skupiny respondentov so stredným odborným vzdelaním bez maturity – čo platí vo vzťahu k všetkým hodnotám. Naopak najmenej k hodnotám nacionalizmu inklinujú respondenti s vysokoškolským vzdelaním. Táto tendencia je zjavná bez ohľadu na štatistickú významnosť zistených interskupinových diferencii.

Tab. 45: Diferencie vo významnosti environmentalizmu na základe vzdelania (základné hodnoty –A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
E	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	0,96	0,42	3,44	2,58	3,20	2,64	2,68
	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky	2,00	0,09	3,66	2,75	3,93	3,07	2,99
	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami	1,23	0,29	4,11	3,25	4,00	3,20	3,20
	Človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota	2,43	0,04	3,33	2,63	3,86	2,64	2,65
	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade	1,05	0,38	3,55	2,71	3,40	2,99	3,07
	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia	1,01	0,40	3,55	2,97	3,80	3,00	2,90

Legenda: E – environmentalizmus; , 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Naopak, najnižšia miera diferenciovateľnosti pre vzdelanostné skupiny bola zistená pri hodnotách ideológií environmentalizmu a kresťanstva. Hodnoty environmentalizmu sú, podľa zistených preferencií vnímané pozitívne, až priemerne. Navyše, ide o situáciu, kedy hodnoty, ktoré v každodennom živote zohrávajú veľmi dôležitú úlohu, nie sú vysoko preferované ako hodnoty, ktoré vedú rozhodovanie o tom, koho a čo voliť. Výrazne najpreferovanejšou je hodnota, ktorá vypovedá o ochrane životného prostredia ako o najdôležitejšej hodnote (M=2,58 pre respondentov s ukončeným stredným všeobecným vzdelaním). Najmenej významnou je hodnota o uprednostnení „záujmov a potrieb prírody“ pre záujmami a potrebami človeka pre respondentov so základným vzdelaním (M=4,11).

Štatisticky významné diferencie medzi vzdelanostnými skupinami boli zistené vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej človek sa musí k prírode ako k hlavnej hodnote správať veľmi zodpovedne ($p=0,04$; $F=2,43$) pričom podľa M k nej najviac inklinuje skupina so stredným všeobecným vzdelaním s maturitou ($M=2,63$) a najmenej k nej inklinuje skupina so základným vzdelaním ($M=3,33$).

Tab. 46: Diferencie vo významnosti kresťanstva na základe vzdelania (základné hodnoty -A) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
Kr	Základom vš. života – človeka i spoločnosti je Boh	0,36	0,83	3,88	3,47	4,20	3,58	3,71
	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera	1,21	0,30	4,00	3,55	4,60	3,42	3,82
	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom	1,05	0,37	3,88	3,18	4,33	3,25	3,50
	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti	0,63	0,63	3,88	3,59	4,46	3,66	3,93
	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine	0,37	0,82	2,77	2,72	3,33	2,67	2,77
	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania	1,25	0,28	3,88	3,67	5,00	3,61	3,59

Legenda: Kr – kresťanstvo; 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Kresťanská ideológia je svojimi hodnotami z pohľadu triedenia respondentov podľa úrovne dosiahnutého vzdelania vysoko homogénnym celkom. Diferencie medzi vzdelanostnými skupinami sú minimálne a teda aj rozpätie medzi najnižšími a najvyššími hodnotami priemerného skóre je minimálne. Ide o hodnoty, ktoré sú u občanov stabilne priemerne preferované, s drobnými odchýlkami. Viditeľnou tendenciou je tu zjavne najnižšia miera inklinácie k hodnotám kresťanstva v skupine respondentov so stredným odborným vzdelaním bez maturity. Celkovo najviac preferovanou je hodnota, ktorá je spojená s orientáciou na tradičné chápanie rodiny a jej významu pre život jednotlivcov i spoločnosť ako celok.

2.4.2.3.3. Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k ideológiám (volebné hodnoty -B)

Hodnoty ideológií ako základ pre rozhodovanie sa vo voľbách často nadobúdajú odlišný charakter i celkový obraz v porovnaní s „nezáväzným“ vnímaním týchto hodnôt ako súčasťou každodenného života. Než analýza postúpi do fázy zisťovania rozdielov medzi tým, čo si o hodnotách ideológií respondenti myslia a tým, ako svoj postoj zohľadňujú pri volebných urnách, zaujímavé je sledovať aj na úrovni volebných hodnôt situáciu medzi vzdelanostnými skupinami respondentov

Tab. 47: Diferencie vo významnosti politických ideológií na základe vzdelania (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

IDEOLÓGIA	F	P	MEAN				
			1	2	3	4	5
B- LIBERALIZMUS	1,94	0,10	2,90	2,32	3,05	2,40	2,41
B- KONZERVATIVIZMUS	1,56	0,18	3,37	3,41	3,31	3,20	3,52
B-SOCIALIZMUS	8,82	0,00	2,70	3,00	1,81	2,94	3,45
B-KOMUNIZMUS	8,14	0,00	3,88	4,34	2,90	4,01	4,70
B-NACIONALIZMUS	3,85	0,00	1,92	2,58	1,62	2,41	2,82
B-ENVIROENTALIZMUS	0,51	0,72	3,66	3,07	3,38	3,04	3,02
B-KRESŤANSTVO	0,58	0,67	3,75	3,56	4,34	3,46	3,57

Legenda: ; 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Sledovanie vzdelanostných diferencií pri miere inklinácie k ideológiám pri rozhodovaní vo voľbách umožňuje konštatovať štatisticky významné diferencie medzi vzdelanostnými skupinami v prípade ideológie socializmu, komunizmu a nacionalizmu. Vo vzťahu k socializmu ($p=0,00$; $F=8,82$) boli zistené signifikantné diferencie, ktoré sa svojim charakterom opakujú aj u ostatných dvoch spomínaných ideológií, keď podľa priemerného nameraného skóre charakter interskupinových diferencií naznačuje zjavnú tendenciu, podľa ktorej najnižšiu mieru inklinácie k týmto ideológiám vykazujú respondenti s vysokoškolským vzdelaním. Ešte zaujímavejšie je, že táto tendencia sa týka vlastne všetkých sledovaných ideológií. Znamená to, že vo voľbách sa pre väčšinu respondentov s vysokoškolským vzdelaním stávajú hodnoty ideológií najmenej dôležité v porovnaní s ostatným vzdelanostnými skupinami a že teda vysokoškooláci väčšou mierou, než ostatní respondenti zohľadňujú aj iné, než hodnotové rámce.

Najvýznamnejšie ideológie pre občanov pri rozhodovaní vo voľbách sú podľa vzdelanostných skupín: nacionalizmus s ($M=1,62$ až $M=2,82$); socializmus s ($M=1,81$ až $M=3,45$) a liberalizmus s ($M=2,41$ až $M=3,05$). Najmenej významnou ideológiou je ako aj pri sledovaní ostatných identifikačných znakov komunizmus s ($M=2,90$ až $4,70$).

Z celkového pohľadu na preferovanie jednotlivých ideologických paradigiem pri rozhodovaní vo voľbách je zaujímavé zistenie, podľa ktorého napriek relatívne negatívne vnímaniu komunizmu ale aj socializmu vo vzdelanostných kategóriách je pri najvyššom dosiahnutom vzdelaní stredné odb. bez maturity vnímanie týchto ideológií značne významné: komunizmus $M=2,90$ a socializmus $M=1,81$. V tejto vzdelanostnej kategórii je tiež ako najviac významný spomedzi sledovaných vzdelanostných skupín nacionalizmus $M=1,62$.

2.4.2.3.4. Diferencie medzi vzdelanostnými kategóriami v inklinácii k hodnotám jednotlivých ideológií (volebné hodnoty – B)

Pohľad na volebné hodnoty cez jednotlivé položky ideológií samostatne poskytuje veľmi podrobný prehľad situácie, ktorá charakterizuje volebné rozhodovanie respondentov.

Tab. 48: Diferencie vo významnosti hodnôt liberalizmu na základe vzdelania (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
L	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotliviec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva	2,10	0,07	3,66	2,59	3,80	2,92	2,87
	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje	1,15	0,32	3,00	2,17	2,93	2,36	2,36
	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum	0,88	0,52	2,77	2,40	3,00	2,30	2,44
	Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako	1,66	0,15	2,44	1,86	2,80	2,14	1,94
	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho občania podporovali (súhlasili s ním)	1,59	0,17	3,00	2,72	3,40	2,46	2,81
	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna	0,56	0,68	2,55	2,16	2,40	2,21	2,02

Legenda: L – liberalizmus; ; 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Liberalizmus ako vcelku skôr pozitívne prijímaná ideológia je svojimi hodnotami významným stimulátorom volebného rozhodovania, na čo poukazujú aj priemerné namerané skóre. Diferencie medzi vzdelanostnými skupinami síce nie sú štatisticky významné, pri väčšine hodnôt však možno sledovať kľúčovú tendenciu, ktorá stavia skupinu vysokoškolákov do pozície najviac liberálne orientovanej vzdelanostnej skupiny. Existuje určite minimálne niekoľko významných faktorov, ktoré sa podieľajú na vysokej miere preferencie liberálnych hodnôt u tejto skupiny respondentov, k významným určite patrí spojenie vzdelania s väčšími možnosťami slobodného pohybu vo väčšine oblastí spoločenského života ale tiež poznání, prípadne reálnejším odhadom možností, ktoré poskytuje slobodné rozhodovanie.

Tab. 49: Diferencie vo významnosti hodnôt konzervativizmu na základe vzdelania (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
K	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti	0,96	0,42	2,88	3,41	3,20	2,97	3,01
	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať	3,93	0,00	3,66	3,97	3,86	3,70	4,53
	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja	0,58	0,67	3,22	2,85	2,53	2,58	2,78
	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“	0,20	0,93	3,44	3,20	3,06	3,14	3,29
	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, kto vládne	0,88	0,47	3,55	4,09	3,80	3,78	4,15
	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné	1,08	0,36	3,44	2,94	3,40	3,06	3,37

Legenda: K – konzervativizmus; ; 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Sledovanie vzdelanostných diferencií pri miere inklinácie k hodnotám konzervativizmu umožňuje konštatovať štatisticky významné diferencie medzi vzdelanostnými skupinami vo vzťahu k jednej hodnote. Štatisticky významné diferencie boli zistené vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej sú užitočné len veci, ktoré je možné hmatať, vidieť,

počet ($p=0,00$; $F=3,93$), pričom podľa M k tejto hodnote najviac inklinuje skupina so základným vzdelaním ($M=3,66$) a najmenej skupina s VŠ vzdelaním ($M=4,53$).

Celkovo je konzervativizmus svojimi hodnotami tou ideológiou, ktorá oslovuje najmä stredoškolsky vzdelaných občanov (predovšetkým so stredným odborným vzdelaním s maturitou). Toto je trend fungovania ideológie konzervativizmu na úrovni jednotlivých hodnôt, i ideológie konzervativizmu ako celku. Podľa priemerného nameraného skóre je táto ideológia vo voľbách významná len priemerne.

Tab. 50: Diferencie vo významnosti hodnôt socializmu na základe vzdelania (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
S	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí	0,75	0,55	1,77	2,18	1,60	2,00	1,99
	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí	1,43	0,22	2,44	2,20	1,40	2,07	2,18
	Je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako	0,37	0,82	2,44	2,77	2,26	2,65	2,57
	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži	11,58	0,00	3,22	3,41	1,93	3,83	4,76
	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život	9,72	0,00	4,00	3,77	1,73	3,60	4,62
	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností	9,76	0,00	2,33	3,64	1,93	3,47	4,55

Legenda: S – socializmus; 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Diferencie medzi vzdelanostnými skupinami v miere inklinácie k hodnotám, charakterizujúcim socializmus sú signifikantné vo vzťahu k trom zo šiestich položiek. Ide o hodnotu, podľa ktorej každý môže niečo získať, ale nie preferovanie egalitárstva ($p=0,00$; $F=11,58$) pričom podľa priemerného skóre k nej najviac inklinuje skupina so stredným odborným vzdelaním bez maturity ($M=1,93$) a najmenej vysokoškolsky vzdelaní respondenti ($M=4,76$). Štatisticky významné diferencie boli zistené aj vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej zdroje v spoločnosti majú patriť všetkým rovnako za každých okolností ($p=0,00$; $F=9,76$), keď podľa M k nej najviac inklinuje skupina SOŠ bez maturity ($M=1,93$) a najmenej VŠ vzdelaní ($M=4,55$). Ďalšie signifikantné diferencie boli zistené aj vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej v spoločnosti nemajú byť žiadne triedy ($p=0,00$; $F=9,72$). Podľa priemerného skóre k nej najviac inklinuje skupina SOŠ bez maturity ($M=1,73$), najmenej obdobne ako v predošlých prípadoch VŠ vzdelaní ($M=4,62$).

Socializmus ako ideológia je svojím hodnotovým charakterom zároveň silne pozitívne vnímanou aj výrazne odmietanou ideológiou. Je to známka toho, že respondenti neodmietajú všetko, čo je s touto ideológiou spojené, ale že k hodnotám socializmu pristupujú selektívne. Je však otázne, či to robia vedome (či si uvedomujú, že hodnoty, ktoré vysoko preferujú, sú hodnotami socialistickej ideológie).

Tab. 51: Diferencie vo významnosti hodnôt komunizmu na základe vzdelania (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
Ko	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny	1,93	0,10	4,33	4,46	3,80	4,21	4,74
	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci	6,20	0,00	5,55	5,63	3,66	5,23	5,89
	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevlastnia	4,93	0,00	2,88	3,95	2,00	3,45	4,05
	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti	3,98	0,00	3,11	3,39	1,86	3,09	3,75
	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé	7,53	0,00	3,55	4,02	3,20	4,08	5,09

Legenda: Ko - komunizmus; 1 - ZŠ, 2 - stredné všeobecné s maturitou, 3 - stredné odborné bez maturity, 4 - stredné odb. s maturitou, 5 -VŠ

Miera inklinácie k hodnotám komunizmu je u vzdelanostných skupín výrazne diferencovaná - okrem jednej hodnoty. Vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej v budúcej spoločnosti bude všetko spravodlivé ($p=0,00$; $F=7,53$), sú diferencie významné a keď podľa M k nej najviac inklinuje skupina so základným vzdelaním ($M=3,55$) a najmenej VŠ vzdelaní ($M=5,09$): Tento trend možno pozorovať v prípadoch všetkých hodnôt, ktoré vykazujú štatisticky významné diferencie medzi vzdelanostnými skupinami respondentov.

V celkovom pohľade na komunizmus cez vzdelanostné kategórie neprekvapuje výrazne odmietavý postoj k niektorým jeho hodnotám s nameraným priemerom až ($M=6,20$). O blízkosti niektorých hodnôt marxizmu podstate človeka však svedčia priemery ($M=1,86$) pri hodnote , podľa ktorej ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti, ktorá sa javí ako značne významná pre slovenských občanov - respondentov pri rozhodovaní v parlamentných voľbách 2006. Tieto ľavicové hodnoty boli integrované aj do volebného programu niektorých slovenských politických subjektov, ktoré dosiahli vo voľbách relatívne dobrý výsledok.

Tab. 52: Diferencie vo významnosti hodnôt nacionalizmu na základe vzdelania (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
N	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ	1,97	0,09	2,00	2,62	1,80	2,35	2,77
	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovak	2,58	0,03	1,77	2,87	1,86	2,49	2,93
	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru	3,10	0,01	1,88	2,58	1,33	2,55	2,79
	Prvoradé je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahraniczne investície“	2,54	0,03	2,44	2,58	1,60	2,57	2,92
	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slov. občanov, potom ostatných.	5,31	0,00	1,44	2,25	1,33	2,18	2,80
	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá	1,86	0,11	2,00	2,59	1,80	2,32	2,72

Legenda: N - nacionalizmus, 1 - ZŠ, 2 - stredné všeobecné s maturitou, 3 - stredné odborné bez maturity, 4 - stredné odb. s maturitou, 5 -VŠ

Podľa údajov v Tab. 52 je možné konštatovať nasledovné. Štatisticky významné diferencie boli zistené vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej by spoločnosť mala v prvom rade

podporovať slovenských občanov, potom všetkých ostatných ($p=0,00$, $F=5,31$), pričom podľa M k nej najviac inklinuje skupina SOŠ bez maturity ($M=1,33$) a najmenej VŠ vzdelaní ($M=2,80$). Štatisticky významné diferencie boli zistené aj k hodnote podľa ktorej je starostlivosť o slovenské tradície dôležitejšia ako o kultúru iných národov ($p=0,01$, $F=3,10$) pričom podľa M k nej najviac inklinuje skupina so stredným vzdelaním bez maturity ($M=1,33$) a najmenej VŠ vzdelaní ($M=2,79$). Ďalej boli štatisticky významné diferencie namerané vo vzťahu k hodnote podľa ktorej sloboda každého Slováka je priamo závislá na slobode slovenského národa ($p=0,03$, $F=2,58$), keď k nej s najväčšou mierou inklinuje skupina so základným vzdelaním ($M=1,77$) a najmenej VŠ vzdelaní ($M=2,93$). Poslednou hodnotou, pri ktorej boli zistené štatisticky významné diferencie bola hodnota, podľa ktorej je potrebné v prvom rade podporovať domáci kapitál, až potom zahraničné investície ($p=0,03$, $F=2,54$), keď podľa M k nej s najvyššou mierou inklinuje skupina so stredným vzdelaním bez maturity ($M=1,60$) a najmenej VŠ vzdelaní ($M=2,92$).

Ako aj pri pohlaví a veku, aj pri vzdelanostných skupinách je nacionalizmus s hodnotami, ktoré ho identifikujú, vnímaný ako značne významný, o čom opäť vypovedajú namerané priemery. Opäť sa teda potvrdzuje vysoko pozitívny národnársky princíp pre veľkú časť slovenskej populácie (na základe určitého zovšeobecnenia).

Tab. 53: Diferencie významnosti hodnôt enviromentalizmu na základe vzdelania (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
E	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	0,73	0,56	3,55	2,94	2,66	2,79	2,72
	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky	0,35	0,83	3,33	3,14	3,46	3,06	2,99
	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami	0,34	0,84	3,77	3,45	3,60	3,36	3,26
	Človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota	1,21	0,30	3,44	2,77	3,46	2,64	2,68
	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade	0,66	0,61	3,66	2,90	3,40	3,15	3,19
	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia	1,26	0,28	4,22	3,24	3,73	3,23	3,02

Legenda: E – enviromentalizmus, 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Tab. 54: Diferencie významnosti hodnôt kresťanstva na základe vzdelania (volebné hodnoty -B) (ONEWAY)

	HODNOTY	F	P	MEAN				
				1	2	3	4	5
Kr	Základom vs. života – človeka i spoločnosti je Boh	0,50	0,73	3,66	3,71	4,53	3,60	3,72
	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera	0,80	0,52	3,77	3,75	4,46	3,43	3,76
	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom	0,52	0,71	3,88	3,41	4,26	3,44	3,58
	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti	0,96	0,42	3,88	3,77	4,73	3,61	4,02
	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine	0,47	0,75	3,11	2,93	3,26	2,92	2,68
	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania	0,84	0,49	4,22	3,82	4,80	3,77	3,66

Legenda: Kr – kresťanstvo, 1 – ZŠ, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 –VŠ

Sledovanie vzdelanostných diferencií pri miere inklinácie k hodnotám enviromentalizmu a kresťanstva pri rozhodovaní vo voľbách 2006 nie sú výsledky štatisticky významné avšak trendy, čitateľné z hodnôt priemerného skóre naznačujú zreteľné orientácie. Environmentalizmus so svojimi hodnotami je ideológiou, ku ktorej inklinujú najmä respondenti vyšším vzdelaním (najviac vysokoškoláci) .

Kresťanské hodnoty ako „volebné hodnoty“ sú najmenej významné pre absolventov stredných odborných škôl bez maturity, keď stredoškoláci s maturitou (odborné zamerania) naopak patria k tým, ktorí napriek všeobecne skôr priemernej inklinácii, zohľadňujú hodnoty kresťanstva vo voľbách snáď najviac.

2.4.2.4. Diferencie v miere preferovania politických ideológií v živote vo všeobecnosti (A) a v rozhodovaní pri voľbách (B)

Hodnoty reprezentujúce jednotlivé politické ideológie majú bezpochyby vplyv na správanie a konanie ľudí v ich živote. Zaujímavé je sledovanie diferencií medzi jednotlivými ideológiami; ale aj ich konkrétnymi hodnotami, do akej miery sú pre ľudí významné/nevýznamné v živote vo všeobecnosti (základné hodnoty – A) a pri rozhodovaní pri parlamentných voľbách (2006) (volebné hodnoty – B). Získané výsledky boli spracované pomocou multidimenzionálnej analýzy rozptylu MANOVA – opakované meranie pre vnútrosubjektový faktor (A, B).

2.4.2.4.2 Diferencie v preferovaní ideológií pri rozhodovaní vo všeobecnosti (A) a pri rozhodovaní vo voľbách (B)

Kľúčovou časťou analýzy je porovnanie preferencií, ktoré boli zistené voči ideológiám a ich hodnotám vo všeobecnosti a preferencií týchto hodnôt vo „volebnom“ čase.

Tab. 55: Diferencie v miere významnosti medzi ideológiami; základné hodnoty –A a volebné hodnoty – B (MANOVA 2 x 7)

IDEOLÓGIA	F	P	MEAN	
			A	B
LIBERALIZMUS	0,00	0,95	2,43	2,42
KONZERVATIVIZMUS	1,66	0,19	3,44	3,39
SOCIALIZMUS	7,00	0,00	3,01	3,11
KOMUNIZMUS	1,45	0,22	4,37	4,32
NACIONALIZMUS	0,54	0,46	2,60	2,57
ENVIROMENTALIZMUS	6,56	0,01	2,95	3,07
KREŠŤANSTVO	6,12	0,01	3,49	3,57

Sledovanie miery štatisticky významných diferencií v preferovaní politických ideológií v každodennom živote (A) a pri rozhodovaní vo voľbách (B) umožňuje konštatovať podľa tab.

55 nasledovné. Štatisticky významné diferencie v živote vo všeobecnosti - A a pri parlamentných voľbách - B existujú vo vzťahu k ideológii socializmu ($p=0,00$; $F=7,00$), pričom podľa priemerného nameraného skóre socializmus je významnejší pre občanov viac v každodennom živote ($M=3,01$) ako pri rozhodovaní vo voľbách ($M=3,11$). Štatisticky významné diferencie boli zistené aj vo vzťahu k preferovaniu enviromentalizmu ($p=0,01$; $F=6,56$), keď podľa M táto ideológia viac oslovuje občana v každodennom živote ($M=2,95$) ako pri rozhodovaní odovzdania hlasu v parlamentných voľbách ($M=3,07$). Štatisticky významné diferencie boli zistené aj vo vzťahu ku kresťanstvu ($p=0,01$; $F=6,12$) keď podľa M je táto ideológia významnejšia vo vzťahu ku každodennému životu ako vo vzťahu k volebnému výberu pri parlamentných voľbách. Veľmi zaujímavé je tiež zistenie, podľa ktorého existujú štatisticky minimálne rozdiely v preferovaní liberalizmu vo vzťahu ku každodennému životu ale aj pri voľbách ($F=0,00$)

2.4.2.4.3 Diferencie v miere preferovania medzi hodnotami jednotlivých ideológií pri rozhodovaní vo všeobecnosti (A) a pri rozhodovaní vo voľbách (B)

Konkrétnejšie zistenia poskytuje prehľad údajov na úrovni jednotlivých hodnôt ideológií.

Tab. 56: Diferencie v miere významnosti medzi hodnotami liberalizmu: základné hodnoty –A a volebné hodnoty – B (MANOVA 2 x 6)

	(HODNOTY)	F	P	MEAN	
				A	B
L	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva	0,90	0,34	2,95	2,89
	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje	0,00	1,00	2,36	2,36
	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)	0,26	0,60	2,39	2,42
	Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako	3,13	0,07	1,92	2,03
	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali (súhlasili s ním)	4,59	0,03	2,86	2,72
	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna	0,75	0,38	2,08	2,13

Legenda: L – liberalizmus

Podľa údajov uvedených v tab. 56 je zrejmé, že občania – respondenti vnímajú výrazne diferencovane (v porovnaní úrovne A a úrovne B) v rámci liberalizmu hodnotu: Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali ($p=0,03$; $F=4,59$), keď má väčší vplyv pri rozhodovaní vo voľbách ($M=2,72$) ako pri každodennom rozhodovaní v živote ($M=2,86$). Zaujímavé je tiež zistenie, podľa ktorého je hodnota, podľa ktorej každý môže konať všetko čo zákon nezakazuje vysoko stabilná pri rozhodovaní v každodennom živote ale aj pri volebnom výbere ($F=0,00$).

Tab. 57: Diferencie v miere významnosti medzi hodnotami konzervativizmu: základné hodnoty –A
a volebné hodnoty – B (MANOVA 2 x 6)

	(HODNOTY)	F	P	MEAN	
				A	B
K	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti	2,68	0,10	2,98	3,08
	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať	14,06	0,00	4,41	4,11
	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja	10,63	0,00	2,50	2,73
	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“	0,01	0,90	3,21	3,22
	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne	11,57	0,00	4,27	4,00
	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné	0,98	0,32	3,27	3,19

Legenda: K – konzervativizmus

Podľa údajov uvedených v tab. 57 je badateľné, že občania – respondenti vnímajú rozdielne (komparácia úrovne A s úrovňou B) pri konzervativizme hodnotu: Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať ($p=0,00$; $F=14,06$) pričom podľa M na ňu kladú vyšší dôraz pri voľbách ($M=4,11$) ako v každodennom živote ($M=4,41$). Ďalšou hodnotou pri konzervativizme, pri ktorej boli zistené diferencie v miere významnosti pri voľbách a v bežnom živote je hodnota, podľa ktorej ľudia potrebujú pri rozhodovaní autoritu ($p=0,00$; $F=11,57$) pričom podľa M možno konštatovať, že na ňu kladú väčší dôraz pri rozhodovaní vo voľbách ($M=4,00$) ako pri každodennom živote ($M=4,27$). Hodnotou, pri ktorej je možné sledovať diferencie v miere významnosti na úrovni A a úrovni B je položka konzervativizmu: Spoločnosť = „živé telo“ /organicizmus/ ($p=0,00$; $F=10,63$), keď podľa priemerného nameraného skóre je dôraznejšie uplatňovaná pri hodnotení bežného každodenného rozhodovania ($M=2,50$) v porovnaní s rozhodovaním v parlamentných voľbách ($M=2,73$).

Tab. 58: Diferencie v miere významnosti medzi hodnotami socializmu: základné hodnoty –A
a volebné hodnoty – B (MANOVA 2 x 6)

	(HODNOTY)	F	P	MEAN	
				A	B
S	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí	3,33	0,06	1,89	2,01
	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí	1,17	0,27	2,06	2,12
	Je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako	11,18	0,00	2,36	2,62
	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje nie podľa zásluh	0,13	0,71	4,01	4,04
	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život	1,59	0,20	3,90	4,00
	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností	0,53	0,46	3,81	3,87

Legenda: S - socializmus

Prehľad diferencií v preferovaní hodnôt socializmu pri každodennom živote a pri rozhodovaní vo voľbách podľa údajov uvedených v tab. 58 umožňuje konštatovať nasledovné štatisticky významné diferencie. Občania – respondenti vnímajú rozdielne (komparácia úrovne A s úrovňou B) pri socializme hodnotu rovnosti šanci, nie egalitárstva

($p=0,00$; $F=11,18$) pričom podľa priemerného nameraného skóre k nej viac inklinujú pri každodennom rozhodovaní ($M=2,36$) ako pri rozhodovaní vo voľbách ($M=2,62$).

Tab. 59: Diferencie v miere významnosti medzi hodnotami komunizmu: základné hodnoty –A
a volebné hodnoty – B (MANOVA 2 x5)

Ko	(HODNOTY)	F	P	MEAN	
				A	B
	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny	0,07	0,78	4,53	4,51
	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci	5,06	0,02	5,73	5,53
	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevlastnia	0,76	0,38	3,66	3,73
	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti	0,00	0,99	3,38	3,38
	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé	2,03	0,15	4,55	4,44

Legenda: Ko - komunizmus

Podľa údajov uvedených v tab. 59 je zrejmé, že existujú štatisticky významné diferencie vo vzťahu k hodnote komunizmu, podľa ktorej pracujúci človek je ako robot a nepotrebuje mať nijaký vzťah k svojej práci ($p=0,02$; $F=5,06$) keď podľa priemerného nameraného skóre táto hodnota je pre občanov – respondentov dôležitejšia pri rozhodovaní vo voľbách ($M=5,53$) v porovnaní s uplatňovaním v každodennom živote ($M=5,73$). Zaujímavé je zistenie pri hodnote: Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti, kde podľa ($F=0,00$) je možné konštatovať že neexistujú žiadne diferencie vo vnímaní významnosti tejto hodnoty vo voľbách ani v každodennom živote ($M=3,38$).

Tab. 60: Diferencie v miere významnosti medzi hodnotami nacionalizmu: základné hodnoty –A
a volebné hodnoty – B (MANOVA 2 x 6)

N	(HODNOTY)	F	P	MEAN	
				A	B
	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ	0,01	0,89	2,56	2,55
	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovák	0,53	0,46	2,76	2,71
	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúru iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru	0,61	0,43	2,54	2,59
	Prvoradé je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahraničné investície“	3,99	0,04	2,80	2,68
	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných.	0,57	0,44	2,36	2,40
	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá	0,89	0,34	2,58	2,52

Legenda: N - nacionalizmus

Podľa údajov uvedených v tab. 60 je možné konštatovať existenciu štatisticky významných diferencií vo vnímaní dôležitosti pri bežnom živote (A) a pri rozhodovaní vo voľbách pri hodnote, podľa ktorej je prvoradé podporovať slovenský kapitál, až potom zahraničné investície ($p=0,04$), keď podľa M je možné povedať, že občania – respondenti ju vnímajú ako dôležitejšiu pri rozhodovaní vo voľbách ($M=2,68$) ako pri rozhodovaní v bežnom živote ($M=2,80$).

Tab. 61: Diferencie v miere významnosti medzi hodnotami enviromentalizmu: základné hodnoty –A
a volebné hodnoty – B (MANOVA 2 x 6)

	(HODNOTY)	F	P	MEAN	
				A	B
E	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	3,32	0,06	2,69	2,80
	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky	0,51	0,47	3,02	3,07
	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami	2,17	0,14	3,26	3,36
	Človek sa musí zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota	0,33	0,56	2,70	2,73
	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade	4,91	0,02	3,00	3,14
	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia	8,33	0,00	3,00	3,19

Legenda: E – enviromentalizmus

Podľa údajov uvedených v tab. 61 je možné konštatovať existenciu štatisticky významných diferencií vo vzťahu významnosti k hodnotám enviromentalizmu pri rozhodovaní každodennom živote (A) a pri rozhodovaní vo voľbách (B) nasledovne. Štatisticky významné diferencie boli zistené vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia ($p=0,00$; $F=8,33$), keď podľa priemerného nameraného skóre má táto hodnota významnejší vplyv pri rozhodovaní pre občanov – respondentov v bežnom živote ($M=3,00$) ako pri rozhodovaní vo voľbách ($M=3,19$). Štatisticky významné diferencie boli zistené tiež pri hodnote: Zvieratá musíme chrániť vždy a všade ($p=0,02$; $F=4,91$) keď podľa M je možné konštatovať, že táto hodnota má významnejší vplyv pri rozhodovaní pre občanov – respondentov v bežnom živote ($M=3,00$) ako pri rozhodovaní vo voľbách ($M=3,14$).

Tab. 62: Diferencie v miere významnosti medzi hodnotami kresťanstva: základné hodnoty –A
a volebné hodnoty – B (MANOVA 2 x 6)

	(HODNOTY)	F	P	MEAN	
				A	B
Kr	Základom vs. života – človeka i spoločnosti je Boh	1,60	0,20	3,64	3,71
	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera	0,02	0,87	3,68	3,69
	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom	6,47	0,01	3,40	3,54
	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti	1,99	0,15	3,80	3,87
	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine	2,28	0,13	2,75	2,84
	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania	4,92	0,02	3,68	3,79

Legenda: Kr – kresťanstvo

Podľa údajov uvedených v tab. 62 je možné konštatovať existenciu štatisticky významných diferencií vo vzťahu významnosti k hodnotám kresťanstva pri rozhodovaní každodennom živote (A) a pri rozhodovaní vo voľbách (B) nasledovne. Štatisticky významné diferencie boli zistené vo vzťahu k hodnote, podľa ktorej základom života človeka je láska k Bohu, sebe ale aj iným ľuďom ($p=0,01$; $F=6,74$), keď podľa priemerného nameraného skóre má táto hodnota významnejší vplyv pri rozhodovaní pre občanov – respondentov v bežnom živote ($M=3,40$) ako pri rozhodovaní vo voľbách ($M=3,54$). Štatisticky významné

diferencie boli zistené tiež pri hodnote: Základom dobrého života človeka sú božie prikázania ($p=0,02$; $F=4,92$), keď podľa M je možné konštatovať, že táto hodnota má významnejší vplyv pri rozhodovaní pre občanov – respondentov v bežnom živote ($M=3,68$) ako pri rozhodovaní vo voľbách ($M=3,79$).

2.4.4. Miera prediktability rozhodovania vo voľbách na báze preferovania ideológií

Na úvod tohto paragrafu ponúkame prehľad volených subjektov podľa pohlavia, vzdelania a veku, ktoré boli zistené pri analyzovanej výskumnej vzorke.

Tab. 63: Prehľad volených subjektov vo voľbách do NR SR 2006 podľa pohlavia (%)

POHLAVIE	POLITICKÝ SUBJEKT							SPOLU
	SMER-SD	SDKÚ - DS	SNS	SMK	ĽS-HZDS	KDH	iné	
Muži	32,00*	26,86*	9,71*	5,14	5,71	10,86*	9,71*	100,0
Ženy	28,95*	28,95*	5,79*	5,26	5,26	10,53*	15,26*	100,0
Spolu	30,41	27,95	7,67	5,21	5,48	10,68	12,60	100,0

Legenda: * štatisticky významné diferencie ; hladina významnosti pre $p=0,05$

Na základe údajov uvedených v tab. 63 je možné konštatovať, že najväčšie % respondentov (pri sledovaní pohlavia) v parlamentných voľbách do NR SR v roku 2006 odovzdalo svoj hlas politickému subjektu SMER-SD (30,41%) z toho mužov (32,00%) a žien (28,95%). Druhý v poradí v počte odovzdaných hlasov bol subjekt SDKÚ-DS (27,95%), z toho mužov (28,86%) a žien (28,95%). Na treťom mieste je možné podľa uvedených údajov konštatovať hlasy odovzdané subjektom, ktoré neprekonali potrebné volebné kvórum pre vstup do NR SR, klasifikované Metodike I-1 ako „iné“ (12,60%).

Tab.64 Prehľad volených subjektov vo voľbách do NR SR 2006 podľa vzdelania (%)

VZDELANIE	POLITICKÝ SUBJEKT							SPOLU
	SMER-SD	SDKÚ - DS	SNS	SMK	ĽS-HZDS	KDH	iné	
1	44,44	11,11	0,00	0,00	11,11	33,33	0,00	100,0
2	20,27*	32,43*	9,46	5,41	8,11	8,11	16,22*	100,0
3	73,33*	6,67	0,00	0,00	6,67	0,00	13,33	100,0
4	41,59*	22,12*	7,96	3,54	3,54	9,73*	11,50*	100,0
5	22,08*	33,12*	7,79*	7,14*	5,19	12,34*	12,34*	100,0
Spolu	30,41	27,95	7,67	5,21	5,48	10,68	12,60	100,0

Legenda: 1 – základné, 2 – stredné všeobecné s maturitou, 3 – stredné odborné bez maturity, 4 – stredné odb. s maturitou, 5 – vysokoškolské; * štatisticky významné diferencie ; hladina významnosti pre $p=0,05$

Na základe analýzy údajov uvedených v tab. 64 je možné konštatovať, že najviac VŠ vzdelaných voličov má politický subjekt SDKÚ-DS (33,12%). Najväčšie percento respondentov – voličov so stredným odb. vzdelaním s maturitou odovzdalo svoj hlas SMERU-SD (41,59%). Najviac absolventov SOU bez maturity volilo pol. subjekt SMER-SD (71,33%). Čo sa týka voličov – respondentov so stredným všeobecným vzdelaním

s maturitou, tí v najväčšom počte volili SDKÚ-DS (32,43%). Respondenti – voliči so základným vzdelaním v najväčšom zastúpení odovzdali svoj hlas subjektu SMER-SD (44,44%).

Tab.65: Prehľad volených subjektov vo voľbách do NR SR 2006 podľa veku (%)

VZDELANIE	POLITICKÝ SUBJEKT							SPOLU
	SMER-SD	SDKÚ - DS	SNS	SMK	ĽS-HZDS	KDH	iné	
18-30	26,52*	29,55*	9,85*	6,06	3,72	10,61*	13,64*	100,0
31-50	28,21*	33,33*	7,69	1,71	3,42	11,11*	14,53*	100,0
50+	36,04*	21,62*	5,41	8,11	9,01	9,91*	9,91*	100,0
Spolu	30,00	28,33	7,78	5,28	5,28	10,56	12,78	100,0

Legenda: * štatisticky významné diferencie ; hladina významnosti pre $p=0,05$

Pokiaľ ide o preferovanie politických subjektov v parlamentných voľbách do NR SR 2006 je možné povedať (na základe údajov v tab. 89), že generáčne najstarší elektorát má SMER-SD, kde mu odovzdalo svoj hlas až 36,04% respondentov – voličov nad 50 rokov. Najväčší počet voličov – respondentov v najmladšej generáčnej skupine 18-30 rokov má politický subjekt SDKÚ-DS (29,55%).

Tab.66: Miera prediktability rozhodovania vo voľbách na báze preferencií Ideológií (DISKRIMINAČNÁ ANALÝZA – súhrnná funkčná analýza)

IDEOLOGIA	F	P
B- LIBERALIZMUS	2,60	0,01
B- KONZERVATIVIZMUS	2,53	0,02
B- SOCIALIZMUS	2,24	0,38
B- MARXIZMUS	2,58	0,01
B- NACIONALIZMUS	10,68	0,00
B- ENVIROMENTALIZMUS	1,67	0,12
B- KREŠTANSTVO	9,95	0,00

V Tab. 66 je uvedené do akej miery možno tie - ktoré politické ideológie považovať za predikátor budúceho rozhodovania sa vo voľbách. Do akej miery možno tú ktorú ideológiu považovať za diskriminujúci činiteľ inklinácie k ponúkaným politickým subjektom vo voľbách.

Tab.67: Prehľad miery odlišnosti volených subjektov od preferovaných ideológií pri voľbách (podľa počtu prípadov)(DISKRIMINAČNÁ ANALÝZA - klasifikačná matrica)

IDEOLOGIA	SMER-SD	SDKÚ - DS	SNS	SMK	ĽS-HZDS	KDH	Iné
B- LIBERALIZMUS	77	30	0	1	1	1	1
B- KONZERVATIVIZMUS	37	53	1	3	1	4	3
B- SOCIALIZMUS	11	9	0	1	3	3	1
B- KOMUNIZMUS	3	7	0	7	1	0	1
B- NACIONALIZMUS	10	4	0	0	4	2	0
B- ENVIROMENTALIZMUS	6	15	0	3	0	15	0
B- KREŠTANSTVO	21	15	1	2	0	2	5
spolu	165	133	2	17	10	27	11

Podľa údajov uvedených v Tab. 90 najväčším predikátorom volebného rozhodovania sa je nacionalizmus ($p=0,00$; $F=10,68$), čo znamená, že občania, ktorí vykazujú vysoké preferencie hodnôt nacionalizmu budú s vysokou mierou pravdepodobnosti voliť politický subjekt, ktorého politický program je zhmotnením týchto hodnôt. Len o málo menej silným predikátorom je ideológia kresťanstva ($p=0,00$; $F=9,95$), čo opäť znamená, že občania, ktorí v analýze uvádzajú vysokú mieru inklinácie ku kresťanstvu budú s vysokou pravdepodobnosťou voliť politický subjekt reprezentujúci v programe kresťanské hodnoty.

Tab. 67 poskytuje v prehľade informáciu o tom, do akej miery sa respondenti odchyľujú od voľby predikovanej vzhľadom na ich preferencie hodnôt sledovaných ideológiami. Možno napríklad predpokladať, že respondenti, ktorí vykazujú výrazné preferencie hodnôt kresťanstva budú voliť politický subjekt, ktorý tieto hodnoty reprezentuje (KDH). Tab. 67 predkladá počet respondentov, ktorí v tejto predikovanej linii vykazujú odchýlky.

Na základe analýzy údajov uvedených v Tab. 67, je možné konštatovať, že najvyššia miera odlišnosti volebných rozhodnutí od preferovaných ideológií bola zistená pri politickom subjekte SMER-SD (celkovo 165). Na základe toho možno uvažovať o vysokej miere hodnotovej diskontinuity vo vnútri voličskej základne SMER-u. Toto tvrdenie je možné vysvetliť sčasti spôsobom vzniku tohto subjektu. Najmenšie odchýlky u respondentov – voličov SMER-u boli sledované pri hodnotách reprezentujúcich ideológiu marxizmu. Ďalším subjektom, ktorý podľa analýzy vykazuje druhú najvyššiu mieru odlišnosti od preferovaných ideológií predstavuje SDKÚ-DS. Aj pri tomto politickom subjekte je možné uvažovať o určitej vnútornej hodnotovej diferenciácii v súvislosti so vznikom tohto subjektu. SDKÚ-DS sa transformovalo pôvodne z SDK volebnej päť koalície, ktorú reprezentovalo 5 samostatných politických subjektov so značne odlišnými hodnotovými orientáciami. Oslovilo teda relatívne široký diapazón voličov, avšak hodnotový ale aj ideologický charakter ostal značne diferencovaný. Najmenšie odchýlky možno u voličov SDKÚ-DS sledovať pri hodnotách nacionalizmu. Možno predpokladať, rovnako ako u SMER-u, (aj keď nie s takou intenzitou vnútorné hodnotové štiepenie. Hodnotovo najviac vyprofilovaných voličov podľa tejto analýzy má SNS, kde podľa miery odlišnosti od preferovaných ideológií bola zistená celkovo len v počte 2. Na základe toho zistenia je možné sa domnievať, že elektorát Slovenskej národnej strany je silne ovplyvňovaný hodnotami, ktoré SNS reprezentuje. Podľa kapitoly III.; podľa analýzy politických a volebných programov SNS je možné konštatovať, že sú to predovšetkým hodnoty nacionalizmu a kresťanstva. Výrazne nízka miera odlišnosti (celkový sumár 10) od preferovaných ideológií bola zistená aj pri pol. subjekte HZDS-LS.

2.4.5. Určenie charakteru ideológií na báze hodnôt ideológií

Regresnou analýzou bolo sledované ako bol tvorený charakter jednotlivých ideológií, pokiaľ ide o operacionalizované položky, to znamená do akej miery sa jednotlivé položky podieľajú na charaktere tej ktorej sledovanej ideológie. Vplyv na položiek charakter politických ideológií bol sledovaný pri rozhodovaní sa vo všeobecnosti (A) a pri rozhodovaní sa vo voľbách (B).

Tvorba charakteru ideológií v živote vo všeobecnosti (A)

Vzchádzajúc z tabuľky č. 68 je možné konštatovať nasledovné. Pri ideológii *liberalizmu*, pri rozhodovaní sa vo všeobecnosti je položkou, ktorá sa najvýraznejšie podieľa na kreovaní charakteru tejto ideológie: *Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna* (BETA=0,263) a najmenej položka: *Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotliviec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva* (BETA=0,048).

Konzervativizmus najvýraznejšie kreuje položka: *Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať* (BETA=0,203). Najmenší podiel na vytváraní charakteru ideológie konzervativizmu má položka: *Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja* (BETA=0,144).

Sledovanie hodnotovej základne *socializmu* ukazuje, že položkou, ktorá má najsilnejší vplyv pri vytváraní charakteru tejto ideológie je: *Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži* (BETA=0,220). Zároveň možno konštatovať, že najmenší vplyv na vytváraní podoby socializmu má položka: *Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí* (BETA=0,126).

Na základe analýzy výsledkov uvedených v tab. 68 možno konštatovať, že pri ideológii *komunizmu* je položkou, ktorá má najväčší vplyv na kreovaní jej charakteru: *Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci* (BETA=0,233). Zároveň na základe zistení možno povedať, že položke, ktorá sa najmenej podieľa na vytváraní charakteru komunizmu je: *Ludia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti* (BETA=0,179).

Na základe zistení regresnej analýzy v tab. 68 možno konštatovať pri ideológii *nacionalizmu*, že položkou, ktorá najvýraznejšie kreuje charakter tejto ideológie je: *Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovak* (BETA=0,180). Položkou, ktorá sa najmenej podieľa na vytváraní charakteru nacionalizmu je: *Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných* (BETA=0,168).

Pri pohľade na výsledky analýzy *enviromentalizmu* uvedené v tab. 68 je zrejmé, že položkou majúcou najväčší vplyv na kreovaní charakteru tejto ideológie je: *Najprv sa*

musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami (BETA=0,179) a položkou, ktorá sa najmenej podieľa na vytváraní charakteru enviromentalizmu je: Človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota (BETA=0,166).

Sledovanie výsledkov analýzy poukazuje na to, že pri kresťanstve je položkou, ktorá sa najvýraznejšie spolupodieľa na vytváraní charakteru ideológie je: Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti (BETA=0,177), zároveň možno povedať, že hodnotou, majúcou najmenší vplyv na spoluvytváraní charakteru kresťanstva je: Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine (BETA=0,145).

Tab. 68: Tvorba charakteru ideológií v živote vo všeobecnosti (A) (Regresná analýza)

I	HODNOTY	celkový efekt R	F	p	regresná analýza - e pre hodnoty ideológií	
					P	BETA
L	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivец a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva	0,9911	3310,08	0,0000	0,0076	0,048
	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje				0,0002	0,068
	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)				0,0000	0,253
	Ludia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako				0,0000	0,211
	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali (súhlasili s ním)				0,0000	0,236
	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna				0,0000	0,263
K	Každý národ by si mal ctiť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti	0,9903	3052,76	0,0000	0,0000	0,163
	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať				0,0000	0,203
	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja				0,0000	0,144
	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“				0,0000	0,171
	Ludia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne (vedie)				0,0000	0,201
	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločné				0,0000	0,172
S	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí	0,9897	2865,62	0,0000	0,0000	0,126
	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí				0,0000	0,133
	Je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako				0,0000	0,144
	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži				0,0000	0,220
	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život				0,0000	0,219
	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností				0,0000	0,219
	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny				0,0000	0,213

Ko	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci	0,9890	3222,51	0,0000	0,0000	0,233
	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevlastnia				0,0000	0,187
	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti				0,0000	0,179
	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé				0,0000	0,214
N	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ	0,9906	3148,97	0,0000	0,0000	0,175
	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovák				0,0000	0,180
	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru				0,0000	0,172
	Prvoradé je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahraníčné investície“				0,0000	0,179
	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných.				0,0000	0,168
	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá				0,0000	0,173
E	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	0,9909	3264,19	0,0000	0,0000	0,163
	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky				0,0000	0,173
	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami				0,0000	0,179
	Človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota				0,0000	0,166
	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade				0,0000	0,174
	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia				0,0000	0,174
Kr	Základom vs. života – človeka i spoločnosti je Boh	0,9911	3349,33	0,0000	0,0000	0,175
	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera				0,0000	0,174
	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom				0,0000	0,171
	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti				0,0000	0,177
	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine				0,0000	0,145
	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania				0,0000	0,174

Legenda: L – liberalizmus, K – konzervativizmus, S – socializmus, Ko – komunizmus, N – nacionalizmus, E – enviromentalizmus, Kr – kresťanstvo

Tvorba charakteru ideológií pri rozhodovaní vo voľbách (B)

Na základe analýzy výsledkov uvedených v tabuľke 69 možno konštatovať nasledovné. Pri ideológii *liberalizmu* pri rozhodovaní sa vo voľbách je položkou, ktorá má najväčší vplyv na vytváraní charakteru tejto ideológie položka: *Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivec a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva* (BETA=0,198). Najmenší vplyv na kreovaní liberalizmu ako ideológie má v tomto výskume položka: *Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako* (BETA=0,161).

Ideológiu konzervativizmu podľa výsledkov uvedených v tab. 69 najintenzívnejšie kreuje položka: *Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatať* (BETA=0,196), najmenší podiel na vytváraní charakteru konzervativizmu má položka: *Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja* (BETA=0,155).

Socializmus ako ideológiu podľa zistení v tab. 69 najintenzívnejšie vytvára položka: *Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži* (BETA=0,214). Najmenší podiel na vytváraní charakteru socializmu má položka: *Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí* (BETA=0,129).

Na základe údajov uvedených v ta. 69 možno konštatovať, že pri ideológii komunizmu je položkou, ktorá sa najviac podieľa na vytváraní charakteru tejto ideológie je položka: *Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci* (BETA=0,230) a položkou, ktorá sa najmenej podieľa na vytváraní charakteru komunizmu je položka: *Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti* (BETA=0,180).

Čo sa týka nacionalizmu, pri tejto ideológii možno na základe zistení konštatovať, že hodnotou, ktorá sa najviac podieľa na vytváraní charakteru tejto ideológie je hodnota, podľa ktorej: *Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovák* (BETA=0,178) a hodnota, ktorá sa podieľa najmenej na kreovaní charakteru nacionalizmu je hodnota: *Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá* (BETA=0,167).

Pri ideológii enviromentalizmu na základe výsledkov výskumu uvedených v tabuľke 69 možno konštatovať, že položkou, ktorá sa najintenzívnejšie podieľa na kreovaní enviromentalizmu je: *Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami* (BETA=0,175) a najmenší podiel na vytváraní podstaty tejto ideológie má položka: *Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia* (BETA=0,150).

Tab. 69: Tvorba charakteru ideológii pri rozhodovaní vo voľbách (B) (Regresná analýza)

I	HODNOTY	celkový efekt R	F	p	regresná analýza - e pre hodnoty ideológii	
					P	BETA
L	Základom všetkého diania v spoločnosti je každý jednotlivец a jeho záujmy, až potom nasledujú záujmy rôznych skupín obyvateľstva	0,9901	2998,19	0,0000	0,0000	0,198
	Každý môže byť slobodný a konať podľa vlastnej vôle všetko, čo zákon nezakazuje				0,0000	0,176
	Pri poznávaní sveta okolo nás sa máme spoliehať predovšetkým na vlastný rozum (mozog)				0,0000	0,180
	Ľudia sú si navzájom rovnocenní, zákon platí pre každého rovnako				0,0000	0,161
	Pre všetko dianie v spoločnosti je dôležité, aby ho radoví občania podporovali (súhlasili s ním)				0,0000	0,189
	Na vládnutí by sa mali podieľať viaceré strany, hnutia nie len jedna				0,0000	0,165
	Každý národ by si mal ctíť svoje tradície, lebo to čo bolo dobré v minulosti, bude dobré aj v budúcnosti				0,0000	0,168

K	Užitočné môžu byť len veci, ktoré môžeme vidieť, počuť, hmatat	0,9903	3070,86	0,0000	0,0000	0,196
	Spoločnosť je ako živé „telo“, ktoré sa prirodzene vyvíja				0,0000	0,155
	V každej spoločnosti musí byť nejaká hierarchia, kde jedni sú „vyššie“, iní „nižšie“				0,0000	0,173
	Ľudia sa v spoločnosti nemôžu rozhodovať podľa seba, ale podľa toho, čo určí ten, kto vládne (vedie)				0,0000	0,195
	Vlastníctvo by malo byť v rukách jednotlivých ľudí, nie spoločne				0,0000	0,170
S	Človek v spoločnosti nemôže „byť sám“, potrebuje byť súčasťou života iných ľudí	0,9899	2937,73	0,0000	0,0000	0,129
	Človek sa stará nie len o seba, ale aj o ostatných ľudí				0,0000	0,133
	Je správne, ak ľudia sú si rovní v tom, že každý môže niečo „získať“, nie v tom, že každý dostane rovnako				0,0000	0,154
	Zdroje v spoločnosti by mali byť rozdeľované podľa toho, čo kto potrebuje, nie podľa toho, čo si zaslúži				0,0000	0,214
	V spoločnosti nemajú byť žiadne triedy, vrstvy, všetci majú mať rovnaký život				0,0000	0,213
	Zdroje v spol. majú patriť všetkým rovnako za každých okolností				0,0000	0,212
Ko	Pre vývoj v spoločnosti sú dôležité len ekonomické záležitosti a to, ako tu fungujú triedy, vrstvy, skupiny	0,9890	3248,48	0,0000	0,0000	0,212
	Pracujúci človek je ako robot, nepotrebuje mať vzťah k svojej práci				0,0000	0,230
	V spoločnosti stoja proti sebe tí, ktorí majú majetok (moc) a tí čo nič nevlastnia				0,0000	0,191
	Ľudia, ktorí nemajú majetok a poctivo pracujú, vytvárajú bohatstvo spoločnosti				0,0000	0,180
	V budúcej spoločnosti nemusia byť triedy, všetko bude spravodlivé				0,0000	0,211
N	Pre dobré vzťahy SR s inými štátmi je nevyhnutné stále posilňovať slovenský národ	0,9908	3230,50	0,0000	0,0000	0,174
	Ak bude slobodný slovenský národ, bude slobodný aj každý Slovák				0,0000	0,178
	Dôležitejšia ako starostlivosť o kultúry iných národov je starostlivosť o slovenské zvyky, tradície, kultúru				0,0000	0,173
	Prvoradé je podporovať „domáci-slovenský kapitál“ až potom „zahranicné investície“				0,0000	0,175
	Spoločnosť by mala podporovať v prvom rade slovenských občanov, potom všetkých ostatných.				0,0000	0,168
	Láska k svojej vlasti by mala byť pre každého občana prvoradá				0,0000	0,167
E	Najdôležitejšou vecou je ochrana životného prostredia	0,9853	1994,05	0,0000	0,0000	0,150
	Starostlivosť o Zem ako celok je dôležitejšia ako o menšie celky				0,0000	0,174
	Najprv sa musíme postarať o prírodu a životné prostredie, potom príde na rad človek so svojimi potrebami				0,0000	0,175
	Človek sa musí veľmi zodpovedne správať k prírode a životnému prostrediu, lebo to je hlavná hodnota				0,0000	0,173
	Zvieratá musíme chrániť vždy a všade				0,0000	0,170
	Zvieratá majú mať rovnaké právo na dobrý život ako ľudia				0,0000	0,170
Kr	Základom vs. Života – človeka i spoločnosti je Boh	0,9912	3385,57	0,0000	0,0000	0,174
	Najdôležitejšia pre život a poznanie je viera				0,0000	0,171
	Základom života človeka je láska k Bohu, sebe a iným ľuďom				0,0000	0,171
	Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti				0,0000	0,175

	Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine				0,0000	0,146
	Základom dobrého života človeka sú božie prikázania				0,0000	0,173

Legenda: L – liberalizmus, K – konzervativizmus, S – socializmus, Ko – komunizmus, N – nacionalizmus, E – enviromentalizmus, Kr - kresťanstvo

Pri kresťanstve a jeho hodnotovej charakteristike možno na základe získaných údajov konštatovať, že položkou, ktorá sa najvýraznejšie podieľa na kreovaní charakteru tejto premodernej ideológie je položka: *Každý človek má nádej byť spasený na základe božej milosti* (BETA=0,175). Položkou, ktorá má najmenší podiel na vytváraní charakteru kresťanstva je: *Základom života človeka je usporiadaný život v tradičnej rodine* (BETA=0,146).

Záver

Empirická analýza relevantných politicko-ideologických paradigiem na Slovensku priniesla mnohé zaujímavé zistenia. Tieto umožňujú vytvoriť si ucelený obraz o vnímaní a preferenciách politických ideológií a ich axiologickej základne v rámci SR vo voľbách aj v každodennom živote. Zistenia prezentované v analýze sú založené na pôvodných údajoch a v mnohých súvislostiach nie sú prekvapivé. Komparácie s inými podobnými analýzami (Krivý alebo Výrost) sú problematické, pretože napriek ich čiastočnému zameraniu na hodnotové orientácie občanov na Slovensku údaje v týchto výskumoch sú získavané inými metodikami a spracovávané inými metódami.

Kvantifikovaná podoba základných aj štatisticky spracovaných údajov umožňuje pracovať so získanými údajmi nielen na úrovni úvah a hypotetických predpokladov, ale predovšetkým v zmysle východiskovej bázy podloženej empirickými faktami.

Empirické zistenia v analýze poukazujú na to, že hodnotová základňa paradigiem relevantných politických ideológií na Slovensku je svojou štruktúrou veľmi blízka všeobecne uznávaným štandardom. Výsledky faktorovej analýzy umožňujú sledovať rozdelenie hodnotového poľa v sledovanom priestore do 7 relevantných ideológií – liberalizmus, konzervativizmus, socializmus, komunizmus, nacionalizmus, enviromentalizmus a kresťanstvo, pričom každá z hodnotových paradigiem je ďalej štruktúrovaná.

Na základe 7 stupňovej škály možno z pohľadu súhrnných zistení konštatovať, že aj keď diferencie v rámci sledovaných skupín sú v niektorých prípadoch značné, vnímanie významnosti jednotlivých ideológií medzi sledovanými skupinami podľa pohlavia, veku a vzdelania je minimálne.

Ideológiou, ktorá je pre občanov SR – respondentov najmenej významná v živote vo všeobecnosti ale aj pri rozhodovaní vo voľbách je komunizmus s jeho hodnotami. Je to pravdepodobne spôsobené negatívnymi skúsenosťami spájanými s obdobím pred novembrom 1989. V súčasnej slovenskej spoločnosti sú hodnoty komunizmu odmietané

automaticky, a to aj napriek tomu, že niektoré hodnoty tejto ideológie sú podstate moderného človeka a súčasnej vyspelej ľudskej spoločnosti veľmi blízke. Ideológiou, ktorá je v živote vo všeobecnosti ale aj pri rozhodovaní vo voľbách pre Slovákov veľmi významná je nacionalizmus s jeho hodnotami. Možno to spojiť s kultúrno-historickým kontextom, ktorý súvisí s dlhodobým postrádaním samostatného slovenského štátno-právneho celku a s dlhodobou dejinnou snahou o jeho vytvorenie. Rovnako pozitívne vnímanie je možné pozorovať pri kresťanstve a jeho hodnotách čo taktiež súvisí s kultúrno-historickým kontextom, keď je dokázateľné (časť II. III. práce), že v súčasnosti (rovnako ako aj v histórii) je väčšina slovenskej populácie stúpenkami katolíckej viery.

Podľa všeobecných zistení ďalej možno konštatovať, že Slováci vcelku pozitívne pristupujú aj k hodnotám liberalizmu a environmentalizmu.

Čo sa týka rozhodovania sa vo voľbách najväčšie diferencie vo vzťahu: významné v každodennom živote - významné vo voľbách je možné sledovať pri ideológii environmentalizmu s jej hodnotami. Tu napriek vnímaniu jej hodnôt ako významných v živote im Slováci neprpisujú taký význam v čase rozhodovania sa vo voľbách. Dôvodom toho je pravdepodobne skutočnosť, že na Slovensku sa doposiaľ nevyprofiloval silný politický subjekt s environmentálnym programom, ktorý by bol schopný vo voľbách uspieť a prekonať hranicu potrebnú pre vstup do NR SR, a tak sa jeho potenciálni voliči obávajú reálnej straty svojho hlasu vo voľbách. V súčasnosti je taktiež realitou fakt, že neexistuje samostatný subjekt s „enviro“ programom, preto sa stáva súčasťou iných politických subjektov, kde však hodnoty environmentalizmu nie sú vnímané ako prioritné. V perspektíve však možno vysloviť presvedčenie o tom, že existuje relatívne vysoká pravdepodobnosť úspešnosti samostatného politického subjektu, s enviro problematikou. Potrebuje však vhodne a cielene pripravený program a volebnú kampaň zameranú na striktné vytýčenú cieľovú skupinu.

Na základe zistení je možné ďalej konštatovať, že pri rozhodovaní vo voľbách sa s relevantnými hodnotami najintenzívnejšie identifikujú voliči SNS a HZDS-LS. Možno povedať, že hodnoty nacionalizmu a kresťanstva podopreté silným sociálnym kontextom výrazne a efektívne oslovujú stabilne voličov týchto subjektov. Najväčšie ideové pnutie je badateľné pri subjektoch SMER-SD a SDKÚ-DS. Tieto napriek svojej relatívne vysokej podpore vo voľbách 2006 do NR SR sú subjektmi syntetizujúcimi voličov so širokého diapazónu celého politického spektra, čo je dôvodom ich politickej krehkosti v zachovaní dlhohodobej širokej voličskej základne. Po „krste ohňom“ sú podľa výsledkov tejto analýzy voličsky najstabilnejšími subjektmi SNS, HZDS-LS a SMK.

Literatúra

1. ADAMS, I. (2001): Political Ideology Today. (Politics Today). Manchester. Manchester University Press.
2. ANZENBACHER, A. (2004): Kresťanská sociálna etika. Brno. CDK.
3. ARENDOVÁ, H. (1996): Pôvod totalitarizmu. Praha. OIKOYMENH.
4. BANÍK, A.(2000): O dialektickej podstate slovenského konfesionalizmu. Martin. Matica slovenská.
5. BARADAT, L., P. (2005): Political Ideologies: Their Origins and Impact. (9th edition) New Jersey. Prentice Hall.
6. BAUER, J.(1991): Ideologie, hodnoty a politika. Praha. VŠE.
7. BAUER, M.(2003): Ideologie a paměť. Jihlava. H&H.
8. BAUMAN, Z. (1967): Vízie ľudského sveta. Bratislava. Obzor.
9. BELL, D. (1965): The End of Ideology. New York. The Free Press.
10. BERGER, P.(1997): Vzdálená sláva. Hľadání víry ve věku lehkověrnosti. Brno. Barrister & Principal.
11. BILASOVÁ, V.,DUPKALA, R., ŽEMBEROVÁ, V. (2005): Fenomén Slovanstva Prešov. FF PU.
12. BILASOVÁ, V. – ŽEMBEROVÁ, V.(2004): Fenomén slovanstva – filozofické a
13. Kultúrne kontexty. In: BILASOVÁ, V., DUPKALA, R., ŽEMBEROVÁ, V. (eds.): Fenomén slovanstva , jeho filozofické, teologické, politologické a literárnohistorické reflexie I. Prešov. FF PU. s. 54-68.
14. BOBBIO, N. (2003): Pravice a levice. Brno. CDK.
15. BRUGGER, W.(1994): Filosofický slovník. Praha. NAŠE VOJSKO.
16. BUNČÁK, J.(2001): Religiozita na Slovensku a v európskom rámci. In: Sociológia č. 1/2001, s. 47.
17. BÚTORA, M., HUNČÍK, P. (ed.)(1996): Slovensko 1995. Bratislava. IVO.
18. BÚTORA, M (ed.)(1997): Slovensko 1996. Bratislava. IVO.
19. BÚTORA, M., IVANTYŠYN, M.(ed.)(1998):Slovensko 1997. Bratislava. IVO.
20. BÚTORA, M., MESEŽNIKOV, G., BÚTOROVÁ, Z. (1999): Slovenské voľby '98 Kto? Prečo? Ako? Bratislava. IVO.
- 21.BUZALKA, J.(2000): Konfesionalizmus a politický vývoj Slovenska. In: OS – Fórum občianskej spoločnosti, č.1, s.22 – 26.
21. BYSTRICKÝ, V.(2005): Boľševizmus verzus fašizmus. [online]. [citované 11.03.2006]
22. Dostupné z: <<http://www.historiarevue.sk/index.php?id=2005bystricky3>>
23. DAVID, R. (1996): Politologie. Olomouc. FIN.
24. DELFOVÁ, H. – LAUEROVÁ, J., G. – HACKENESCHOVÁ, Ch. – LEMCKEOVÁ, M.: (1993): Lexikón filozofie. Bratislava. OBZOR.
25. DUPKALA, R.(1995): Slovanská mytológia. Prešov. MCP.

26. DUPKALA, R.(1996): Štúrovci a Hegel (K problematike slovenského hegelianizmu a antihegelianizmu. Prešov. ManaCon.
- 27.DUPKALA, R.(2001): „Koniec ideológií“ v kontextoch historicistických koncepcií Filozofie dejín. In: GBÚROVÁ, M.(ed.): Ideológie na prahu III. tisícročia. Prešov. FF PU.
27. DŽUPKOVÁ, H. – GERMEŠOVÁ, G. (2005): Fenomén slovanstva v dobových Ambíciách kresťanstva a jeho konfesii. In: BILASOVÁ, V., DUPKALA, R., ŽEMBEROVÁ, V. (2005): Fenomén Slovanstva. Prešov. FF PU. s. 39-48.
28. DVOŘÁKOVÁ, V. – KUNC, J. (1994): O přechodech k demokracii. Praha. SLON.
29. HEAD, B., W. (1980): The Origin of „ideol'que“ and „ideológie“, Studies on Voltaire and the Eighteenth Century, vol 183, Oxford.
30. HORSKÝ, M.(1999): Podmienky obnovy morálky nemožno premieňať na politický kapitál. In: OS – fórum občianskej spoločnosti, č.2, s. 42 –45
31. EAGLETON, T. (1991): Political Ideology (An Introduction). London. Verso.
32. FEUERBACH, L. : Zásady filozofie budúcnosti. In: Antológia z diel filozofov. Novoveká empirická a osvietená filozofia. Bratislava 1967, s. 505.
- 33.FREEDEN, M. (2001): Reassessing Political Ideologies: The Durability of Dissent. London and New York. Routledge.
33. FUKUYAMA, F. (1990): Koniec dejín? Střední Evropa, roč.6, č. 15, s. 9-24.
34. GBÚROVÁ, M.(1996): Medzi identitou a integritou. Prešov. Slovacontact.
35. GBÚROVÁ, M. (1999): Základné politické ideológie na prahu zblížovania? In: Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí. Bratislava.
36. GBÚROVÁ, M.(2000): Ideológia a moderná dilema politiky. In: Nové slovo. Milenium.
37. GBÚROVÁ, M.(2002): Dotyky s politikou. Trenčín. Q-EX.
38. GBÚROVÁ, M.(2001): Ideológie na prahu III. tisícročia. Prešov. FF PU.
39. GRAHAM, P. – HOFFMANN, J. (2000): Introduction to Political Ideologies. 1st edition. London. Longman.
40. HAJDUK, A.(1999): Všeobecné cirkevné dejiny. Od začiatku cirkvi po Lutherovu reformáciu. Bratislava. Ebf UK.
41. HALÍK, T. (2004): Vyzýván i nevyzýván. Evropské přednášky k filosofii a sociologii dějin Křesťanství. Praha. LN.
42. HEAD, B. W.(1980): The Origin of „ideol'que“ and „ideológie“, Oxford.
43. HEYWOOD, A.(2003): Political Ideologies. New York. Palgrave Macmillan.
44. HEYWOOD, A. (2004): Politologie. Praha. Eurolex Bohemia.
45. HEGEL, G., W., F. (1961): Dějiny filosofie. zv. I. Praha.
46. HORKHEIMER, M (1962): Sociologica II. Frankfurt.
47. HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, L. (2004): Konfliktní demokracie. Brno. MU.
48. HREHOVÁ, H. (2005): Etika, sociálne vzťahy, spoločnosť. Bratislava. VEDA.
49. JÁN XXIII (1961): Mater et magistra. In: ANZENBACHER, A.(2004): Kresťanská sociálna etika. Brno. CDK.

50. KANT, I. : Odpoveď na otázku: Co je to osvícenství? In: Filosofický časopis, 1993, č. 3, s. 381.
51. KEDOURIE, E.(2000): Nacionalizmus a sebaurčenie. In: Fórum občianskej spoločnosti, č. 8. s. 37-39.
51. KELLER, J. (1995): Úvod do sociologie. Praha. SLON.
52. KELLER, J. (2002): Politika s ručením omezeným. Postmoderní politika. In: Britské Listy . [online]. [citované 29.06.2006] Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/10595.html>
53. KERLINGER, F., N. (1972): Základy výzkumu chování. Pedagogický a psychologický výzkum. ACADEMIA. Praha.
54. KLÍMA, M. (2003): Volby a politické strany v moderních demokraciích. Praha. Radix.
55. *Kódex kánonického práva.* [online]. [citované 11.03.2006] Dostupné z: <http://www.kbs.sk/?cid=1117699770>
56. KOŠTA, J., GREGUŠ, P.(1996): Politické strany na Slovensku a ich programy V rokoch 1990-1994. Bratislava. Liberálny inštitút.
57. KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G.(ed.)(2000). Slovensko 1998-1999, Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava. IVO.
58. KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G.(ed)(2001): Slovensko 2000, Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava. IVO.
59. KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G.(ed.)(2002): Slovensko 2001, Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava. IVO.
59. KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G.(ed.)(2003): Slovensko 2002, Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava. IVO.
60. KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G.(ed.)(2004): Slovensko 2003, Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava. IVO.
61. KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G.(ed.)(2005): Slovensko 2004, Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava. IVO.
62. KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G., BÚTORA, M.(ed.)(2006): Slovensko 2005, Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava. IVO.
63. KOPEČEK, L. (2000): Konfliktní linie slovenské společnosti v první polovině 20. století. In: Politologická revue 1, s. 41-59.
64. KREBS, V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J. (1997): Sociální Politika. Praha. CODEX Bohemia.
65. KRIVÝ, V.(2000): Politické orientácie na Slovensku – skupinové profily. Bratislava. IVO.
66. KRIVÝ, V.(2001): Hodnotové orientácie a náboženské prejavy slovenskej verejnosti v 90. rokoch. In: Sociológia 33, č. 1, s. 7 – 45.
67. KROPOTKIN, P. : Moderní věda a anarchie. In: DAVID, R.: Politologie. Olomouc, 1996, s. 280-281.
68. KUČERA, R.(1992): Příčina tragedie střední Evropy: národní státy. In: Historický

- Obzor, roč.3, č.4. s.119.
68. KUČERA, M.(1997): Dejiny, ktoré nás zblížujú. Dostupné z www.iris.sk
69. LEŠKO, V. – MIHINA, F. (1996): Dejiny filozofie. Bratislava. IRIS.
70. LICHTHEIM, G. (1967): The Concept of Ideology and Other Essays. New York. Random House,
71. MANNHEIM, K. (1991): Ideologie a utopie. Bratislava. ARCHA.
72. MARX, K. – ENGELS, F. (1961): Nemecká ideológia. Bratislava. Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry.
73. MARX, K. – ENGELS, F. (1958): Spisy, sv. 3. Praha. SNPL.
74. MESEŽNIKOV, G., IVANTYŠYN, M.(ed.)(1999): Slovensko 1998-1999. Bratislava. IVO
75. MESEŽNIKOV, G.(2004): Systém politických strán. In: KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G.(ed.)(2004): Slovensko 2003, Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava. IVO.
76. MESEŽNIKOV, G.(2005): Systém politických strán. In: KOLLÁR, M., MESEŽNIKOV, G.(ed.)(2005): Slovensko 2004, Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava. IVO.
77. MESEŽNIKOV, G.(2006): Systém politických strán. In: KOLLÁR, M.,
78. MESEŽNIKOV, G., BÚTORA, M.(ed.)(2006): Slovensko 2005, Súhrnná správa o stave spoločnosti Bratislava. IVO.
79. MESEŽNIKOV, G. (ed.)(1998): Voľby 1998. Analýza volebných programov politických strán a hnutí. Bratislava. IVO.
80. MIHINA, F.: Kritický racionalizmus K. R. Poppera. In: Moderná racionalita II. FF PU, 1996, Prešov, s. 19-32.
81. MIHINA, F.: CH. S. Peirce – fallibilita, rozumnosť, viera a pochybnosť. In: Moderná Racionalita II. FF PU, 1996, Prešov, s. 61-70.
82. MOJDIS, J.(2001): Západoeurópske ideové vplyvy na zahranično-politické Konceptie Slovákov v období konca 19. a začiatkom 20. storočia. In: GBÚROVÁ, M.(ed.): Ideológia na prahu III. tisícročia. Prešov. FF PU.
83. NIETZSCHE, F. (1968): Tak pravil Zarathustra. Praha.
84. NOTTURNO, M., A. (1996): Voľba medzi Popperom a Kuhnom: Pravda, kritika a dve tváre pospolitosti. In: Moderná racionalita II. FF PU, Prešov, s. 33-54.
85. NOVOSÁD, F.(1994): Vysvetľovanie rukami. Bratislava. IRIS.
86. NOVOSÁD, F.(2003): Doba X. Eseje o formách politickosti. Bratislava. IRIS.
87. NOVOSÁD, F.(2004): Alchýmia dejín. Slovensko v dobe neurčitosti. Bratislava. IRIS.
88. NOVOSÁD, F.(1994): V troskách ideológií. In: Parlamentný kuriér NR SR 11-12.
89. PECKA, E. a kol. (2000): Politická kultúra v ČR. Praha. VŠE.
90. PETŘÍČEK, M.(2000): Filozofia je najsilnejšia emócia. In: Os, 10.
91. *Politický program HZDS-LS*. [online]. [citované 02.04.2006] Dostupné z: <http://www.hzds.sk/>

92. *Politický program SNS*. [online]. [citované 02.04.2006] Dostupné z:
<<http://www.sns.sk/>>
93. *Politický program KDĽ*. [online]. [citované 02.04.2006] Dostupné z:
<<http://www.kdh.sk/>>
94. *Politický program DS*. [online]. [citované 02.04.2006] Dostupné z:
<<http://www.ds.sk/>>
95. *Politický program SDKÚ-DS*. [online]. [citované 02.04.2006] Dostupné z
<<http://www.sdkuonline.sk/pages/index.php>>
96. *Politický program KSS*. [online]. [citované 02.04.2006] Dostupné z:
<<http://www.kss.sk/>>
97. *Politický program SMK*. [online]. [citované 02.04.2006] Dostupné z:
<<http://www.mpk.sk/index.php?P-index,sl>>
98. *Politický program SMER-SD*. [online]. [citované 02.04.2006] Dostupné z:
<<http://www.strana-smer.sk/>>
99. *Politický program ANO*. [online]. [citované 02.04.2006] Dostupné z:
<<http://www.ano-aliancia.sk/>>
100. POPPER, K. R. (1994): *Otvorená spoločnosť a jej nepriatelia I*. Praha.
101. PODRIMAVSKÝ, M.(1983): *Slovenská národná strana v druhej polovici XIX. storočia*. Bratislava.
102. PROROK, V. – LUPTÁK, M. (1998): *Politické ideologie a teorie v dejinách*. Praha. VŠE.
103. PROROK, V.(1999): *Ideologie a jejich budoucnost po roce 2000*. In: *Marathon* 1/1999.
104. PROROK, V (2003):. *Ideologie a politika v globalizaci*. In: *II. Kongres českých politologů. Česká společnost pro politické vědy*, Praha, s. 403-413.
105. PROROK, V. (2005): *Politické ideologie jako objekt analýzy*. Praha.
106. *Program Demokratickej strany (1946)* In: ŠUTAJ, Š:(2002): *Slovenské občianske politické strany v dokumentoch (1944-1948)*, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice. Dostupné z: <http://www.saske.sk/SVU/publikacie/SOPS.pdf>.
107. *Program Strany slobody (1946)* In: ŠUTAJ, Š:(2002): *Slovenské občianske politické strany v dokumentoch (1944-1948)*, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice. Dostupné z: <http://www.saske.sk/SVU/publikacie/SOPS.pdf>.
108. *Program Strany práce (1946)* In: ŠUTAJ, Š:(2002): *Slovenské občianske politické strany v dokumentoch (1944-1948)*, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice. Dostupné z: <http://www.saske.sk/SVU/publikacie/SOPS.pdf>.
109. *Programové vyhlásenie vlády SR. 1994*. [online]. [citované 29.01.2006]. Dostupné z:
<http://www.government.gov.sk/VLADA/VLADA_1994-2PROG_VYHL/sk_prog_vyhlasenie_1994-2_kap_4_2.shtml>
110. *Programové vyhlásenie vlády SR. 1998*. [online]. [citované 29.01.2006]. Dostupné z:
<http://www.governemnt.gov.sk/VLADA/VLADA_1998/PROG_VYHL/sk>

_programove_vyhlasenie_1998.shtml>

111. *Programové vyhlásenie vlády SR. 2002.* [online]. [citované 29.01.2006]. Dostupné z: <<http://www-8.vlada.gov.sk/index.php?ID=918+kultura>>
112. RADIČOVÁ, I. (1996): *Križne cesty sociálneho poznania.* Bratislava. FF UK.
113. RATAJ, J. (2003): *KSČ a Československo, I., (1945-1960).* Praha, Oeconomica VŠE.
114. RATAJ, J. (1995): *Komunistické Československo I., 1948-1960.* Plzeň, ZČU.
115. ROKKAN, S. (1987): *Territorial Structures in West Europe: An Overview and Possible Model.* In: ROKKAN, S. URWIN, D., AAREBROT, F., H., MALABA, P., SANDE, T. (1987): *Centre – Periphery Structures in Europe. An ISSC Workbook in Comparative Analysis.* Frankfurt – NY, Campus, s. 51-105.
116. ROKKAN, S. (1999): *State Formation and Nation Building.* In: FLORA, P., KUHNLE, S., URWIN, D. (eds.): *State Formation, Nation Building, and Mass Politics in Europe. The theory of Stein Rokkan.* Oxford. Oxford University Press, s. 93-224.
117. ROZENTAL, M., M. (1974): *Filozofický slovník.* PRAVDA, Bratislava.
118. ŘÍCHOVÁ, B. (2000): *Přehled moderních politologických teorií.* Praha. Portál.
119. RUSMICHOVÁ, L., SOUKUP, J. (2003): *Makroekonomie.* Praha. Melandrium.
120. SARTORI, G. (1993): *Teória demokracie.* Bratislava. ARCHA.
121. SCHWARTZ, S. H. (1994): *Are there universal aspects in the content and structure of values?* *Journal of Social Issues*, 50, s. 19-45.
122. SCHWARTZ, S., H. (2003a): *Basic human values: Their content and structure across the countries.* In: A. Tamayo and J, Porto (Eds.): *Valores e trabalho (Values and work)* Brasilia: Editoria Universidade de Brasilia.
123. SCHWARTZ, S., H. (2003b): *A Proposal for Measuring Value Orientations across Nations.* dostupné z: <http://www.europeansocialsurvey.org/>
124. SIRUČEK, P. (1997): *Sled kondratěvových cyklů – fikce či skutečnost?* In: MARATHON, 2.
125. SIRUČEK, P. (2005): *Prohlubování krize „industriálních“ politických ideologií.* In: MARATHON, 2, č. 59.
126. SRB, V.(2002): *Obyvateľstvo Slovenska 1918-1938.* Bratislava. Akty.
127. SZOMOLÁNYI, S. (2000): *Tranzičná cesta Slovenska a voľby 1998.* In: BÚTORA, M., MESEŽNIKOV, G., BÚTOROVÁ, Z. (1999): *Slovenské voľby '98. Kto? Prečo? Ako?* Bratislava. IVO. s. 9-19.
128. ŠARADÍN, P. (2001): *Historické proměny pojmu ideologie.* Brno. CDK.
129. ŠKALOUDEK, J. (2000): *Metodologie politické vědy.* Praha. VŠE.
130. ŠUTA J, Š.(2002): *Slovenské občianske politické strany v dokumentoch (1944-1948), Spoločenskovedný ústav SAV, Košice.* Dostupné z: <http://www.saske.sk/SVU/pubilkacie/SOPS.pdf>.
131. TÍŽIK, M.(2000): *Renesancia pospolitosti v pluralizovanej spoločnosti. Príklad –*

- nová religiozita. In: SOPÓCI, J.: Sociológia a spoločenská zmena. Bratislava, STIMUL –Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK. s. 237-265.
132. TŘEŠTÍK, D.(1994): Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů. Český časopis historický, č. 3.
133. Ústava Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku. [online]. [citované 01,03.2006]. Dostupné z: <<http://www.ecav.sk/archiv/dokumenty/ustava.htm>>
134. *Ústava Pravoslávnej cirkvi v českých krajinách a na Slovensku*. [online]. [citované 01,03.2006]. Dostupné z: <<http://www.orthodox.sk/pc/ustava.html>>
135. Ústava Slovenskej republiky – 469/1992 Zb. v znení neskorších zmien a doplnkov.
136. VALENČÍK, R. (2005): Krize nových politických ideológií a obrana tradičných. In: MARATHON, roč.2, č. 59.
138. VESELÝ, D.(1999): Všeobecné cirkevné dejiny. Novovek, 1500-2000. Bratislava. Ebf UK.
139. *Volebný program ANO pre voľby do NR SR 2006*. 2006 [online]. [citované 20.04.2006]. Dostupné z: <<http://www.ano-aliancia.sk/documents/volebnyprogram2006.doc>>
140. VÝROST, J. a kol. (2006): Európska sociálna sonda (ESS), 2 kolo na Slovensku, Prešov, Universum.

Empirical Analyses of Political-Ideological Paradigm's Values Preferences as a Predictor of Election Decision-Making

Abstract

The problem of political ideologies forms one of the basic points in politics. They also comprise the integral part of any country's politics. The political community in the Slovak Republic, as a part of the world politics, needs to pay attention to this problem as well. It can also be proved, that politics in Slovakia is regarded in a negative sense not only among professionals but in the public as well. This contribution deals with the basic political and ideological paradigms in Slovakia and is focused on empirical analysis based on the empirical research. Empirical Analysis of Preferred Values of Political and Ideological Paradigms as Decision Making Predecessors in the Election is understood as some kind of a probe examining the value as well as the ideological orientation of Slovak voter in the city of Košice and its surroundings. It is based on the empirical research and empirical analysis with the use of discriminatory and regress analysis. The research is done through the main survey, which cannot be generalized on the whole diapason of Slovakia. However, it is a very interesting research in relation to the values of the Slovak voter in the 2006 parliamentary election.

Key words: political ideologies, Slovak republic, liberalism, conservatism, socialism, nationalism, environmentalism, christianism.

